

Nr 10

Lagutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition 1972:5 med förslag till skadeståndslag m. m. jämte motioner.

Genom en den 14 januari 1972 dagtecknad proposition, 1972: 5, har Kungl. Maj:t, under åberopande av utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga de vid propositionen fogade förslagen till

- 1) skadeståndslag,
- 2) lag om ändring i sjölagen (1891:35 s. 1),
- 3) lag om ändring i sjömanslagen (1952: 530),
- 4) lag om ändring i luftfartslagen (1957: 297),
- 5) lag om ändring i lagen (1948: 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m.,
- 6) lag om ändring i lagen (1944: 705) om aktiebolag,
- 7) lag om ändring i lagen (1948: 433) om försäkringsrörelse,
- 8) lag om ändring i lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar,
- 9) lag om ändring i lagen (1955: 183) om bankrörelse,
- 10) lag om ändring i lagen (1955: 416) om sparbanker,
- 11) lag om ändring i lagen (1916: 312) angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik,
- 12) lag om ändring i rättegångsbalken,
- 13) lag om ändring i lagen (1927: 77) om försäkringsavtal.

Motioner som behandlats i samband med propositionen redovisas på s. 14 (se ock s. 22).

Propositionens huvudsakliga innehåll

Genom propositionen läggs fram förslag till skadeståndslag jämte förslag till vissa följdändringar i annan lagstiftning.

Förslaget innebär, att motsvarighet till de nuvarande allmänna skadeståndsbestämmelserna i 6 kap. strafflagen (SL) tas upp i en särskild skadeståndslag. I dessa hänseenden innebär förslaget sakliga ändringar av betydelse endast såvitt gäller barns skadeståndsansvar. Regeln i 6 kap. 6 § SL om att skadeståndsansvaret för barn under 15 år skall bestämmas på grundval av en skälighetsprövning utsträcks att gälla barn under 18 år. Vid bestämmande av skadestånd för barn eller psykiskt sjuka personer skall det enligt förslaget i framtiden tas större hänsyn än hittills till förekomsten av ansvarsförsäkring. En viss utvidgning av tillämpningsområdet för bestämmelsen i 6 kap. 3 § SL om ersättning för psykiskt lidande föreslås. I övrigt sker endast en modernisering och systematisk omarbetning av bestämmelserna i 6 kap. SL.

Förslaget innehåller vidare bestämmelser om skyldighet för arbetsgivare att ersätta skada som hans arbetstagare vållar i tjänsten (s. k. principalansvar). I förhållande till vad som gäller f. n. enligt grundsatser som utbildats i rättspraxis innebär förslaget att principalansvaret utvidgas till att omfatta alla arbetstagare och inte bara dem som tillhör drifts- eller arbetsledningen eller har en ansvarsfull ställning. Som arbetstagare skall räknas också värnpliktiga m. fl. likställda samt i vissa fall interner på anstalter, elever vid skolor o. d. och andra som utför arbetsuppgifter under anställningsliknande förhållanden. Principalansvar skall enligt förslaget kunna jämkas, om det skulle bli oskäligt betungande eller, vid sakskada, om jämkning bör ske av hänsyn till föreliggande försäkringsförhållanden.

Vidare upptar förslaget bestämmelser om skadestånd i offentlig verksamhet, vilka saknar motsvarighet i gällande rätt. Enligt förslaget skall staten eller kommun ersätta person- eller sakskada eller direkt tillfogad allmän förmögenhetsskada – s. k. ren förmögenhetsskada – som vållas genom fel eller försummelse vid utövning av offentlig myndighet. Ersättning skall dock utgå endast om de krav har åsidosatts som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning. Den skadelidande är inte heller berättigad till ersättning för skada som hade kunnat undvikas genom överklagande av felaktigt beslut. Ersättning för ren förmögenhetsskada genom intrång i näringsverksamhet skall utgå endast på grundval av en skälighetsprövning. Ersättningstalan skall enligt förslaget inte kunna föras med anledning av beslut av Kungl. Maj:t, riksdagen, högsta domstolen, regeringsrätten eller försäkringsdomstolen, om inte beslutet undantagsvis har upphävts eller ändrats. Statens eller kommuns ansvar enligt dessa regler skall kun-

na jämkas enligt den nyss nämnda regeln om jämkning av principalansvar.

Slutligen innehåller förslaget en helt ny bestämmelse som begränsar arbetstagares skadeståndsansvar. En arbetstagare skall enligt förslaget vara skyldig att ersätta skada som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten endast i den mån det med hänsyn till omständigheterna föreligger synnerliga skäl.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1972.

Lagförslagen

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1 Förslag till

Skadeståndslag

Häriigenom förordnas som följer.

1 KAP.

Inledande bestämmelser

1 § I denna lag meddelade bestämmelser om skadestånd tillämpas, om ej annat är särskilt föreskrivet eller föranledes av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden.

2 § Med ren förmögenhetsskada förstås i denna lag sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med att någon lider person- eller sakskada.

2 KAP.

Skadeståndsansvar på grund av eget vållande

1 § Var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan, såvida icke annat följer av denna lag.

2 § Vållar någon som ej fyllt aderton år person- eller sakskada, skall han ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

3 § Den som vållar person- eller sakskada under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet skall ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans sinnestillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Detsamma gäller om någon vållar sådan skada under inflytande av annan rubbning av själsverksamheten och rubbningen icke är självförvållad och tillfällig.

4 § Den som vållar ren förmögenhetsskada genom brott skall ersätta skadan enligt vad i 1–3 §§ är föreskrivet i fråga om person- och sakskada.

3 KAP.

Skadeståndsansvar för arbetsgivare och det allmänna

1 § Den som har arbetstagare i sin tjänst skall ersätta person- eller

sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. Motsvarande gäller i fall då arbetstagare i tjänsten vållar ren förmögenhetsskada genom brott.

I fråga om skadeståndsansvar för staten eller kommun vid myndighetsutövning gäller vad nedan i detta kapitel sägs.

2 § Staten eller kommun skall ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar.

Vad som sägs i första stycket om kommun gäller också landstingskommun, kommunalförbund, församling och kyrklig samfällighet.

3 § Ersättningsskyldighet enligt 2 § föreligger endast om de krav har blivit åsidosatta som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning.

4 § Om den som lidit skada genom felaktigt beslut vid myndighetsutövning har utan giltig anledning underlåtit att föra talan om rättelse eller att använda särskilt rättsmedel, utgår ej ersättning för skada som därigenom kunnat undvikas.

5 § Ersättning enligt 2 § för ren förmögenhetsskada som uppkommit till följd av intrång i näringsverksamhet utgår endast i den mån det är skäligt med hänsyn till intrångets art och varaktighet, felets eller försummelsens beskaffenhet och övriga omständigheter.

6 § Skadestånd enligt 1 eller 2 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

7 § Talan om ersättning enligt 2 § får ej föras med anledning av beslut av Konungen i statsrådet eller riksdagen eller av högsta domstolen, regeringsrätten eller försäkringsdomstolen, om icke beslutet upphävts eller ändrats. Sådan talan får ej heller föras med anledning av beslut av lägre myndighet mot vilket talan fullföljts hos Konungen i statsrådet, högsta domstolen, regeringsrätten eller försäkringsdomstolen utan att beslutet upphävts eller ändrats.

8 § Bestämmelserna i detta kapitel gäller ej i fråga om sådan skada i följd av trafik med motorfordon som vållats av fordonets förare, i den mån ersättning för skadan skall utgå enligt lagen (1929: 77) om trafik-

försäkring å motorfordon eller skall utges antingen av någon som i egenskap av fordonets ägare är ansvarig för skadan men enligt 4 § nämnda lag är befriad från trafikförsäkringsplikt eller av staten enligt lagen (1939: 776) med vissa bestämmelser rörande trafikförsäkring å motorfordon, som nyttjas av staten, m. m.

9 § Skadeståndsansvar enligt detta kapitel åvilar ej staten eller kommun med anledning av fel eller försummelse vid lotsning.

10 § Talan om ersättning enligt 2 § med anledning av dom eller beslut av hovrätt, allmän underrätt eller krigsrätt väckes vid den domstol som enligt 2 kap. 2 § eller 3 kap. 3 § rättegångsbalken är behörig att upptaga mål om ansvar eller enskilt anspråk på grund av ämbetsbrott av domare vid den domstol som meddelat domen eller beslutet. Mot- svarande gäller i fråga om ersättningstalan enligt 2 § med anledning av beslut eller åtgärd av tjänsteman som anges i nämnda lagrum i rättegångsbalken. Sådan talan med anledning av beslut av Konungen i statsrådet, riksdagen, högsta domstolen eller regeringsrätten väckes i högsta domstolen.

4 KAP.

Arbetstagares skadeståndsansvar

1 § För skada, som arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, är han ansvarig endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

5 KAP.

Gemensamma bestämmelser

1 § Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande, som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande, som innefattar brott, eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning.

Den som har gjort sig skyldig till ärekränkning eller dylik brottslig gärning eller som eljest är skadeståndsskyldig med anledning av sådant brott kan på yrkande av den kränkte i mål om gärningen efter omständigheterna åläggas att bekosta tryckning i en eller flera tidningar av dom i målet.

2 § Skadestånd till den som tillfogats personskada omfattar ersättning för läkararvode och annan kostnad till följd av skadan, för hinder eller förlust i den skadades näring, för sveda och värk samt för lyte eller annat stadigvarande men.

3 § Den som enligt lag har rätt till underhåll av någon som blivit dödad skall, om han till följd av dödsfallet kommer att sakna erforderligt underhåll, av den som är skadeståndsskyldig med anledning av dödsfallet erhålla ersättning efter vad som finnes skäligt med hänsyn till dennes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Ersättningen kan bestämmas att utgå på en gång eller på särskilda tider.

4 § Vid sakskada omfattar skadeståndet ersättning för sakens värde eller för reparationskostnad och värdeminskning, för annan kostnad till följd av skadan samt för hinder eller förlust i den skadelidandes näring.

5 § Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt.

6 § Skall två eller flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet, i den mån ej annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av dem.

7 § För skada som vållats genom underlåtenhet att avslöja brott utgår ej ersättning enligt denna lag enbart på den grund att straff för underlåtenheten kan följa enligt 23 kap. 6 § första stycket brottsbalken.

8 § Vid tillämpning av denna lag skall med arbetstagare likställas värnpliktiga och andra som fullgör i lag föreskriven tjänstgöring, de som under utbildning vid skola eller vård i anstalt utför arbete som till sin art liknar sådant som vanligen utföres av arbetstagare samt de som för annans räkning eljest utför arbete under omständigheter liknande dem som förekommer i anställningsförhållande.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972, då 6 kap. strafflagen, lagen (1899: 58 s. 1) om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänstemän med flera, samt lagen (1929: 28) om befrielse i visst fall för befälhavare eller förare å luftfartyg, hörande till krigsmakten, från skyldighet att gälda skadestånd skall upphöra att gälla.

Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till

Lag om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1)

Härigenom förordnas, att 67 § sjölagen (1891: 35 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

67 §¹

Befälhavaren skall ----- att bevaka.

Skadestånd som befälhavaren enligt första stycket eller i övrigt har att utgiva kan nedsättas efter vad som är skäligt med hänsyn till beskaffenheten av fel eller försummelse som ligger honom till last, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt.

Skadestånd som befälhavaren enligt första stycket eller i övrigt har att utgiva kan nedsättas efter vad som är skäligt med hänsyn till beskaffenheten av fel eller försummelse som ligger honom till last, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt. *I fråga om skadeståndsansvaret för befälhavare som är arbetstagare gäller dock 4 kap. 1 § skadeståndslagen (1972: 00).*

Har lots ådragit sig skadeståndsskyldighet i fartygets tjänst, kan skadeståndet nedsättas efter de i andra stycket angivna grunderna.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

3 Förslag till

Lag om ändring i sjömanslagen (1952: 530)

Härigenom förordnas, att 50 § sjömanslagen (1952: 530) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

50 §

Sjöman skall ----- sina åligganden.

Skada, som uppkommer genom sjömans fel eller försummelse i tjänsten, är han pliktig att ersätta; dock äger rätten med hänsyn till felets eller försummelsens lindriga beskaffenhet, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt nedsätta ersättningen efter ty skäligt prövas.

I fråga om sjömans ansvarighet för skada som han vållar i tjänsten gäller vad i skadeståndslagen (1972: 00) är föreskrivet om arbetstagares skadeståndsansvar.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

¹ Senaste lydelse 1967: 48.

4 Förslag till

Lag om ändring i luftfartslagen (1957: 297)

Härigenom förordnas, att 10 kap. 3 § luftfartslagen (1957: 297) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

10 KAP.

3 §

Är någon, vilken förrättar tjänst å luftfartyg, pliktig att ersätta skada som i följd av luftfart uppkommit genom hans fel eller försummelse i tjänsten, äger rätten att, med hänsyn till felets eller försummelsens lindriga beskaffenhet, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt, nedsätta ersättningen efter vad som provas skäligt. Vad sålunda stadgats skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som inom markorganisationen eller eljest, annorstädes än å luftfartyg, förrättar tjänst varav trafiksäkerheten är beroende.

Är någon, vilken förrättar tjänst å luftfartyg, pliktig att ersätta skada som i följd av luftfart uppkommit genom hans fel eller försummelse i tjänsten, äger rätten att, med hänsyn till felets eller försummelsens lindriga beskaffenhet, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt, nedsätta ersättningen efter vad som provas skäligt. Vad sålunda stadgats skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som inom markorganisationen eller eljest, annorstädes än å luftfartyg, förrättar tjänst varav trafiksäkerheten är beroende. *I fråga om skadeståndsansvaret för den som är arbetstagare gäller dock 4 kap. 1 § skadeståndslagen (1972: 00).*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

5 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1948: 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen, m. m.

Härigenom förordnas, att 7 § lagen (1948: 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m. skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1972.

6 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1944: 705) om aktiebolag

Härigenom förordnas, att 211 § lagen (1944: 705) om aktiebolag skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

211 §

Åvilar ersättningsskyldighet – – – storlek och omständigheterna i övrigt prövas skäligt.

Har aktieägare – – – skuld och omständigheterna i övrigt prövas skäligt.

*Nedsättning efter vad nu är sagt
äge ej rum, om den ersättningsskyl-
diges förfarande innefattade brotts-
lig handling.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

7 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1948: 433) om försäkringsrörelse

Härigenom förordnas, att 323 § lagen (1948: 433) om försäkringsrörelse skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

323 §

Åvilar ersättningsskyldighet – – – storlek och omständigheterna i övrigt prövas skäligt.

Har aktieägare – – – skuld och omständigheterna i övrigt prövas skäligt.

*Nedsättning efter vad nu är sagt
äge ej rum, om den ersättningsskyl-
diges förfarande innefattade brotts-
lig handling.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

8 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar

Härigenom förordnas, att 108 § lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

108 §

Åvilar ersättningsskyldighet – – storlek och omständigheterna i övrigt prövas skäligt.

Har medlem – – skuld och omständigheterna i övrigt prövas skäligt.

*Nedsättning efter vad nu är sagt
äga ej rum, om den ersättningsskyldiges
förfarande innefattade brottslig
handling.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

9 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1955: 183) om bankrörelse

Härigenom förordnas, att 180 § lagen (1955: 183) om bankrörelse skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

180 §

Åvilar ersättningsskyldighet – – storlek och omständigheterna i övrigt prövas skäligt.

Har aktieägare – – skuld och omständigheterna i övrigt prövas skäligt.

*Nedsättning efter vad nu är sagt
skall ej äga rum, om den ersättningsskyldiges
förfarande innefattade brottslig
handling.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

10 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1955: 416) om sparbanker

Härigenom förordnas, att 93 § lagen (1955: 416) om sparbanker skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

93 §

Har ersättningsskyldighet -- -- i övrigt.

*Nedsättning efter vad nu är sagt
må icke äga rum, om den ersätt-
ningsskyldiges förfarande innefat-
tade brottslig handling.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

11 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1916: 312) angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik

Härigenom förordnas, att 3 § lagen (1916: 312) angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §

Äro både ägare och förare enligt 2 § pliktiga att ersätta skada, skola de sig emellan taga del i ersättningens gäldande *med hälften vardera.*

Äro både ägare och förare enligt 2 § pliktiga att ersätta skada, skola de sig emellan taga del i ersättningens gäldande *efter vad som prövas skäligt med hänsyn till omständigheterna.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

12 Förslag till**Lag om ändring i rättegångsbalken**

Härigenom förordnas, att 3 kap. 3 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Förslagen lydelse)

3 KAP.**3 §¹**

Högsta domstolen - - - - - eller revisionssekreterare.

Högsta domstolen är i övrigt första domstol i mål, beträffande vilka så föreskrives i lag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

13 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1927: 77) om försäkringsavtal**

Härigenom förordnas, att 25 § lagen (1927: 77) om försäkringsavtal skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Förslagen lydelse)

25 §

Har i följd av skadeförsäkring försäkringsgivaren i ersättning för skada utgivit belopp, som försäkringshavaren ägt rätt att såsom skadestånd utkräva av annan, inträde försäkringsgivaren i rätten mot den andre, där denne uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet framkallat försäkringsfallet eller ock enligt lag är skyldig att utgiva skadestånd evad han är till skadan vållande eller icke.

Har i följd av skadeförsäkring försäkringsgivaren i ersättning för skada utgivit belopp, som försäkringshavaren ägt rätt att såsom skadestånd utkräva av annan, inträde försäkringsgivaren i rätten mot den andre, där denne uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet framkallat försäkringsfallet eller ock enligt lag är skyldig att utgiva skadestånd evad han är till skadan vållande eller icke. *Sådan rätt till återkrav föreligger dock icke mot den som enligt 3 kap. 1 eller 2 § skadeståndslagen (1972: 000) svarar för skadan uteslutande på grund av annans vållande.*

Belopp, som - - - - - är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1972.

¹ Senaste lydelse 1965: 585.

Motionsyrkanden m.m.

Utskottet har i samband med propositionen behandlat följande motioner.

I. de med anledning av propositionen väckta motionerna:

A. 1972: 1487 av herr Ernulf (fp) vari hemställes att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 5 för sin del antager 4 kap. 1 § i den föreslagna skadeståndslagen med följande lydelse: "För skada, som arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, är han ansvarig endast om och i den mån det är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter."

B. 1972: 1488 av fru Anér (fp) vari hemställes att riksdagen vid behandling av proposition nr 5 angående skadeståndslag m. m. beslutar att skadestånd skall kunna utgå för skador av i motionen angivet slag i samband med användning av ADB-teknik i offentlig verksamhet och hos Kungl. Maj:t begär förslag till motivskrivning i enlighet härmed.

C. 1972: 1489 av fru Kristensson m. fl. (m) vari hemställes

1. i första hand att riksdagen uppskjuter behandlingen av proposition nr 5 så att en samlad bedömning av förslagen enligt propositionen och väntade kompletteringsförslag till skadeståndslagen kan komma till stånd;

2. i andra hand — därest riksdagen icke bifaller yrkandet ovan — att riksdagen beslutar

a. att ge Kungl. Maj:t till känna vad i motionen principiellt anförts om grunderna för fortsatt lagstiftningsarbete på skadeståndsrättens område,

b. att hos Kungl. Maj:t hemställa att statlig och kommunal skaderegleringsverksamhet nogga följes och att åtgärder vidtages mot onödig tidsutdräkt i skaderegleringssammanhang,

c. att 3 kap. 6 § utgår ur skadeståndslagen,

d. att i 4 kap. 1 § orden "synnerliga skäl" utbyts mot "särskilda skäl",

e. att skadeståndslagen skall träda i kraft den 1 januari 1973.

D. motionen 1972: 1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) vari hemställes att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 5

1. antar förslaget till skadeståndslag med de ändringar i

- a) 2 kap. 2 §,
- b) 2 kap. 3 §,
- c) 4 kap. 1 §,

som förordats i motionen;

2. tillkännager för Kungl. Maj:t som sin mening vad som anförts i motionen om

- a) rättssociologiska undersökningar på skadeståndsområdet,
- b) redovisning av riktlinjerna för en översyn av försäkringslagstiftningen;

3. hemställer hos Kungl. Maj:t att skadeståndskommittén får i uppdrag att utarbeta förslag till lagregler om

- a) ersättning för skada genom medicinsk behandling och i följd av misslyckad tandbehandling,
- b) ersättning för skada på grund av brott,
- c) ersättning till polismän för kroppsskada,
- d) ersättning för skador på grund av naturkatastrofer m. m. i enlighet med vad som anförts i motionen.

E. 1972: 1491 av herr Nilsson i Kalmar m. fl. (s) vari hemställes att riksdagen i anslutning till behandlingen av proposition nr 5 1972 med förslag till skadeståndslag m. m. hos Kungl. Maj:t begär att skadeståndskommittén får i uppdrag att utreda och komma med förslag om en straffsanktionerad obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivaren.

F. 1972: 1492 av herr Ullsten (fp) vari hemställes

1. att riksdagen vid behandlingen av prop. 1972: 5 ang. skadeståndslag m. m. beslutar om införande av strikt skadeståndsansvar avseende personskador för det allmännas verksamhet liksom för den verksamhet som bedrivs av fria yrkesutövare inom vårdområdet, samt

2. att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om förslag till erforderlig lagtext och motivskrivning.

II. de vid början av 1971 års riksdag väckta *fristående motionerna*:

A. motionen 1971: 57 av herr Hedin m. fl. (m, s, c, fp) vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning

och förslag till åtgärder syftande till att patient som i samband med sjukvård drabbas av olycksfall genom det allmänna erhåller ekonomisk gottgörelse även om någon ej kan anses vara vållande till olycksfallet.

B. motionen 1971: 333 av herr Helén m. fl. (fp) vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär att förslag framläggs om inrättandet av en patientförsäkring med syfte att göra patienten skadeslös vid felaktig behandling.

C. motionen 1971: 656 av herr Johansson i Skärstad m. fl. (c) vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att det vid pågående prövning av skadeståndsrätten beaktas frågan om det allmännas skadeståndsansvar för oförutsedda skador vid medicinsk behandling i enlighet med motionens syfte, samt att sådant förslag snarast möjligt förelägges riksdagen.

D. motionen 1971: 657 av fru Kristensson m. fl. (m, c, fp) vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning och förslag till införande av strikt skadeståndsansvar, avseende personskador för det allmännas verksamhet såväl som för den verksamhet som bedrivs av fria yrkesutövare inom vårdområdet.

E. motionen 1971: 660 av fru Nordlander m. fl. (vpk) vari hemställes att riksdagen i skrivelse till regeringen begär sådan ändring av nuvarande lagstiftning att patient vid skada åsamkad under sjukvård erhåller rättmätig ekonomisk ersättning, oavsett om skadan beror på försumelse eller ej, och att arbetsgivaren åtar sig skadeståndsskyldighet.

F. motionen 1971: 663 av herr Zachrisson m. fl. (s) vari hemställes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en utredning om att införa obligatorisk olycksfallsförsäkring för sjukvårdshuvudmän respektive privatpraktiserande läkare och tandläkare.

G. motionen 1971: 720 av herr Olsson i Stockholm m. fl. (vpk) vari hemställes

1. att riksdagen måtte uttala sig för att ett strikt arbetsgivaransvar för inträffade skadefall infördes och att ansvarighetsförsäkring blir obligatorisk för arbetsgivare,

2. att olycksfall i arbetslivet med kroppsskada som följd skall bli föremål för rättslig prövning beträffande personligt ansvar i likhet med vad som är fallet i samhället i övrigt, samt

3. att bevisbördan vid inträffade olycksfall därvid vändes, så att skyldighet åligger arbetsgivaren att bevisa sig vara fri från ansvar för olycksfallen i fråga.

H. motionen 1971: 1185 av fru Eriksson i Stockholm (s) och fru Gradin (s) vari hemställes att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå, att en utredning tillsättes om patientens ställning inom sjukvården med särskilt sikte på tillskapandet av en olycksfallsförsäkring för patienter som felbehandlats m. m.

III. de vid början av 1972 års riksdag väckta *fristående motionerna*:

A. motionen 1972: 13 av herr Wiklund i Stockholm m. fl. (fp) vari hemställes att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär förslag till ersättningskydd för kroppsskada, som polismän ådrager sig vid tjänsteutövning.

B. motionen 1972: 435 av herr Bohman m. fl. (m) vari hemställes att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om nytt förslag rörande ersättning för personskada som polisman ådragit sig i tjänsten i enlighet med de riktlinjer som angivits i motion 1972: 294.

Utskottet har vidare i samband med propositionen behandlat en skrivelse av den 4 april 1972 som Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folksam, ömsesidig sakförsäkring, tillställt utskottet. I skrivelsen anhålles om anstånd med lagstiftningens ikraftträdande till den 1 januari 1973.

Inledning

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anför i propositionen inledningsvis följande.

Efter överläggningar år 1946 mellan justitieministrarna i Danmark, Norge och Sverige om fortsatt nordiskt samarbete på lagstiftningens område förordnades numera professorn em. Ivar Strahl att i samverkan med sakkunniga från Danmark och Norge verkställa förberedande utredning om lagstiftning inom skadeståndsrätten. Det betänkande som utredningsmannen avlämnade den 31 maj 1950 (SOU 1950: 16) innehöll vissa rekommendationer, om vilka de sakkunniga hade enat sig. I rekommendationerna framhölls bl. a., att en revision av skadeståndsrätten var påkallad på längre sikt. Reformarbetet borde inriktas på att åstadkomma en gemensam nordisk skadeståndslag. På grund av svårigheterna att på en gång skapa en sådan lag borde man emellertid enligt utredningsmannen dela upp arbetet och till en början utreda vissa begränsade områden.

I maj 1952 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet en kommitté för att utreda frågan om statens och kommunernas skadeståndsansvar. Kommittén antog benämningen kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar.¹ Den bedrev sitt arbete i samverkan med motsvarande utredningar i Danmark, Finland och Norge. Den 15 december 1958 avlämnade kommittén betänkande med förslag till lag om skadestånd i offentlig verksamhet (SOU 1958: 43, i fortsättningen kallat 1958 års förslag). Motsvarande förslag lades ungefär samtidigt fram i Danmark, Finland och Norge.

I november 1959 tillkallades särskilda sakkunniga att verkställa utredning angående vissa andra skadeståndsrättsliga frågor, nämligen dels frågan om barns och föräldrars skadeståndsansvar, dels frågor om principalansvaret och om anställds skadeståndsskyldighet. I Danmark, Finland och Norge tillsattes samtidigt lagstiftningskommittéer med motsvarande uppdrag. De svenska sakkunniga antog namnet skadeståndskommittén.²

Den 10 juni 1963 avgav den svenska skadeståndskommittén betänkandet »Skadestånd I» med förslag till lag med allmänna bestämmelser om skade-

¹ Justitierådet Gösta Walin, ordförande, numera justitierådet Erland Conradi, tillika sekreterare, samt professorerna Nils Herlitz och Ivar Strahl.

² Justitierådet Walin, ordförande, professorn Jan Hellner och advokaten Per-Axel Weslien. Till sekreterare förordnades numera rättschefen Ulf K. Nordenson.

stånd (SOU 1963: 33). Lagen var avsedd att ersätta 6 kap. strafflagen (SL) och innehöll nya bestämmelser om barns och föräldrars skadeståndsansvar. Kommitténs förslag i dessa frågor hade tillkommit efter samarbete med de övriga nordiska kommittéerna. I övriga delar innebar förslaget väsentligen endast en redaktionell överarbetning av gällande bestämmelser i 6 kap. SL. I dessa delar hade förslaget delgetts de övriga nordiska kommittéerna, men några överläggningar hade inte ägt rum. De danska, norska och finländska kommittéerna lade under år 1964 fram förslag till nya bestämmelser om barns och föräldrars skadeståndsskyldighet.

Den 15 juni 1964 avlämnade skadeståndskommittén betänkandet »Skadestånd II» med förslag till lag med vissa bestämmelser om arbetsgivares och arbetstagares skadeståndsansvar (SOU 1964: 31). De danska, norska och finländska kommittéerna lade senare samma år fram motsvarande lagförslag.

I Norge har under våren 1969 slutbehandlats ett förslag till »lov om skadeserstatning i visse forhold». Den norska lagen, som trädde i kraft den 1 juli 1969, innehåller bestämmelser om enskilda och offentliga arbetsgivares principalansvar, om arbetstagares skadeståndsskyldighet samt om barns och föräldrars skadeståndsansvar. Dessutom innehåller den vissa gemensamma bestämmelser av allmän natur. I Finland väntas motsvarande lagförslag bli framlagt för riksdagen under våren 1971. Förslag till lagstiftning på samma områden är under övervägande i Danmark.

Frågan om det allmännas skadeståndsansvar diskuterades vid nordiska departementsförhandlingar i maj 1961. Därefter har samtliga nu aktuella lagstiftningsfrågor behandlats vid möten med de danska, finländska, norska och svenska kontaktmännen för nordiskt lagstiftningsarbete i september 1964 samt i november och december 1965. De har också tagits upp vid nya departementsförhandlingar i april 1970.

De tre betänkanden som omnämnts i det föregående har vart för sig remissbehandlats. Yttranden över alla tre betänkandena har avgetts av justiekanslern, Svea hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, socialstyrelsen, medicinalstyrelsen, försäkringsinspektionen, skolöverstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Jönköpings och Kronobergs län samt i Göteborgs och Bohus län, Sveriges advokatsamfund, föreningen Sveriges härads-hövdingar, föreningen Sveriges stadsdomare, Landsorganisationen (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Sveriges akademikers centralorganisation (SACO).

Därjämte har yttranden avgetts enligt följande.

Över 1958 års förslag har yttranden avgetts av försvarets civilförvaltning, civilförsvarsstyrelsen, försvarets forskningsanstalt, försäkringsrådet, generalpoststyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, luftfartsstyrelsen, statskontoret, kammarrätten,

generallullstyrelsen, byggnadsstyrelsen, bank- och fondinspektionen, kontrollstyrelsen, statens sakrevision, universitetskanslersämbetet, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, skogsstyrelsen, veterinärstyrelsen, fiskeristyrelsen, kommerskollegium, patent- och registreringsverket, statspolisintendenten, statens utlänningskommission, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus och Jämtlands län, domkapitlet i Uppsala ärkestift, vetenskapsakademien, besvärssakkunniga, författningsutredningen, Svenska landskommunernas förbund, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, Stats tjänstemännens riksförbund (SR), Hushållningssällskapens förbund, Sveriges lantbruksförbund, Svenska hamnförbundet samt Sveriges förenade studentkårer. Vissa instanser har bilagt yttranden av andra som hörts över förslaget. Sålunda har ingetts, av lantmäteristyrelsen yttranden av överlantmätarna i Östergötlands, Älvsborgs och Örebro län, av kommerskollegium yttranden av Sveriges industriförbund och rikets handelskammare, av sjöfartsstyrelsen yttranden av Sveriges redareförening, Lotsförbundet samt Sveriges ångfartygs assurans förening, av överståthållarämbetet yttrande av stadskollegiet i Stockholm och förste stadsfogden, tillika t.f. exekutionsdirektör i staden, av länsstyrelsen i Stockholms län yttranden av landsfogden och vägdirektören i länet, Stockholms läns avdelning av föreningen Sveriges landsfiskaler, stadsfullmäktige i Lidingö samt kommunalfullmäktige i Sollentuna köping och Huddinge kommun, av länsstyrelsen i Kronobergs län yttrande av stadsfullmäktige i Växjö, av länsstyrelsen i Malmöhus län yttranden av magistraterna, stadsfullmäktige och poliskamrarna i Malmö, Hälsingborg och Lund, kommunalfullmäktige i Bjuvs köping och Väsby kommun, landstingets hälso- och sjukvårdsstyrelse, landsfogden i länet samt föreningen Malmöhus läns landsfiskaler, av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län yttrande av stadsfullmäktige i Göteborg, av universitetskanslersämbetet yttranden av de juridiska, medicinska och matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna samt drätselnämnden och det större konsistoriet vid universitetet i Uppsala, juridiska fakulteten och det större konsistoriet vid universitetet i Lund, lärarkollegiet vid karolinska medikokirurgiska institutet, rektorsämbetet vid Stockholms högskola samt lärarkollegierna vid tandläkarhögskolorna i Stockholm och Malmö, av LO yttranden av Statstjänarkartellen och Svenska kommunalarbetsareförbundet samt av SR yttrande av Svenska officersförbundet. Yttranden har inkommit även från Centralstyrelsen för de svenska reservofficersförbunden samt Svenska reservunderofficersförbundet.

Över Skadestånd I har yttranden avgetts av riksåklagaren, Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, hovrätten för Övre Norrland, fängvårdsstyrelsen, Stockholms rådhusrätt, länsstyrelsen i Uppsala län, föreningarna Sveriges landsfogdar, Sveriges stadsfiskaler, Sveriges landsfiskaler och Sveriges stadsfogdar, Svenska för-

säkringsbolags riksförbund, Målsmännens riksförbund, Stockholms handelskammare, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) samt Försäkringsjuridiska föreningen. Vid sina remissvar har riksåklagaren fogat yttranden av statsåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö, överståthållarämbetet yttrande av Stockholms stads barnavårdsnämnd, länsstyrelsen i Uppsala län yttranden av landsfogden i Uppsala län, stadsfiskalen i Uppsala, socialvårds-konsulenten i första distriktet och föreningen Uppsala läns landsfiskaler samt länsstyrelsen i Kronobergs län yttrande av styrelsen för länsavdelningen av föreningen Sveriges landsfiskaler. SACO har här som eget yttrande överlämnat utlåtande av Sveriges juristförbund.

Över Skadestånd II har yttranden avgetts av försvarets civilförvaltning, civilförsvarsstyrelsen, försvarets forskningsanstalt, generalpoststyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statskontoret, generaltullstyrelsen, byggnadsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, domänstyrelsen, lantbruksstyrelsen, kommerskollegium, arbetsdomstolens ordförande, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus och Jämtlands län, yrkesskadeutredningen, aktiebolagsutredningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Trafikförsäkringsföreningen, Svenska arbetsgivareföreningen, SR, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundets styrelse, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation samt Sveriges grossistförbund. Också här har vissa av remissinstanserna vid sina utlåtanden fogat yttranden av andra som hörts över förslaget. Sålunda har ingetts, av överståthållarämbetet yttrande av stadskollegiet i Stockholm jämte en därtill hörande, av borgarrådet på finansroteln upprättad promemoria, vid vilken fogats dels ett av stadsjuristen avgivet tjänsteutlåtande, dels yttranden av lönenämnden, gatunämnden, hamnstyrelsen och skoldirektören i Stockholm, av länsstyrelsen i Kronobergs län yttranden av landsfogden i länet samt Kronobergs läns avdelning av Svenska kommunförbundet, Kronobergs läns landstings förvaltningsutskott och Sydöstra Sveriges skogsägares förbund, av länsstyrelsen i Malmöhus län yttranden av landsfogden i länet, magistraten i Hälsingborg, Malmöhus läns landstings förvaltningsutskott, stadsfullmäktige i Malmö, kommunalfullmäktige i Bjuvs köping och poliskammaren i Malmö, av kommerskollegium yttranden av samliga handelskammare i riket, av LO yttranden av Svenska byggnadsarbetareförbundet, Svenska fabriksarbetareförbundet, Försäkringsfunktionärernas förbund, Handelsanställdas förbund, Svenska kommunalarbetareförbundet, Svenska livsmedelsarbetareförbundet, Svenska metallindustriarbetareförbundet, Svenska musikerförbundet och Nöjesföretagens personalförbund, Svenska sjöfolksförbundet, Sko- och läderarbetarnas förbund, Svenska textilarbetareförbundet, Svenska transportarbetareförbundet, Samverkande träfacken samt Statstjänarkartellen, av SACO yttrande av Sveriges juristförbund och ett av Sveriges läkarförbund

såsom eget yttrande åberopat utlåtande av Läkarnas ansvarighetsnämnd, samt av Sveriges industriförbund ett av förbundet åberopat yttrande av Svenska byggnadsentreprenörföreningen. I sina yttranden har Sveriges industriförbund och Svenska byggnadsentreprenörföreningen hänvisat till samt Sveriges grossistförbund åberopat vad som har anförts i SAF:s yttrande. SACO har hänvisat till Sveriges juristförbunds yttrande.

Motivering till förslagen m. m. Motionerna

I det följande återger utskottet ur propositionen sådana avsnitt som bedömts vara av *särskilt* intresse med hänsyn till innehållet i de väckta motionerna. Det huvudsakliga innehållet i dessa återges under de avsnitt till vilka de närmast hänför sig. De genom motionerna aktualiserade frågor som rör förslaget till skadeståndslag redovisas under det kapitel i lagen vartill de hänför sig. I förekommande fall återges endast motioner eller avsnitt ur dessa.

Beträffande motiveringen m. m. till delar av förslagen som inte behandlas särskilt i det följande hänvisar utskottet till propositionen. I fråga om motionernas fullständiga lydelse hänvisar utskottet till de tryckta motionerna.

Huvudlinjer i reformarbetet

Departementschefen i lagrådsremissen. Efter att ha lämnat en ingående redogörelse för det nuvarande rättsläget, rådande försäkringsförhållanden, hittillsvarande och pågående reformarbete, övriga reformönskemål samt huvuddragen av den skadeståndsrättsliga diskussionen under efterkrigstiden drar föredragande departementschefen, justitieministern Geijer, i ett inledande anförande upp *vissa riktlinjer för reformarbetet på skadeersättningsområdet* (prop. avsnitt 1.5.2. s. 78—100). Han anför härvid följande.

Det är — (mot anförda) — bakgrund naturligt, att frågan om en reformering av skadeståndsrätten kom att inta en framträdande plats på programmet, när det nordiska lagstiftningssamarbetet återupptogs efter andra världskrigets slut. Den förberedande principutredning, som enligt beslut år 1946 av de nordiska ländernas justitieministrar utfördes under 1940-talets sista år och som resulterade i 1950 års betänkanden med riktlinjer för reformarbetet, utmynnade i en rekommendation om en genomgripande reformering av den utomobligatoriska skadeståndsrätten med sikte på att åstadkomma en allmän nordisk skadeståndslag. De reformplaner som skisserades i utredningarna var inte bara omfattande i den meningen att de be-

rörde praktiskt taget alla områden av den utomobligatoriska skadeståndsrätten. De öppnade också i sakligt hänseende vittsyftande och intresseväckande perspektiv, särskilt i den form som de presenterades av den svenske utredningsmannen, numera professorn em. Ivar Strahl. Av speciellt intresse var de av Strahl framförda tankarna, att skadeståndsrätten i stor utsträckning skulle ersättas med försäkring i en eller annan form, åtminstone i fråga om personskador. Dessa idéer har i väsentlig mån inverkat på de senaste årens skadeståndsrättsliga diskussion och har också satt spår i det reformarbete som har bedrivits i Norden.

Utredningsmännen bakom 1950 års principbetänkanden var klart medvetna om att stora svårigheter måste övervinnas, innan tanken på en allmän nordisk skadeståndslag kunde förverkligas. Enligt utredningsmännen kunde en så omfattande reform inte genomföras i ett sammanhang. De rekommenderade därför, att arbetet till en början skulle bedrivas i etapper och att man först skulle inrikta sig på partiella reformer på de områden där reformbehovet framstod som mest angeläget. Denna principiella uppläggning har i stort sett följts.

Som har framgått av den redogörelse jag lämnat i det föregående har sålunda efter utredningar i nordiskt samarbete lagts fram förslag till ny bilansvarighets- och trafikförsäkringslagstiftning, lagstiftning om skadestånd i offentlig verksamhet, ändrade regler om försäkringsgivares regressrätt, lag med vissa bestämmelser om skadestånd, innefattande nya regler om barns och föräldrars skadeståndsansvar samt avsedd att ersätta 6 kap. SL, och slutligen lag med vissa bestämmelser om arbetsgivares och arbetstagares skadeståndsansvar. I stort sett motsvarande förslag har lagts fram i våra nordiska grannländer. I Finland och Norge har på grundval av föreliggande förslag genomförts ny lagstiftning om ersättning för skada i följd av bruket av motorfordon. I Norge har under år 1969 en »lov om skadeserstatning i visse forhold» trätt i kraft, vilken innehåller regler om barns och föräldrars skadeståndsskyldighet, om arbetsgivares principalansvar, om det allmännas skadeståndsansvar och om arbetstagares skadeståndsansvar. I övrigt har utredningsförslagen ännu inte föranlett lagstiftning i något av länderna. Reformarbetet fortsätter emellertid enligt i huvudsak de riktlinjer som angavs år 1958 av de delegerade för nordiskt lagsamarbete. Den nu sittande svenska skadeståndskommittén utreder sålunda i samverkan med motsvarande kommittéer i Danmark, Finland och Norge frågor om ersättning för framtida förlust av arbetsinkomst och om ersättning för förlust av försörjare.

Det framtida reformarbetet på skadeersättningsområdet måste ses mot bakgrunden av en samhällsutveckling under det senaste decenniet som väsentligt förändrat betingelserna för detta arbete. Skadeståndets betydelse när det gäller att bereda ersättning för de skador som uppkommer i sam-

hället har förändrats och förskjutits. Särskilt på personskadornas område har andra ersättningsformer kommit att spela en alltmer central roll. Jag har nyss pekat på den expansion som det offentliga och enskilda försäkringsväsendet har undergått. Den successiva utbyggnaden av vårt socialförsäkringssystem har medfört, att flertalet personskador blir till stor del ekonomiskt täckta inom ramen för den allmänna försäkringen och yrkeskadeförsäkringen. I allt större omfattning bereder olika former av enskilda försäkringar, inte minst av typen gruppförsäkringar, ett kompletterande skydd. Socialförsäkringen saknar helt regressrätt mot den som enligt skadeståndsrättsliga regler skulle kunna göras ansvarig för skadan. De privata försäkringar det här gäller har i stor utsträckning karaktär av s. k. summaförsäkring och någon regressrätt mot den skadeståndsskyldige kommer då inte i fråga. Vid övriga former av enskild personförsäkring innehåller försäkringsavtalen regelmässigt regressvillkor som snävt begränsar försäkringsgivarnas möjligheter att återkräva försäkringsersättning enligt skadeståndsrättsliga regler.

På egendomsskadornas område finns visserligen inte någon motsvarighet till socialförsäkringssystemet och skadeståndsrätten spelar därför här en mer framträdande roll. Men också på detta område har en betydelsefull utveckling skett inom det enskilda försäkringsväsendet. Nya skadeförsäkringsformer har tillskapats, även om möjligheterna att genom objektsförsäkring få skydd annat än mot vissa specifika skaderisker, såsom brand, stöld, vattenskada, trafikskada, maskinskada o. d., fortfarande är begränsade. Väsentligare är emellertid, att skadeförsäkringar vinner en stadig ökad utbredning bland allmänheten. I takt med denna utveckling förlorar skadeståndsrätten i avsevärd mån sin betydelse, eftersom också vid skadeförsäkring regressvillkoren i försäkringsavtalen ofta begränsar återkravsmöjligheterna och i övrigt regressrätt mot enskilda utövas i ringa omfattning.

Men också i fall då skadestandsreglerna formellt träder i tillämpning för att helt eller delvis bereda gottgörelse för en liden skada, blir det allt oftare i praktiken fråga om en försäkringsmässig reglering. Ansvarsförsäkring vinner fortlöpande allt större utbredning, främst inom närings- och yrkeslivet men också i rent privata förhållanden. Härtill kommer, att lagstiftaren på vissa områden har föreskrivit obligatorisk försäkringsplikt. Utvecklingen har idag gått därhän, att det torde vara betydligt vanligare att skadestånd för person- eller sakskada utgår ur en ansvarsförsäkring än att det betalas av den skadeståndsskyldige själv med dennes egna medel. Försäkringssummorna i både frivillig och obligatorisk ansvarsförsäkring är idag så höga, att det hör till undantagen att tillgänglig försäkringsersättning inte förslår till full täckning av den lidna skadan.

Gottgörelse för skador utgår således idag från flera skilda källor enligt

ett mångskiftande system med åtskilliga komponenter, karakteriserat av ett komplicerat samspel mellan skadestånd och olika former av offentlig och privat försäkring. Men vår kunskap om hur detta system fungerar är bristfälligt och fragmentariskt. Vi saknar underlag för att i precisa termer eller siffror uttrycka, vilken ekonomisk roll skadestånd resp. försäkring i skilda former spelar eller på vilket sätt de olika regelsystemen inverkar på varandra. Därmed saknar vi i väsentlig mån också möjligheter att göra säkra förutsägelser om verkningarna av den ena eller andra förändringen i regelsystemen.

Den utveckling som jag har skildrat i det föregående har inverkat också på frågan om skadeståndets förebyggande effekt. Bara för några decennier sedan var det en allmänt utbredd uppfattning, att risken att drabbas av ett ekonomiskt ansvar för följderna av ett vårdslöst handlande skulle vara den kanske viktigaste av de drivkrafter som förmår medborgarna att iaktta de aktsamhetsnormer på vilka culparegeln vilar. Denna föreställning inrymmer strängt taget två element. Tanken är dels att vetskapen om att ett visst handlingssätt medför ersättningsskuldighet, om det leder till att annan lider skada, i det enskilda fallet avhåller individen från att handla i strid med den skadeståndsrättsliga handlingsnormen. Dels går resonemanget ut på att skadestandsreglerna verkar allmänt moralbildande och sålunda bidrar till att i samhället utbildas ett system av handlingsnormer som medborgarna iakttar automatiskt och ofreflekterat.

Det finns idag anledning att ifrågasätta härkraften i dessa teser. Vid de grövsta fallen av överträdelse, dvs. fall då någon uppsåtligt tillfogar annan skada, är det fråga om straffbara handlingar. Här spelar med all säkerhet straffbuden en långt viktigare roll för moralbildningen än skadestandsreglerna. Såvitt gäller personskada är det inte sannolikt, att risken av ett skadeståndsansvar i det enskilda fallet har någon preventiv effekt, som gör sig gällande vid sidan av straffhotet. Däremot kan det inte uteslutas, att skadestandsreglerna har en sådan effekt, när det gäller att avhålla från uppsåtlig skadegörelse på annans egendom. Men med all sannolikhet är det också här andra förhållanden som utgör den väsentliga grunden till att medborgarna avhåller sig från handlingar av detta slag.

Frågan om skadeståndets preventiva effekt är svårare att bedöma, när det gäller den del av culparegeln som tar sikte på icke uppsåtliga men vårdslösa eller försumliga beteenden. Starka skäl talar dock för, att föreställningen om skadestandsreglernas moralbildande och preventiva funktion är överdriven också för dessa fall. Den utveckling på ansvarsförsäkringens område som skildrats i det föregående har medfört, att det personliga skadeståndsansvaret för den som av vårdslöshet har vållat en skada inte alls görs gällande i samma omfattning som förr. Men det finns knappast belägg för att denna utveckling lett till att människors aktsamhet allmänt sett har slappnat.

Ett belysande exempel må anföras. Ett relativt stort antal skador inträffar i yrkeslivet som en följd av försummelse av arbetsgivare eller arbetstagare. Först under 1950-talet genomfördes den ordning enligt vilken arbetstagares personliga skadeståndsansvar mot utomstående automatiskt omfattas av arbetsgivarens ansvarsförsäkring. Denna ordning innebär, att den enskilde arbetstagaren numera är praktiskt taget helt fredad från risken att personligen drabbas av skadeståndsansvar mot tredje man vid vållande i tjänsten. I praktiken utövar nämligen ansvarsförsäkringsbolagen regressrätt mot en skadevållande arbetstagare bara när denne har vållat skadan uppsåtligt eller i berusat tillstånd. Trots detta har det veterligen inte från något håll gjorts gällande, att antalet fall då en anställd genom vållande i sin tjänst orsakar utomstående skada har ökat under det senaste decenniet. Mycket tyder på att tendensen i åtskilliga företag är den motsatta.

Det finns anledning tro, att det är helt andra faktorer än risken av ett skadeståndsansvar som spelar den avgörande rollen när det gäller att avhålla medborgarna från att överskrida gränserna för det tillåtna. Det är sannolikt att uppfostran och utbildning, vidgad upplysning och opinionsbildning genom massmedia är av vida större betydelse som preventiva instrument än de skadeståndsrättsliga reglerna.

Även dessa bedömningar vilar emellertid på osäker grund. För att kunna rätt värdera i vad mån skadeståndsrätten fyller en avskräckande och moralbildande funktion och hur den i det avseendet förhåller sig till andra företeelser med liknande verkningar, krävs en ingående kunskap om en rad ännu okända förhållanden av psykologisk och sociologisk art. En sådan kunskap kan vinnas endast med hjälp av vetenskapliga undersökningsmetoder. Några sådana undersökningar av betydelse har emellertid hittills inte gjorts hos oss.

Det är i medvetande om vår bristande kunskap i de frågor som jag nu har berört som de nordiska ländernas regeringar på Nordiska rådets initiativ nyligen har låtit göra en samnordisk utredning rörande möjligheterna att genomföra en rättssociologisk undersökning om försäkrings inverkan på skadeståndsrätten. Detta utredningsarbete visar att brett upplagda rättssociologiska undersökningar av detta slag skulle kunna bli av betydelse för det fortsatta reformarbetet. Det är enligt min mening önskvärt att sådana undersökningar i någon form kommer till stånd.

Rättssociologiska undersökningar av detta slag är emellertid dyrbara och tidskrävande projekt. Tillförlitliga undersökningsresultat som kan läggas till grund för mer bestämda slutsatser om hur skadeersättningsproblemen slutgiltigt bör lösas kommer att föreligga först om åtskilliga år. Man kan då fråga sig om det nu är rätta tiden att gripa sig an med ett omfattande skadeståndsrättsligt lagstiftningsarbete och om inte rättssociologiska undersökningar bör genomföras innan mer genomgripande reformer aktualiseras.

Det är emellertid inte tänkbart att införa ett totalt reformstopp. De snabba tekniska, sociala och ekonomiska förändringar samhället undergår gör det nödvändigt att kontinuerligt anpassa de skadeståndsrättsliga reglerna till nya förhållanden. Det skulle inte heller vara riktigt att nu avbryta ett mångårigt reformarbete som har avsatt betydelsefulla resultat i form av ett flertal konstruktiva reformförslag. Många av dessa förslag svarar mot allmänt erkända reformbehov. Till största delen rör det sig inte heller om radikala nydaningar utan endast om reformer på det beståendes grund.

Under de senaste åren har emellertid också framförts krav på betydligt mer långtgående reformer på skadeersättningsområdet. Dessa reformönskemål syftar till väsentliga förbättringar av det ekonomiska skyddet vid skadefall för stora grupper av skadelidande. Jag inskränker mig här till att hänvisa till den redogörelse som jag tidigare har lämnat (avsnitt 1.3.) för en mångfald riksdagsmotioner och framställningar till Kungl. Maj:t om åtgärder i denna riktning, t. ex. i fråga om ersättning för skador genom brott, skador i yrkeslivet, skador orsakade av djur, skador genom felaktig medicinsk behandling osv. Ett tillgodoseende av dessa önskemål skulle förutsätta en delvis radikal omdaning av det skadeståndsrättsliga regelsystemet. Gemensamt för flertalet av de uppslag och krav som har förts fram är att de syftar till en vidsträckt tillämpning av s. k. objektivt skadeståndsansvar, dvs. ansvar oberoende av vållande. I den allmänna debatten skymlar emellertid också krav på olika typer av obligatoriska försäkringsanordningar, mestadels i ansvarsförsäkringens form.

Åtskilliga av dessa önskemål är i och för sig socialt välmotiverade. Det skulle inte heller vara försvarligt att ställa sig avvisande till dessa önskemål uteslutande med hänvisning till att vi saknar ett rättssociologiskt undersökningsmaterial som skulle sätta oss bättre i stånd att bedöma vilken eller vilka metoder som bör väljas för att lösa ersättningsproblemen. Jag ser det som både naturligt och nödvändigt att dessa reformkrav tas upp till en samlad bedömning i samband med att statsmakterna tar ställning till de utredningsförslag på skadeståndsområdet som är föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Det är emellertid enligt min mening långt ifrån självklart att alla de krav på förbättrat ekonomiskt skydd vid skadefall som sålunda har aktualiserats bör i första hand eller ens till någon del lösas genom skadeståndsrättsliga reformer, som innebär en utbyggnad och en konsolidering av skadeståndsrätten. Utvecklingen under de senaste decennierna ger en klar anvisning om att vid sidan av skadeståndsrätten finns andra metoder att lösa skadeersättningsproblemen, metoder som har mera direkt anknytning till det allmänna eller enskilda försäkringsväsendet eller som förutsätter direkta ingripanden från det allmännas sida med stödåtgärder inom den sociala välfärdspolitikens ram.

Ett ställningstagande till de aktuella reformkraven förutsätter därför en prövning och värdering av olika tänkbara metoder att tillgodose dessa krav. En sådan prövning måste ske med utgångspunkt i en preciserad rättspolitisk målsättning för våra ansträngningar att förebygga skador och att skapa trygghet mot de ekonomiska följderna av skadefall. Strävan bör vara att nå fram till vissa allmänna riktlinjer för reformarbetet på detta område, grundade på en analys av de existerande ersättningssystemens ekonomiska och sociala verkningar.

Bristerna i vår kunskap om hur den nuvarande ordningen faktiskt fungerar sätter givetvis gränser för möjligheterna att nu dra bestämda slutsatser om hur metodproblemen bör lösas. I åtskilliga hänseenden måste vägen lämnas öppen för olika lösningar. Man får räkna med att åtminstone delvis nöja sig med provisorier som det i en framtid kan visa sig nödvändigt att avlösa med anordningar av annat slag. Det är därför inte lämpligt att nu slutgiltigt lägga fast riktlinjerna för ett långsiktigt reformprogram. Men det är enligt min mening önskvärt och även fullt möjligt att på grundval av det erfarenhetsmaterial som är tillgängligt föra en diskussion om grundläggande principfrågor och att därigenom få underlag för vissa slutsatser om vilken inriktning man bör ge reformarbetet i den närmaste framtiden.

Det råder knappast delade meningar om vad som bör vara den rättspolitiska målsättningen för reformarbetet: att tillskapa ett sådant regelsystem för fördelningen bland medborgarna av de ekonomiska förlusterna i följd av skadefall som tillgodoser allmänt erkända krav på social rättvisa och trygghet och som samtidigt leder till det mest rationella utnyttjandet av samhällets och enskildas ekonomiska resurser. En given utgångspunkt för detta arbete måste emellertid också vara att ersättningssystem utformas så, att de främjar strävandena att förebygga skador och att nedbringa antalet skadefall — här återkommer frågan om skadeståndsrättens preventiva funktion.

Tydligt är att dessa mål inte kan nås i ett sammanhang på alla områden av samhällslivet och för alla grupper av skadelidande. De samhällsekonomiska resurserna sätter en gräns för möjligheterna att tillgodose även angelägna ersättningsbehov. Det måste vid varje tidpunkt ske en prioritering som leder till att vissa önskemål tillfälligt blir eftersatta till förmån för behov som av sociala, ekonomiska eller andra särskilda skäl bör ges företräde. Jag kommer i det följande inte att i första hand uppehålla mig vid dessa prioriteringsfrågor. Min avsikt är i stället att föra en principiell diskussion kring frågan vilka metoder som i första hand bör användas för tillgodoseende av olika reformbehov.

Metodproblemen ställer sig väsentligt olika när det gäller å ena sidan personskada och å andra sidan sakskada eller sådan förmögenhetsförlust som jag i det föregående har gett beteckningen »ren förmögenhetsskada».

Vid personskador träder sociala och humanitära hänsyn i förgrunden, under det att mer renodlat ekonomiska överväganden måste bli avgörande på egendoms- och förmögenhetsskadornas område. I den mån preventionssynpunkter bör tillmätas betydelse gäller detta framför allt i fråga om sak- och förmögenhetsskador. De praktiska möjligheterna att administrera olika typer av ersättningssystem är inte heller desamma på dessa båda huvudområden. Jag kommer därför i det följande att behandla de olika skadetyperna var för sig.

1.5.2.1. Ersättning för personskada. Det finns i princip fyra olika metoder att tillgodose behovet av ersättning för personskada: 1:o genom generell verkande, av det allmänna administrerade försäkringsanordningar av typ socialförsäkring (hos oss allmän försäkring och yrkesskadeförsäkring); 2:o genom regler om skadestånd, eventuellt i kombination med frivillig eller obligatorisk ansvarsförsäkring; 3:o genom privata, enskilda eller kollektiva liv-, olycksfalls- och sjukförsäkringar; 4:o genom direkta stödåtgärder från det allmännas sida.

Socialförsäkringssystemet i den utformning det har fått i vårt land är genom sin konstruktion väl ägnat att tillgodose de krav som enligt vad jag har angett i det föregående bör ställas på ett modernt ersättningssystem. Socialförsäkringen verkar generellt och tillgodoser därmed socialt motiverade ersättningsbehov utan diskriminering av den ena eller andra gruppen av skadelidande och utan differentiering av ersättningsrätten på grundval av sådana för ersättningsbehovet ovidkommande faktorer som orsakerna till skadans uppkomst. Finansieringsmetoderna bygger på grundsatsen om fullständig solidaritet mellan medlemmarna av försäkringskollektivet. Metoderna leder till en fördelning av kostnaderna, som står i god överensstämmelse med de grundsatser och värderingar som har varit vägledande för socialpolitiken på andra områden och för t. ex. skattepolitiken. De tar samtidigt hänsyn till skillnaderna i ekonomisk bärkraft mellan olika medborgargrupper liksom också till variationerna i fråga om vars och ens potentiella nytta av systemet. Till skillnad från flertalet andra ersättningsanordningar har socialförsäkringen inbyggda mekanismer för att skydda förmånstagarna mot förluster till följd av penningvärdeförsämring. Tekniskt-administrativt fungerar systemet enklare än t. ex. kombinationen skadestånd-ansvarsförsäkring. Till följd av att ersättningsbeloppen är schematiskt bestämda och att rätten till ersättning är oberoende av skadeorsaken är nämligen kriterierna för ersättningsrätten och ersättningens storlek avsevärt enklare att fastställa. De improduktiva utgifterna för systemets administration torde därför vara relativt sett lägre än i ett skadeståndsrättsligt system.

Det är under dessa förhållanden naturligt och följdriktigt att vårt social-

försäkringssystem kontinuerligt har byggts ut och förstärkts väsentligt, så att det idag spelar en mycket viktig roll som trygghetsfaktor. Dess främsta uppgift är emellertid att bereda medborgarna ett grundskydd mot ekonomiska förluster vid sjukdom och skadefall. Det hindrar visserligen inte att det också i framtiden sker en vidareutveckling av systemet som medför höjningar av ersättningsnivån. Tvärtom finns anledning räkna med att successiva förbättringar kommer att genomföras i den takt tillgängliga ekonomiska resurser medger det. I och för sig skulle det givetvis också från administrativa synpunkter vara en fördel om ett ökat antal skadefall kunde i sin helhet regleras inom socialförsäkringens ram, eftersom den dubbla skadereglering som nu sker dels i socialförsäkringen, dels på skadeståndsrättslig grund innebär en dyrbar och tidskrävande omgång.

Jag räknar alltså med att socialförsäkringen i framtiden kommer att spela en alltmer framträdande roll när det gäller att lösa personskadeersättningsproblemen. Hur långt man kan nå på socialförsäkringsområdet är å andra sidan ovisst och beror av en mångfald faktorer. Hithörande frågor får prövas kontinuerligt i belysning av samhällsutvecklingen och särskilt med beaktande av resultatet av sådana rättssociologiska undersökningar som jag har berört i det föregående. Det är emellertid inte heller nödvändigt att i detta sammanhang närmare precisera målsättningen i detta hänseende. Ty även om den fortsatta utvecklingen kan väntas leda till att behovet av kompletterande skyddsanordningar efter hand blir allt mindre, är det inte någon realistisk tanke, att socialförsäkringen inom överskådlig tid skall utvecklas därhän att den täcker de behov som idag tillgodoses genom skadeståndsrätten. Man måste således räkna med att det vid flertalet skadefall även framdeles kommer att finnas poster som inte till fullo ersätts av socialförsäkringen. Detta gäller inte bara i fråga om direkta kostnader eller utgifter i följd av skadefallet och de inkomstförluster detta för med sig utan även och kanske framför allt de poster vilka brukar betecknas som icke-ekonomisk eller ideell skada, dvs. sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men.

Det kan på goda grunder hävdas, att skadeståndsrätten utgör ett ofullkomligt instrument när det gäller att med utgångspunkt i den rättspolitiska målsättning jag förut har angett åstadkomma ekonomiskt skydd vid personskadefall. Vad först angår den del av det skadeståndsrättsliga systemet som omfattas av den allmänna culparegeln kan de mest framträdande bristerna i korthet sammanfattas i följande punkter.

1:o Genom culparegelns anknytning till annan persons vållande som skadeorsak kommer skadestånd att utgå slumpartat och utan hänsyn till det konkreta ersättningsbehovet. Regeln ger ingen lösning alls i de talrika fall då skadeorsaken är en ren olyckshändelse eller när skadan är självförvållad. Detta medför en från sociala rättvis- och trygghetssynpunkter otillfreds-

ställande ordning. Det finns ingenting som säger att änkan efter en brandman typiskt sett har ett mindre ersättningsbehov om mannen omkommit till följd av att han under släckningsarbete fallit ned från taket på ett övertänt hus, än om han skadats till döds vid fall i en trappa som fastighetsägaren försummat att underhålla.

2:o Culparegeln bygger på grundsatsen att det skall ske en total överflyttning av förlusten från den skadelidande till den skadevållande. Regeln ger sålunda den skadelidande höginkomsttagaren rätt till full ersättning av den skadevållande, även när denne är en mindre välsituerad person, för vilken skadeståndsutgiften kanske betyder ekonomisk ruin. Regeln är följaktligen inte användbar som instrument för att åstadkomma en socialt rättvis och samhällsekonomiskt rationell fördelning av förlusterna genom skadefall.

3:o Även när konsekvenserna inte är så förödande för skadevållaren kan regeln slå orimligt hårt, eftersom den inte tar hänsyn till att det typiskt sett inte råder något samband mellan graden av vållande och skadans storlek. En obetydlig försummelse av en flygtrafikledare kan leda till mångmiljonförluster, under det att en dödsmisshandel kanske inte medför skadeståndsskyldighet för mer än begravningskostnaderna.

4:o Det på culparegeln byggda ersättningssystemets ankytning till vållandebegreppet innebär att de ekonomiska följderna av ett skadefall i princip skall bäras av samtliga som genom vållande medverkat till skadan, den skadelidande inbegripen. Dennes ersättningsrätt kan med andra ord avsevärt inskränkas till följd av att han själv har visat oaktsamhet. En tillämpning av denna s. k. medvållanderegeln får ofta konsekvenser som är oförenliga med kravet att ersättningssystemen i första hand bör tillgodose socialt motiverade ersättningsbehov.

5:o Culparegeln ger inte i sig själv någon garanti för att ersättningsbehoven blir tillgodosedda. Dess effektivitet beror av en från den skadelidandes synpunkt irrelevant faktor, nämligen skadevållarens betalningsförmåga. Detta är en särskilt påfallande brist i de fall då skada har orsakats uppsåtligt. Offren för våldsbrott blir regelmässigt ställda helt utan ersättning, eftersom våldsverkare sällan eller aldrig kan betala skadestånd och ersättning från en eventuell ansvarsförsäkring inte utgår i sådana fall. Till det sagda kommer att ansvarsförsäkring över huvud taget torde ha relativt sett mindre utbredning bland de medborgargrupper som har svag ekonomisk bärkraft.

6:o Ett ersättningssystem byggt på de vaga handlingsnormer som ligger till grund för culparegeln är ägnat att skapa rättsosäkerhet.

7:o Ett sådant system är dyrbart att administrera, eftersom fastställandet av huruvida skadeståndsskyldighet föreligger ofta är en mycket tids- och arbetskrävande procedur.

Bristerna hos culparegeln har tvingat fram den vidareutveckling av skadestandsreglerna i syfte att göra dem effektivare som har skett under detta århundrade och som har inneburit att man lagstiftningsvägen eller genom domstolspraxis har genomfört olika former av objektiva ansvar. De verksamhetsområden där speciallagstiftning om objektiva ansvar gäller har det gemensamt att verksamheten betecknas som farlig, antingen så, att risken för att skada skall inträffa är särskilt stor (t. ex. biltrafiken), eller så, att risken för att skadeverkningarna skall bli exceptionellt omfattande, om en olycka inträffar, är framträdande (t. ex. atomenergiverksamheten). Dessamma gäller de områden där domstolarna har tillämpat rent objektiva ansvar. De mer generella regler om arbetsgivares ansvar för anställds vållande som har utbildats i praxis har däremot grundats på tanken om ett slags identifikation mellan arbetsgivaren och den anställda.

Denna utveckling av skadestandsrätten har givetvis medfört förbättringar av skyddet för åtskilliga kategorier av skadelidande och en fortsatt utveckling i samma riktning skulle otvivelaktigt leda till att behov som idag är särskilt framträdande kunde bättre tillgodoses. Det kan likväl starkt ifrågasättas om detta är den metod som på det mest effektiva sättet leder fram till det uppsatta målet. Åtskilliga av de invändningar som kan riktas mot den allmänna culparegeln drabbar också regler om objektiva ansvar. Med sin anknytning till ett risk- eller farlighetskriterium innebär även sådana regler att frågan huruvida rätt till ersättning föreligger avgörs under hänsynstagande till skadeorsaken. Inte heller genom regler om objektiva ansvar kan man åstadkomma en socialt rättvis och samhällsekonomiskt rationell fördelning av förlusterna. Även inom ramen för reglerna om objektiva ansvar inverkar den skadelidandes medvållande, i princip på samma sätt som vid tillämpning av culparegeln. Slutligen gäller också i fråga om regler om objektiva ansvar att de inte i sig själva innefattar någon garanti för att ersättning verkligen utgår.

Även om man genom olika modifikationer i de nuvarande regelsystemen skulle kunna göra det objektiva skadestandsansvaret till ett effektivare ersättningssystem, kvarstår under alla förhållanden den hart när oöverstiggliga uppgiften att finna allmängiltiga och från sociala synpunkter godtagbara kriterier för en avgränsning av de områden där ett sådant skadestandsansvar skall gälla. Det traditionella farlighetskriteriet är på flera sätt otillfredsställande. »Farligheten» är inte möjlig att mäta med någon exakthet. Gränsdragningen mellan »farlig» och »icke-farlig» verksamhet måste bli godtycklig. Allvarligare är dock, att kriteriet är helt irrelevant, om man anlägger sociala trygghetssynpunkter på ersättningsproblemen. Ser man till den enskilde skadelidandes ersättningsbehov är det likgiltigt, inte bara om en liden skada har »vållats» av annan person eller är resultatet av ett olycksfall, utan också om den har uppkommit i en verksamhet som är »farlig»

eller inte. Socialt sett är det skadans art och omfattning samt den skadelidandes ekonomiska situation som bör vara ensamt bestämmande för ersättningsrätten.

Å andra sidan är det inte tänkbart att generellt ersätta culparegeln med en regel om objektivt ansvar för alla och envar, dvs. ålägga varje person att ersätta varje personskada som han på något sätt orsakar. Ett sådant system skulle med all sannolikhet leda till att medborgarna i gemen tvingas att skydda sig genom ansvarsförsäkring, även om man inte inför något obligatorium, eftersom det övervägande antalet av de skadefall som inträffar torde kunna sägas på något sätt ha orsakats av någon person. Ett allmänt objektivt ansvar skulle därför i verkligheten innebära, att man på en krånglig och dyrbar omväg tagit sig fram till ett resultat, som på ett enklare sätt kan uppnås genom försäkringsanordningar som verkar direkt till de skadelidandes förmån.

I försäkringssystem av det senare slaget har man nämligen betydligt större möjligheter att undgå de begränsningar i skyddet för de skadelidande som i ett system med objektivt skadeståndsansvar följer av kravet att skadeorsaker måste identifieras med stor exakthet. Man skulle också i ett system byggt på objektivt ansvar hamna i nära nog oöverstigliga rätts- tekniska svårigheter, när det gäller att i fråga om fysiska personer precisera det krav på orsakssammanhang som brukar gå under benämningen »adekvat kausalitet» (jfr avsnitt 1.1.1.1.) och som är nödvändigt för att ansvaret över huvud taget skall få någon begränsning, om man uppger kravet på vållande.

Redan av denna kortfattade analys av de skadeståndsrättsliga systemens funktionssätt och verkningar framgår, att skadeståndsrätten som sådan aldrig kan bli ett effektivt och såväl från sociala rättvis- och trygghetssynpunkter som ur samhällsekonomisk synvinkel godtagbart instrument att lösa personskadeersättningsproblemen i stort.

Bilden av skadeståndsrätten som ersättningssystem skulle emellertid inte bli vare sig fullständig eller rättvisande, om man inte tog hänsyn till existensen av **a n s v a r s f ö r s ä k r i n g** och till dess betydelse för att förbättra det osäkra skydd som skadestandsreglerna i sig själva ger.

Ansvarsförsäkring har som nämnts vunnit stor utbredning under de senaste decennierna. Det är uppenbart att sådan försäkring är ägnad att göra skadeståndsreglerna effektivare, eftersom försäkringen i de fall som den omfattar innebär en garanti för att ersättning utgår, oberoende av den skadeståndsskyldiges solvens. Från den synpunkten kunde det finnas skäl att genom mera generellt verkande lagregler om försäkringsplikt säkerställa, att skadeståndsansvar oftare än f. n. är täckt av försäkring. Ansvarsförsäkringen leder också till en i och för sig önskvärd spridning av kostnaderna för gottgörelse av skador och neutraliserar därigenom vissa negativa verkningar av skadeståndsreglerna.

Vid sidan av de ofullkomligheter som följer redan av ansvarsförsäkringens anknytning till skadeståndsreglerna har emellertid detta försäkringssystem andra brister. Från försäkringsskyddet måste av flera skäl göras åtskilliga undantag, bl. a. för de fall då skada har orsakats uppsåtligen. Vidare sker inte fördelningen av kostnaderna för försäkringen enligt kriterier som är godtagbara från sociala synpunkter. I den mån det över huvud taget är möjligt att differentiera premiesättningen för de olika försäkringstagarna — vilket knappast är fallet när det gäller ansvarsförsäkring för privatpersoner — måste differentieringen ske på grundval dels av en uppskattning av sannolikheten för att försäkringen skall tas i anspråk, dels en beräkning av skadans sannolika omfattning. Det innebär att premiesättningen sker utan hänsyn till vare sig den enskilde försäkringstagarens förmåga att bära kostnaderna eller storleken av de ersättningsbelopp som tillkommer honom, ifall han själv råkar ut för en skada. Drastiskt uttryckt kan det sägas, att i viss omfattning den fattige får betala för den rike. Så länge inte allt skadeståndsansvar är täckt av ansvarsförsäkring måste man f. ö. också räkna med att ersättning då och då utgår till personer, som själva inte har lämnat något som helst bidrag till ersättningssystemets finansiering.

Man har under dessa förhållanden anledning att ställa sig åtskilligt tveksam till en utveckling som innebär en väsentligt vidgad användning av regler om objektivt ansvar i kombination med ansvarsförsäkring. På vissa avgränsade verksamhetsområden, där skaderiskerna är särskilt framträdande eller där verksamheten på grund av sin art erbjuder specifika skaderisker, kan det vara lämpligt från både psykologiska och ekonomiska synpunkter att medborgarna erbjuds den fullständiga trygghet som ett system med objektivt ansvar i förening med obligatorisk försäkringsplikt erbjuder. Men enligt min mening bör åtgärder av det slaget komma i fråga endast i undantagsfall. Det är inte en väg som bör beträdas när det gäller att på bred front och med tanke på de mer alldagliga skaderisker som de flesta av oss är utsatta för söka åstadkomma ökad ekonomisk trygghet vid skadefall. Här bör reformarbetet koncentreras på en utveckling och förstärkning av andra ersättningsanordningar, som i likhet med socialförsäkringen är bättre ägnade än skadeståndsrätten att tillgodose kraven på social rättvisa och en rationell fördelning av tillgängliga resurser. Det kan sålunda ifrågasättas, om inte reformarbetet bör drivas i en riktning som snarare minskar än ökar skadeståndsrättens betydelse.

I vilken mån ett reformprogram enligt dessa riktlinjer kan förverkligas beror i första hand på dels om de övriga ersättningsanordningar som kommer i fråga kan ges en utformning som svarar mot de angivna kraven, dels i vad mån det kan säkerställas att dessa anordningar får ett tillräckligt vidsträckt användningsområde. Uppmärksamhet måste också ägnas

frågan huruvida en successiv minskning av skadeståndsrättens betydelse ger upphov till behov av andra regler med samma skadeförebyggande effekt som man åtminstone hittills i allmänhet har tillerkänt skadeståndsreglerna.

Med dessa utgångspunkter vill jag först behandla privat liv-, olycksfalls- och sjukförsäkring (i det följande brukas för enkelhetens skull endast termerna liv- eller olycksfallsförsäkring). Sådan försäkring — i form av enskild eller kollektiv försäkring, s. k. gruppförsäkring — har redan idag stor spridning och kan antas spela en viktig roll som ersättningssystem. I sin nuvarande utformning utgör dock denna försäkringsform inte något fullgott instrument om man vill få till stånd ett generellt verkande ersättningssystem, som leder till en rättvis fördelning av kostnaderna och ett rationellt utnyttjande av resurserna. Försäkringarna är regelmässigt så utformade, att ersättningarna inte är direkt anpassade till det konkreta ersättningsbehovet. Utfallande försäkringsbelopp är till stor del schematiskt beräknade, och i princip väljer försäkringslagarna själva omfattningen av det skydd de vill ha. Premierna bestäms på grundval av dels försäkringsbeloppens storlek, dels en riskbedömning med hänsyn till försäkringstagarens kön, ålder, hälsotillstånd, etc. Det sker ingen differentiering efter betalningsförmågan hos de enskilda medlemmarna i försäkringskollektivet. Däremot råder det en nära relation mellan storleken av å ena sidan vars och ens bidrag till försäkringens finansiering och å andra sidan den förmån som bereds honom, om han råkar ut för ett skadefall.

Ytterligare bör påpekas, att gällande bestämmelser om förhållandet mellan skadestånd och liv- eller olycksfallsförsäkring av sedvanlig typ, s. k. summaförsäkring, ibland leder till överkompensation. Summaförsäkring avräknas inte på ett eventuellt skadestånd, och försäkringsgivaren kan följaktligen inte heller återkräva försäkringsersättningen från den skadeståndsskyldige. Det betyder, att den som har en olycksfallsförsäkring och lider en skada för vilken han kan få fullt skadestånd av annan person (t. ex. ur trafikförsäkringen) schematiskt uttryckt får dubbel täckning för så stor del av skadan som motsvarar olycksfallsförsäkringsbeloppet. Denna effekt är särskilt påfallande vid individuella olycksfallsförsäkringar till höga belopp. Försäkringar av den typen förekommer av naturliga skäl framför allt bland höginkomsttagare. Överkompensation uppträder således företrädesvis i fall där det är socialt sett minst motiverat. Det förhåller sig troligen t. o. m. så, att graden av överkompensation står i omvänd proportion till ersättningsbehovet.

Åtskilliga av de svagheter som vidlåder liv- och olycksfallsförsäkrings-systemet som ersättningsanordning är dock inte nödvändigt förknippade med systemet som sådant. Det är ingenting som hindrar att försäkringsförmånerna anpassas närmare till de enskilda försäkringstagarnas er-

sättningsbehov och att man sålunda helt eller delvis överger den schematisering som nu i allmänhet tillämpas. I det hänscendet kan man ansluta nära till de beräkningsgrunder som tillämpas inom skadeståndsrätten. Särskilt bör påpekas att önskemål om ersättning för icke-ekonomisk skada väl kan tillgodoses även i försäkringssystem av detta slag. Det torde visserligen av tekniska skäl förutsätta en långtgående schematisering av ersättningsbeloppen. Detta utgör dock inte någon nyhet. De ersättningar för ideell skada som f. n. utgår ur ansvarsförsäkring är starkt schabloniserade, och schablonerna torde utan svårighet kunna överföras till olycksfallsförsäkringen. De berörda formerna av överkompensation kan undanröjas eller i varje fall motverkas genom att reglerna om förhållandet mellan skadestånd och summaförsäkring ändras, så att ulfallande försäkringsbelopp helt eller delvis avräknas på utgående skadestånd. Hithörande frågor är redan under övervägande inom 1966 års skadeståndskommitté och det finns därför anledning räkna med att de inom en nära framtid får en tillfredsställande lösning.

De möjligheter som sålunda finns att differentiera det privata personförsäkringssystemet i fråga om både ersättningsnivån och kostnadsfördelningen efter skiftande behov och önskemål gör systemet som sådant vida överlägset skadeståndsrätten. Det ligger emellertid i systemets natur att det förutsätter frivillig medverkan inte bara av försäkringsgivarna utan också från förmånstagarnas, dvs. de presumtivt skadelidandes, egen sida för att det över huvud taget skall träda i funktion. Häri ligger uppenbarligen dess största svaghet. Självfallet kan det inte komma i fråga att lagstiftningsvägen ålägga enskilda personer att skydda sig mot skadefall genom privat försäkring. Man frågar sig då om det över huvud taget är meningsfyllt att i detta sammanhang räkna med en utveckling av det privata personförsäkringssystemet som ett realistiskt alternativ till skadeståndsrättsliga reformer.

Frågan lär få besvaras nekande, i den mån man har individuellt tecknade liv- och olycksfallsförsäkringar i tankarna. Men det är inte dessa försäkringar som bör uppmärksammas i första hand. Det är de olika slag av gruppförsäkringar som redan har vunnit vidsträckt utbredning som är av intresse. Sådana försäkringar tillkommer normalt inte på initiativ av enskilda medborgare. Bakom gruppförsäkringarna står regelmässigt sammanslutningar av skilda slag, främst löntagarorganisationer, med uppgift att tillvarata sina medlemmars ekonomiska intressen. Vi har ett väl utvecklat system av intresseorganisationer i vårt land, inte bara på arbetsmarknaden. Dessa organisationers verksamhet präglas av en stark medvetenhet och ansvarskänsla i sociala frågor som rör medlemmarnas intressesfär. I stor omfattning har nu befintliga gruppförsäkringar kommit till stånd efter förhandlingar mellan organisationerna på arbetsmarknaden. Det finns anled-

ning räkna med att denna utveckling kommer att fortsätta. Därigenom kommer stora grupper av vårt folk att beredas ett avsevärt förbättrat skydd mot åtskilliga skaderisker i och utanför arbetslivet. Men det bör finnas goda förutsättningar för att aktiva insatser av existerande intresseorganisationer skall resultera i en förstärkning av ersättningsskyddet i denna form också när det gäller andra skaderisker än sådana som kan väntas bli täckta genom överenskommelser mellan arbetsmarknadsparterna. Med den syn på personskadeersättningsproblemen och på de hittills berörda skadeståndsrättsliga resp. försäkringsmässiga ersättningsmetoderna som jag har gett uttryck åt i det föregående ser jag det som något naturligt att berörda organisationer tar initiativ till sådana försäkringsanordningar som jag här har beskrivit.

Självfallet finns det åtskilliga ersättningsproblem som av praktiska skäl inte kan få en lösning på denna väg. Det finns skaderisker som inte manifesterar sig så specifikt för en viss grupp av medborgare att det ter sig naturligt för intresseorganisationerna att ta upp ersättningsfrågorna i sin verksamhet. Bl. a. gäller detta åtskilliga av de skadefall som drabbar medborgarna i privatlivet. Detta utesluter inte att ersättningsproblemen också på sådana områden i många fall kan lösas genom försäkringsanordningar av liknande slag. Så kan ske genom att det allmänna träder in och spelar den roll som i andra fall bör tillkomma enskilda organisationer. I de fall jag nu har i tankarna är det emellertid inte praktiskt möjligt att lösa finansieringsfrågorna via direkta eller indirekta bidrag från medlemmarna av ett avgränsat kollektiv. Man får därför här falla tillbaka på metoder som har närmare släktskap med dem som kommer till användning inom skadeståndsrätten. I den mån det rör sig om skaderisker som är direkt framkallade genom en i organiserade former bedriven verksamhet, ligger det nära till hands att kostnaderna för behövliga försäkringsanordningar bestrids av den som utövar verksamheten. Så t. ex. faller det sig naturligt att den ekonomiska bördan av förluster genom skador till följd av medicinsk felbehandling via premier för lämpligt utformade försäkringar bärs av huvudmännen för sjukvårdsinrättningarna resp. de privatpraktiserande läkarna och tandläkarna. På liknande sätt förhåller det sig med vissa av de skador som orsakas av farliga industriprodukter, där ansvaret för att ett försäkringsskydd upprätthålls lämpligen bör åvila produktionsföretagen.

Skenbart kan det synas som om man under dessa förhållanden lika väl kunde gå fram skadeståndsvägen. Den väsentliga skillnaden föreligger dock att ett försäkringssystem, som verkar direkt till förmån för de skadelidande och alltså får karaktären av en kollektiv olycksfallsförsäkring, inte är behäftat med det skadeståndsrättsliga systemets svagheter utan kan så att säga skräddarsys för de behov och önskemål som vid varje tid föreligger på det aktuella området och under hänsynstagande till de ekonomiska

verkningarna av den ena eller andra typen av försäkringssystem, och detta utan att det val man träffar i olika detaljfrågor behöver bli prejudicerande på andra områden.

Vilka åtgärder som än kan vidtas från det allmännas sida i syfte att få till stånd försäkringsmässiga lösningar av detta slag, är det dock ytterst fråga om metoder som bygger på frivillig medverkan från både försäkringsbolagens och olika medborgargrupperns sida. Visserligen finns det anledning räkna med att denna medverkan kommer att lämnas i de allra flesta fall och att åtskilliga ersättningsproblem blir lösta på detta sätt. Det kan emellertid på vissa områden visa sig på grund av intressebetsättningar eller av andra orsaker inte vara möjligt att nå tillfredsställande resultat. För egen del vill jag inte utesluta att det i ett sådant läge kan bli aktuellt att tillgripa lagstiftning för att genomdriva önskvärda lösningar. Som jag redan tidigare har antytt kan i vissa undantagsfall en skadeståndsrättslig lagstiftning vara den metod som bör väljas. Men det kan väl tänkas att en lagreglering i stället bör gå ut på ett tvångsvis genomförande av direkta försäkringsanordningar till förmån för de skadelidande utan att man härvid behöver bygga upp systemet på skadeståndsrättslig grund. Att man på detta sätt inriktar sig på en frigörelse från skadeståndsreglerna har den fördelen att ersättningsystemen kan differentieras i fråga om såväl förutsättningarna för rätten till ersättning och ersättningarnas storlek som finansieringsmetoderna efter vad som i varje särskilt fall befinnes önskvärt från sociala och samhällsekonomiska synpunkter. Av stor betydelse är bl. a. att man undgår de komplikationer som de skadeståndsrättsliga reglerna om verkan av medvållande för med sig.

De metoder att lösa ersättningsproblemen som jag här har diskuterat kan inte tillämpas i alla tänkbara lägen. Det finns skaderisker som inte kan hänföras till avgränsade grupper av skadelidande på ett sätt som gör det möjligt att lita till initiativ från en eller flera intresseorganisationers sida och vilka inte heller härrör från verksamhet av sådant slag att man kan tänka sig försäkringsmässiga anordningar tillkomna på initiativ av det allmänna men bekostade av den som utövar verksamheten. Som typexempel kan anföras skador genom våldsbrott. För sådana och liknande fall får man i stället tänka sig en lösning genom direkta stödåtgärder från det allmänna sida, dvs. den fjärde och sista av de ersättningsanordningar som jag nämnde i inledningen till detta avsnitt. Från tekniska synpunkter är det givetvis tänkbart att sådana stödåtgärder utformas på grundval av ett skadeståndsrättsligt regelsystem, närmast då i den formen att det allmänna genom lagstiftning åläggs att på objektiv grund och även i övrigt enligt skadeståndsrättsliga principer svara för skador också i fall då dessa inte har något orsaksmässigt samband med den offentliga verksamheten. Som har framgått av min tidigare redo-

görelse för aktuella reformönskemål (avsnitt 1.3.) har förslag i den riktningen förts fram just när det gäller de s. k. brottsskadorna. Kungl. Maj:t har emellertid — på grundval av överväganden som nära ansluter till de kritiska synpunkter på de skadeståndsrättsliga ersättningssystemen som jag här har utvecklat — tagit avstånd från dessa förslag i samband med att i årets statsverksproposition begärts visst anslag från vilket gottgörelse åt dem som lidit personskada genom brott skall kunna beredas i särskilt ömmande fall (prop. 1971: 1 bil. 4 s. 14).

Liknade ingripanden till förmån för andra grupper av skadelidande som är särskilt illa ställda i ersättningshänseende och vilkas skyddsbehov inte kan tillgodoses på andra vägar kan komma att aktualiseras i framtiden. Behovet och lämpligheten av ingripanden av detta slag från samhällets sida måste emellertid prövas förutsättningslöst från fall till fall och inte i något avseende bindas av några på förhand uppställda riktlinjer.

En sådan utveckling på personskadeområdet som jag här har skisserat innebär inte bara att skadeståndsrättens betydelse som ersättningsanordning relativt och absolut sett successivt minskar. Den medför också att skadeståndsrätten blir mindre användbar som medel i samhällets strävanden att motverka skadegörande handlingar. Man får då räkna med att möta den invändningen mot den här förordade reformpolitiken att denna i alltför hög grad reducerar skadeståndets preventiva effekt. Trots att skadestånd idag är i vidsträckt omfattning täckt av ansvarsförsäkring hävdas nämligen ofta och från många håll, att skadeståndsreglernas preventiva funktion är ett av de viktigaste och effektivaste instrumenten i samhällets strävanden att förebygga skador.

Jag har för egen del redan tidigare uttalat att jag anser föreställningarna om skadeståndets preventiva verkan när det gäller personskador vara starkt överdrivna, och jag vill i första hand hänvisa till vad jag har anfört i det sammanhanget. Men inte heller för den som intar en motsatt ståndpunkt utgör detta något argument mot att sådana försäkringsanordningar som här har diskuterats träder i stället för skadeståndet. Preventionssynpunkterna skulle kunna tillgodoses genom att de berörda försäkringsinrättningarna tilläggs befogenhet — i någon omfattning kanske t. o. m. åläggs — att i vissa fall helt eller delvis återkräva utgivna ersättningsbelopp av dem som har vållat skadorna. Ett system med ekonomiska sanktioner som bygger på regressregler av detta slag torde i själva verket kunna utformas och administreras så att det blir betydligt smidigare och effektivare som preventivt instrument än det direkta skadeståndsansvaret. Bl. a. skulle sociala och psykologiska hänsyn kunna tillgodoses på ett helt annat sätt än som är möjligt genom dylikt ansvar. Under dessa förhållanden — och oavsett vilken grundinställning man har i fråga om skadeståndsrättens värde som skadeförebyggande instrument — kan man enligt min mening inte

utifrån preventionssynpunkter rikta kritik mot en reformpolitik som går ut på att skadeståndsrättens betydelse som ersättningsanordning minskas till förmån för direkt verkande försäkringsanordningar.

Även inom ramen för en utveckling i här antydd riktning blir det emellertid utrymme för och behov av skadeståndsrättsliga reformer. Som jag har antytt redan i det föregående måste regelsystemet på detta område kontinuerligt anpassas till ändrade samhällsförhållanden. Vid min behandling i det följande av föreliggande reformförslag eller -önskemål kommer jag att ta upp åtskilliga frågor om enskildheter i det nu aktuella och framtida reformarbetet. I övrigt hänvisar jag till det utredningsarbete som f. n. bedrivs inom 1966 års skadeståndskommitté, vars direktiv jag har berört i det föregående (avsnitt 1.2.4.). Härulöver finns inte anledning att nu gå in på någon detaljdiskussion av det framtida reformprogrammet.

Jag anser mig emellertid böra något beröra en fråga av principiell betydelse och allmän räckvidd, som får särskild aktualitet i ljuset av de allmänna synpunkter på personskadeersättningsproblemen som jag har utvecklat.

Av här berörda ersättningsanordningar är skadeståndsrätten den enda som vilar på grundsatsen om full ersättning. Den principiella utgångspunkten för skadeståndsreglerna är som nämnt att den skadelidande skall försättas i den ekonomiska situation som skulle ha förelegat om skadan inte hade inträffat. I detta avseende skiljer sig skadeståndsrätten från existerande försäkringsanordningar.

Man kan inte räkna med att de olika försäkringsanordningar som här har diskuterats under överskådlig tid utvecklas därhän att de ens tillsammanantagna kommer att bereda alla skadelidande full ersättning enligt nuvarande skadeståndsrättsliga normer. Så länge grundsatsen om full ersättning i nyss angiven mening upprätthålls inom skadeståndsrätten, får man sålunda räkna med att även framdeles arbeta parallellt med minst två, ofta tre olika ersättningsanordningar i de enskilda skadefall där rätt till skadestånd över huvud taget föreligger. En sådan ordning måste vara ägnad att komplicera och fördyra skaderegleringen.

Denna skadeståndsrättsliga grundsats är emellertid ingalunda oantastlig. Som framgår av det föregående ser jag frågan om ersättning för personskada som ett i första hand socialt problem. Med ett sådant synsätt måste den vägledande synpunkten vid de generellt verkande ersättningssystemens utformning vara, att endast socialt och samhällsekonomiskt motiverade ersättningsbehov skall tillgodoses. Med denna utgångspunkt är det ingen självklarhet att ersättning från sådana system alltid skall utgå för hela den ekonomiska förlust som har drabbat en skadelidande. Man kan inte avvisa en ordning som innebär, att enskilda skadelidande själva får bära

en viss del av sina förluster i stället för att via ersättningsregler av olika slag vältra över dem på andra medborgare. Det är inte något orimligt krav att de skadelidande — framför allt personer med höga inkomster — själva sörjer för en del av det ekonomiska skyddet mot den risk att drabbas av kroppsskada som varje medborgare är utsatt för. Den grundsats om full kompensation för lidna förluster som våra nuvarande skadeståndsregler bygger på gäller inte heller undantagslöst i alla utländska rättssystem. Vi behöver inte gå längre än till våra grannländer Danmark och Norge för att finna exempel på skadeståndsrättsliga system som — i realiteten om än inte formellt — inrymmer långtgående begränsningar av skadeståndsersättningarna vid personskada. Det kan inte göras gällande att rättstillståndet i dessa länder präglas av bristande social trygghet eller att den där rådande ordningen i övrigt haft socialt eller samhällsekonomiskt menliga verkningar.

Att införa sådana begränsningar också hos oss skulle visserligen innebära ett väsentligt avsteg från de principer som hittills tillämpats i vår skadeståndsrätt men skulle stå i full överensstämmelse med önskemålet att åstadkomma social rättvisa och en samhällsekonomiskt mera rationell fördelning av förlusterna genom skadefall. Det erbjuder inte några rätts tekniska svårigheter att genomföra reformer i denna riktning. I det nuvarande 6 kap. SL eller den del av en ny skadeståndslagstiftning som kommer att motsvara reglerna om personskadeersättning i detta kapitel kan infogas bestämmelser om att vid beräkning av ersättning för förlorad arbetsförtjänst eller ersättning till efterlevande hänsyn skall tas endast till inkomster upp till en viss nivå — förslagsvis uttryckt i multiplar av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Lagändringar av denna innebörd övervägs redan nu inom 1966 års skadeståndskommitté. Med utgångspunkt i den grundsyn på personskadeersättningsfrågorna som jag här har gett uttryck åt anser jag det foljdriktigt att man framdeles också överväger att komplettera sådana bestämmelser om inkomstgränser med föreskrifter om att skadestånd till den som drabbats av bestående arbetsoförmåga och ersättning till efterlevande åtminstone i vissa högre inkomstskikt inte skall beräknas på hela inkomstunderlaget.

Att sådana begränsningar av ersättningsnivån i skadeståndsrätten genomförs behöver inte medföra att de skadelidande ställs utan möjlighet att få gottgörelse för den del av sin skada som inte täcks av vare sig socialförsäkringen eller andra kollektiva och generellt verkande ersättningsanordningar. Reformerna är endast ett uttryck för att det i viss omfattning bör ankomma på den enskilde medborgaren att själv sörja för det ekonomiska skyddet. Här kommer framför allt olycksfalls- och livförsäkringar av traditionell typ att spela en viktig roll. Det får förutsättas att det enskilda försäkringsväsendet också i framtiden kommer att erbjuda sådana försäkringar för

dem som med hänsyn till begränsningarna av kompensationsnivån i övriga ersättningssystem anser en komplettering behövlig.

1.5.2.2. Ersättning för sakskada. Redan i det föregående har jag framhållit ett flertal omständigheter, som gör att ersättningsproblemen ter sig annorlunda när det gäller sakskador än i fråga om personskador. Den kritik som jag har riktat mot det skadeståndsrättsliga regelsystemet äger visserligen i allt väsentligt sin giltighet också för egendomsskadornas vidkommande. Sociala och humanitära hänsyn gör sig emellertid inte gällande på samma sätt som på personskadeområdet. Variationerna i fråga om skadornas art och ekonomiska omfattning är betydligt större, och framför allt har man inget underlag för att bygga upp ersättningssystemen efter några på förhand bestämda normer för ersättningarnas storlek. Preventionssynpunkter måste sannolikt också tillmätas större vikt på egendomsskadornas område.

Redan av dessa skäl är det inte någon realistisk tanke, att skadeståndsrätten på detta område skulle kunna ens till någon del ersättas av ett statligt administrerat, hela folket omfattande skadeförsäkringssystem, som skulle motsvara socialförsäkringen på personskadeområdet, eller av sådana på frivillig väg tillkomna kollektiva försäkringsanordningar som jag har talat om för personskadornas del. Men det betyder inte, att man i fråga om sakskadorna behöver ställa sig avvisande till de principiella synpunkter som jag har gett uttryck åt vid min behandling av personskadeproblemen. *Också här gäller att direkt försäkring på de skadelidandes sida är ett ersättningssystem som från de flesta synpunkter är överlägset det skadeståndsrättsliga systemet.* Man bör därför även på sakskadeområdet vara återhållsam när det gäller att vidareutveckla skadeståndsrätten genom att införa nya regler om objektivt ansvar. Enligt min mening bör man i stället eftersträva att sakförsäkring vinner ökad utbredning och att de försäkringsrättsliga reglerna utformas så, att sociala rättvise- och trygghetssynpunkter tillgodoses utan att intresset att förebygga skador efterstås. Samtidigt måste beaktas att tillgängliga resurser utnyttjas på ett rationellt sätt. Det är angeläget att sakförsäkringens administration blir smidig och så billig som möjligt.

Vi har redan kommit långt när det gäller utbredningen av objektsförsäkring. Även om man skulle kunna teckna en rikt varierad provkarta över de olika sätt på vilka egendomsskador kan uppkomma, kan de ekonomiskt mest betydelsefulla sakskadorna ringas in och hänföras till ett begränsat antal kategorier av skadefall. Nämner man brand- och vattenskador, andra skador som i näringsverksamhet uppkommer på maskiner, inventarier och varulager, skador inom samfärdseln och skador som vållas genom brott, torde man ha läckt större delen av de sakskador som verkligen

är av ekonomisk betydelse. Som framgår av min tidigare redogörelse för rådande försäkringsförhållanden (avsnitt 1.1.2.5.) finns det idag möjligheter att genom skadeförsäkringar av olika slag skydda sig mot flertalet av dessa skaderisker. Dessa möjligheter utnyttjas också i en stadigt ökande omfattning.

Från samhällets sida bör man verka för en fortsatt utveckling i denna riktning. Målet bör vara en så hög procentuell täckning genom objektsförsäkring av praktiskt betydelsefulla skaderisker, att man från sociala och nationalekonomiska synpunkter inte behöver nämnvärt bekymra sig för de saksador som inte ersätts genom objektsförsäkring. Jag är inte beredd att nu presentera något handlingsprogram för att nå detta mål. Tydligt är, att man i första hand får gå fram på frivillighetens väg. Det gäller med andra ord att stimulera till tecknandet av objektsförsäkring. Med lämpliga medel, bl. a. en intensivare upplysningsverksamhet — inte minst inom undervisningsväsendet — kan man sannolikt komma ganska långt. Det måste här bli fråga om en nära samverkan mellan olika samhällsorgan och det enskilda försäkringsväsendet.

I första hand är det alltså metoder av annan art än ingripanden genom lagstiftning som här träder i förgrunden. Man skall likväl inte bortse från möjligheterna att styra utvecklingen via en reformering av rättsreglerna. Det torde bli nödvändigt att inom en nära framtid göra en grundlig översyn av försäkringslagstiftningen. Jag skall inte här gå närmare in på vilka åtgärder som kan vara påkallade. Framtida reformer bör dock generellt sett syfta till att stärka försäkringstagarnas ställning. Vissa effekter torde kunna uppnås också genom skadeståndsrättsliga reformer. Det kan enligt min mening redan idag göras gällande, att vissa skaderisker är i särskild grad ägnade att läckas genom objektsförsäkring och att en underlåtenhet att skaffa försäkringsskydd mot sådana risker utan betänkligheter kan tilläggas skadeståndsrättsliga konsekvenser. Jag tänker bl. a. på de skador som i trafiken tillfogas olika slag av transportmedel, såsom bilar, järnvägståg, farlyg och luftfartyg. Det är ingen orimlighet att lagstiftaren, genom att avsevärt begränsa eller kanske t. o. m. helt utesluta rätten att begära skadestånd av andra trafikanter för sådana skador, ger klart uttryck för tanken att skaderiskerna skall täckas genom objektsförsäkring. Ett sådant betraktelsesätt innebär inte någon absolut nyhet. Det ligger bl. a. bakom den reglering som har skett i atomansvarighetslagen (12 § första stycket och 14 § första stycket) och som innebär, att ägare av egendom, som finns inom en atomanläggnings område och som används eller är avsedd att användas i förbindelse med anläggningen, kan begära skadestånd för atomskada som drabbar egendomen bara av fysisk person som har orsakat skadan uppsåtligt, dvs. den som har framkallat skadefallet genom brottsligt förfarande. Den »kanalisationsprincip» som ligger till

grund för dessa regler och varigenom de skadelidande i praktiken tvingas att skydda sina intressen genom objektsförsäkring — med lika begränsad regressrätt för försäkringsgivaren — kan sannolikt med fördel utsträckas att gälla också vissa andra skaderisker. Jag får anledning att i det följande återkomma till dessa tankar i ett speciellt sammanhang (avsnitt 1.5.3.).

Att en reformering av skad ersättningssystemet i riktning mot ökad utbredning av objektsförsäkring till stor del måste åstadkommas på frivillighetens väg gör att det blir fråga om en långvarig process. Under lång tid framöver kommer det att finnas luckor i försäkringssystemet, som måste täppas till på annat sätt. Skadestandsreglerna kommer här att spela en viktig roll. Det blir således också i framtiden utrymme för reformer på skadeståndsområdet med syfte att göra det skadeståndsrättsliga systemet på detta område bättre anpassat till den moderna tidens krav.

1.5.2.3. Ersättning för ren förmögenhetsskada och icke-ekonomisk skada. Åtskilligt av vad jag har sagt i det föregående om sakskador har sin giltighet också när det gäller ren förmögenhetsskada och sådan direkt tillfogad icke-ekonomisk skada som avses i 6 kap. 3 § SL (ersättning för lidande vid vissa brott mot den personliga integriteten). Det föreligger dock en viktig skillnad. Av tekniska och ekonomiska skäl finns f. n. bara begränsade möjligheter att skydda sig genom försäkring mot förluster i form av ren förmögenhetsskada. Reglerna om ersättning för lidande vid bl. a. brott mot den personliga friheten eller ärekränkning kan uppenbarligen inte avlösas av något försäkringsmässigt eller liknande ersättningssystem. Skadeståndsrätten måste därför också i framtiden bli det viktigaste ersättningssystemet på dessa områden.

Med den ståndpunkt som gällande rätt intar har emellertid dessa ersättningsproblem en begränsad räckvidd. I utomobligatoriska förhållanden är ren förmögenhetsskada f. n. ersättningsgill bara vid brottsliga handlingar och enligt viss speciallagstiftning. Ersättning för lidande utgår bara i mycket speciella fall. Ren förmögenhetsskada spelar dock en praktiskt betydelsefull roll på ett bestämt område. Det gäller de förluster som kan tillskyndas medborgarna genom fel eller försummelse vid utövning av offentlig myndighet. F. n. utgår i princip inte någon ersättning av allmänna medel för sådana förluster, vare sig enligt skadeståndsrättsliga regler eller på annat sätt. Det kan vara befogat att åstadkomma en ändring på den punkten. Tydligt är att detta i så fall bör ske genom att det allmänna åläggs att svara för dessa skador enligt regler av skadeståndsrättslig art. Jag får senare tillfälle att återkomma till den frågan (avsnitt 1.5.3.).

1.5.2.4. Sammanfattande synpunkter. Vad jag hittills har sagt föranleder vissa slutsatser av principiell och praktisk betydelse för planläggningen

av det framtida reformarbetet på skadeersättningsområdet.

Efterhand som existerande ersättningsanordningar av försäkringsmässig art byggs ut eller nya sådana anordningar införs, kommer skadeståndsrätten att få allt mindre betydelse, framför allt på person- och sakskadeområdet. Men det kommer även i framtiden att finnas behov av ett skadeståndsrättsligt ersättningssystem. Av detta måste krävas, inte bara att det i sina huvuddrag harmonierar med den mera långsiktiga målsättning som jag här har angett, utan också att det vid varje tid är anpassat till rådande samhällsförhållanden, värderingar och behov. Den nuvarande ordningen är inte tillfredsställande från dessa synpunkter.

I åtskilliga hänseenden råder dessutom en besvärande oklarhet om rättsläget. Det finns sålunda ett akut behov av skadeståndsrättsliga reformer.

Har man den syn på skadeersättningsfrågornas lösning i stort som jag har gett uttryck åt, måste man vara mycket återhållsam när det gäller reformer som innebär att det skadeståndsrättsliga systemet byggs ut och förstärks. Det bör t. ex. inte komma i fråga att införa nya regler om objektivt skadeståndsansvar för person- eller sakskada, såvida inte behovet av förbättrat skydd på ett visst område är så trängande, att man inte kan avvakta den successiva utbyggnaden av andra ersättningsanordningar. En annan omständighet som påkallar försiktighet i reformarbetet sammanhänger med bristerna i vår kunskap om hur de skadestånds- och försäkringsrättsliga systemen förhåller sig till varandra. Även vissa sådana reformer inom det beståendes ram som syftar endast till att underlätta en övergång till rent försäkringsmässiga anordningar bör anstå till dess åtminstone preliminära resultat föreligger av ett rättssociologiskt utredningsarbete rörande förhållandet mellan skadestånd och försäkring. Redan pågående utredningsarbete på skadeståndsområdet bör också slutföras, innan mer genomgripande reformer genomförs. Jag vill särskilt peka på det arbete som f. n. pågår inom 1966 års skadeståndskommitté och som rör centrala problem på personskadeområdet men också viktiga frågor angående förhållandet i rättsligt hänseende mellan skadestånd och försäkring.

Reformer som genomförs nu bör därför inte syfta längre än till att anpassa de grundläggande skadeståndsreglerna till den samhällsutveckling som redan har ägt rum. Man bör i första hand sträva efter att undanröja oklarheter, som skapar rättsosäkerhet, och att avlägsna sådana ojämnheter i regelsystemet som inte är godtagbara från sociala rättvis- och trygghets-synpunkter. Systemet måste också bli smidigare än f. n. Det är betydelsefullt att lagstiftningen inte nu utformas så, att den försvårar en kontinuerlig anpassning av rättstillståndet till den framtida utvecklingen. En långtgående detaljreglering bör därför undvikas. Riktpunkten bör i stället vara att vissa vägledande huvudprinciper blir lagfästa inom det beståendes ram, samtidigt som det också för framtiden lämnas åt domstolarna att fylla ut

ofullständigheterna i lagstiftningen. En reformering av den utomobligatoriska skadeståndsrätten bör tills vidare genomföras etappvis genom partiella reformer.

Motioner. I motionen 1972:1439 av fru Kristensson m. fl. (m) påpekas att man i propositionen rättspolitiskt möter en helt ny skadeståndsrättslig filosofi på viktiga punkter. Vidare framhålls att detta nya tänkande avsatt endast relativt blygsamma spår i lagförslaget. I departementschefsuttalandena i propositionen är tankegångarna i stället så mycket mera utvecklade. Med beaktande av att den nu föreslagna lagen angivits utgöra blott en etapp i den skadeståndsrättsliga lagstiftningen finns det enligt motionärerna så mycket större anledning att redan nu noggrant pröva departementschefens intentioner för den framtida utvecklingen.

Till att börja med förklarar sig motionärerna på culparegelns grund och som utgångspunkt för sin rättspolitiska uppfattning med avseende på skadeståndsrätten vilja fastslå följande fundamentala principer.

Skadeståndets uppgift är tvåfaldig. Dels skall skadeståndet medföra att dens skadelidande ekonomiskt försättes i samma ställning som om skadan inte inträffat. Detta medför bl. a. att skadeståndet skall lätta skadans *hela* värde. Dels vidare har skadeståndet en allmän samhällsfostrande, moralbildande karaktär. Genom lång traditionsbildning har skapats en kunskap, en medvetenhet hos samhällsmedborgarna om att den som vållar en skada får stå för de ekonomiska följderna av sitt handlande. Skaddevållarens »förmögenhetsförlust» verkar avskräckande på andra och manar därmed till eftertanke och större hänsyn i umgänget mellan människor.

Motionärerna anför här efter att departementschefen med en reverens för culparegelns s. k. preventiva funktion påstår att det knappast råder delade meningar om vad som bör vara den rättspolitiska förutsättningen för det skadeståndsrättsliga reformarbetet, nämligen att »tillskapa ett sådant regelsystem för fördelningen bland medborgarna av de ekonomiska förlusterna i följd av skadefall som tillgodoser allmänt erkända krav på social rättvisa och trygghet och som samtidigt leder till det mest rationella utnyttjandet av samhällets och enskilda ekonomiska resurser».

I motionen anføres att en av de slutsatser som kan dragas av detta principuttalande är att departementschefen uppfattar den förmögenhetsminskning, som uppkommer genom skador, som en sorts allmän belastning på samhället, en oundviklig samhällsutgift för vilken kostnaderna skall täckas efter någon sorts fördelningsprincip i den ekonomiska utjämnings tjänst. Motionärerna anför att denna uppfattning förstärks genom det upprepade resonemang, som i propositionen förekommer om vad som onyanserat och opreciserat omnämnes med det just för närvarande diskriminerande uttrycket höginkomstlagare, en person på vilken saklöst kan läggas

vilka bördor som helst, därför att hans ekonomiska situation förmodas vara mindre dålig än andras.

Skadeståndsrätten skall, fortsätter motionärerna, med andra ord i framtiden inte längre vara ett självständigt rättsområde, där man reglerar skadeståndets grunder, den skadelidandes resp. skadevållandes rättigheter och skyldigheter med hänsyn till skadans beskaffenhet, förhållandet vid skadans uppkomst och annat liknande. I stället skall skadeståndsrätten inrangeras i det socialistiska mönster av skattelagstiftning, sociallagstiftning och annan lagstiftning, som har ekonomiska transfereringar som en av sina huvuduppgifter. Motionärerna anför att de i motsats till departementschefen i hög grad betvivlar att det skulle råda samstämmiga meningar om en sådan vinkling av skadeståndsrätten eller att enighet skulle föreligga om detta ingrepp i en subjektiv rätt.

Fortsatt lagstiftning på skadeståndsrättens område får följaktligen i princip icke präglas av fördelningspolitiska värderingar, framhåller motionärerna och tillägger att lagstiftningen inte får ge underlag åt bedömningar huruvida den ene samhällsmedborgarens, »höginkomstlagarens», ekonomiska situation är sådan att han bör förvägras ersättning för en liden skada medan ersättning däremot skulle utgå till en annan medborgare i ett något sämre ekonomiskt läge men under eljest analoga förhållanden.

Motionärerna föreslår att riksdagen skall giva Kungl. Maj:t till känna vad sålunda anförts.

I *motionen 1972:1490 av herr Larsson i Luttra m. fl.* (c) pekar motionärerna på att lagförslaget utgör en mellanprodukt. Motionärerna erinrar om att fortsatt utredningsarbete pågår genom skadeståndskommittén, som under slutet av år 1971 lagt fram ett delbetänkande (SOU 1971:83) med förslag till en både praktiskt och principiellt djupgående ändring i det lagförslag som riksdagen nu skall ta ställning till, nämligen införande av en allmän regel om jämkning av skadestånd. Vidare arbetar kommittén f. n. med »centrala problem på personskadområdet men också viktiga frågor angående förhållandet i rättsligt hänseende mellan skadestånd och försäkring». Härjämte innehåller, fortsätter motionärerna, också propositionen riktlinjer för ett fortsatt reformarbete på området. De ändringar i systemet som antyds framstår enligt motionärerna som lämligen genomgripande. Motionärerna pekar på att de nordiska regeringarna på Nordiska rådets initiativ som ett led i arbetet låtit göra en samnordisk utredning om möjligheterna att genomföra en rättssociologisk undersökning av försäkrings inverkan på skadeståndsrätten. De erinrar vidare om att departementschefen också uttalar att det torde bli nödvändigt att inom en nära framtid göra en grundlig översyn av försäkringslagstiftningen. Man kan alltså, fram-

håller motionärerna, förutse ett fortlöpande arbete på området under rätt lång tid framöver.

Denna bakgrund är enligt motionärerna värd att notera. En lagproposition av detta omfång, som föregåtts av decenniernas arbete, väntas vanligen utmyнна i en lagstiftning som inte skall behöva ändras inom en nära framtid, varken i detaljer eller än mindre i fråga om grundläggande principer. I detta fall är alltså ett viktigt ändringsförslag redan under prövning, och de riktlinjer som skisseras för det fortsatta reformarbetet antyder att rätt djupgående avvikelser från lagförslaget kan bli aktuella. Motionärerna anför att det är uppenbart att detta försvårar riksdagens prövning, som ju även i vanliga fall är förenad med betydande vanskligheter då det gäller stora lagstiftningskomplex.

Enligt motionärerna är det av flera skäl viktigt att riksdagen uppmärksammar de *riktlinjer för det fortsatta reformarbetet* som anges i propositionen. Att så sker sägs vara angeläget redan med hänsyn till frågornas betydelse för de enskilda människorna och till riksdagens lagstiftningsmakt. Utredningsarbetet på området har bedrivits och avses komma att bedrivas utan parlamentarisk medverkan. Motionärerna påpekar att centerpartiet tidigare uttalat sig för en parlamentarisk kommitté, men att detta yrkande inte biträttits av riksdagen. Motionärerna anför att propositionens resonemang om riktlinjer för framtiden från centerpartiets synpunkt också har en särskild betydelse därför att de leder till att flertalet av de reformkrav som framställts från centerhåll avvisas.

Motionärerna erinrar om att en huvudtanke i propositionen är att skadeståndsrätten skall få minskad betydelse i framtiden och att i stället försäkringar av skilda slag skall komma i förgrunden då det gäller att täcka skador i samhället. Motionärerna pekar på att detta också uttalas klart i de tilläggsdirektiv som gavs skadeståndskommittén år 1971.

Motionärerna erinrar härefter om den rättspolitiska målsättning som departementschefen preciserat i sin redovisning av det fortsatta reformarbetet (prop. s. 83; ovan s. 28). Vidare erinrar de om den allmänna slutsats, som departementschefen kommer fram till efter en principiell diskussion av olika former av försäkringsanordningar och om skadestandsreglernas betydelse, nämligen att man med den syn på skadeersättningarnas lösning i stort som han gett uttryck åt, måste vara mycket återhållsam när det gäller reformer som innebär att det skadeståndsrättsliga systemet byggs ut och förstärks. Sålunda, fortsätter motionärerna, bör det enligt departementschefen inte komma i fråga att införa nya regler om objektivt skadestandsansvar för person- eller sakskada, såvida inte behovet av förbättrat skydd på ett visst område är så trängande, att man inte kan avvakta den successiva utbyggnaden av andra ersättningsanordningar (prop. s. 100, ovan s. 45).

Motionärerna vill allmänt framhålla, att det givetvis ligger mycket i resonemangen om ökat försäkringsskydd. I vart fall i dagens läge förklarar sig motionärerna dock inte vara beredda att godta departementschefens slutsats beträffande skadeståndsreglerna. Enligt motionärerna är det en sak att dessa i praktiken bör få minskad betydelse därför att försäkringar av skilda slag vinner ökad utbredning. En annan sak är om man skall begränsa eller mjuka upp skadeståndsreglerna som en konsekvens av utvecklingen på försäkringsområdet.

Särskilt två omständigheter synes motionärerna tala starkt för att man bör hålla fast vid att ett väl utbyggt skadeståndsrättsligt system bör utgöra grundvalen för regleringen på detta område. Den ena är att det saknas rättssociologiska undersökningar som belyser skadeståndets preventiva effekt och förhållandet mellan skadestånd och försäkring. Motionärerna anför att även om det kan finnas vissa skäl att ifrågasätta hävdvunna bedömningar om skadeståndsreglernas betydelse för utvecklingen av handlingsmönster i samhället, andra uppfattningar dock måste vila på ganska lösa spekulationer, innan verkliga undersökningar genomförts. Motionärerna påpekar att beträffande den del av culparegeln, som tar sikte på vårdslösa eller försumliga beteenden, också departementschefen medger att skadeståndets preventiva effekt är svår att bedöma. Det i propositionen angivna exemplet att antalet skador, som vållas av arbetstagare, inte skulle ha ökat sedan skadeståndsskyldigheten gentemot utomslående kommit att omfattas av arbetsgivarens ansvarsförsäkring, anser motionärerna vara föga övertygande redan därför att det obehag som arbetstagaren vållar arbetsgivaren och som kan få återverkningar för honom själv utgör en återhållande faktor.

Motionärerna pekar på att i belänkandet »Rättssociologisk undersökning av skadeståndsrätten» (SOU 1969:58) riktlinjer skisserats för undersökningar av grundläggande betydelse på området. Det är enligt motionärernas mening angeläget att sådana undersökningar kommer till utförande. Resultatet bör utnyttjas för lagstiftningsarbetet och därigenom ge ökad tyngd åt de reformförslag som läggs fram, framhåller motionärerna.

Den andra omständigheten som enligt motionärerna talar för att hålla fast vid skadeståndsrätten är att ett försäkringssystem aldrig kan bli täckande. Motionärerna hänvisar till att också departementschefen uttalar att det inte är någon realistisk tanke att socialförsäkringen inom överskådlig tid skall utvecklas därhän att den täcker de behov som i dag tillgodoses genom skadeståndsrätten (prop. s. 85 ovan s. 30). Vidare erinrar motionärerna om att departementschefen i fråga om privata liv-, olycksfalls- och sjukförsäkringar ställer frågan (prop. s. 91, ovan s. 36) »om det över huvud taget är meningsfullt att i detta sammanhang räkna med en utveckling av det privata försäkringssystemet som ett alternativ till skadeståndsrättsliga reformer». Han besvarar frågan nekande med förbehållet, att systemet med

kollektiva försäkringar genom intresseorganisationer och andra bör kunna utvecklas. Han finner också (prop. s. 89, ovan s. 00), fortsätter motionärerna, »anledning att ställa sig åtskilligt tveksam» till en ordning som i större utsträckning bygger på ansvarsförsäkring på skadevållandes sida etc.

Motionärerna säger sig också vilja anmärka att de hyser viss tvekan inför det starka betonandet av försäkringar på den skadelidandes sida. Med minst lika stort fog kan det enligt motionärerna hävdas att människor bör försäkra sig mot anspråk på ersättning för skador som de tillfogar andra personer och andras egendom. Motionärerna pekar i detta sammanhang på möjligheten att påverka människors benägenhet att ta försäkringar genom det sätt på vilket skadeståndsreglerna utformas. Denna möjlighet har uppmärksamats i propositionen men resonemanget riktar sig även här endast mot de skadelidande, framhåller motionärerna och erinrar om att del i propositionen (prop. s. 98, ovan s. 43) bl. a. anförs att lagstiftaren, genom att begränsa eller helt utesluta rätten att begära skadestånd av andra trafikanter för skador t. ex. på bilar, kan ge uttryck för tanken att skaderiskerna skall täckas genom objektförsäkring. På samma sätt kan naturligtvis lagstiftaren genom att införa objektivt ansvar för t. ex. skador vid medicinsk behandling ge uttryck för tanken att dessa skaderisker skall täckas genom ansvarsförsäkring, anför motionärerna.

Motionärerna anser att den rättspolitiska målsättning som departementschefen formulerat i och för sig kan godtas. De anser dock att ordalagen är så allmänna att de medger skilda tolkningar och slutsatser. Att man bör förebygga skador och nedbringa antalet skadefall sägs vara självklart. Att man måste verka för social rättvisa och trygghet och ett rationellt utnyttjande av de ekonomiska resurserna har under flera decennier hävdats av centerpartiet, framhåller motionärerna och understryker att frågan är vilka konkreta konsekvenser man drar av denna självklara målsättning. Att överge principerna om ansvar för vållad skada och om ersättning för åsamkad skada för att väsentligen falla tillbaka på försäkringsanordningar skulle sannolikt varken förebygga skador eller uppfattas som ett steg mot ökad social rättvisa och trygghet, anför motionärerna.

Enligt motionärernas mening finns det goda skäl för att utveckla den rättspolitiska målsättningen i enlighet med centerpartiets partimotion förra året (1971:329) och tillägger, att ersättningssystemet skall ge fullgott skydd för alla. Oavsett försäkringsanordningar kommer man även i framtiden att ha behov av ett väl utbyggt skadeståndsrättsligt system. Detta bör enligt motionärerna syfta till att påverka handlingsmönstret i samhället och bör vara väl förankrat i det allmänna rättsmedvetandet.

Motionärerna säger sig inte kunna finna att propositionen ger några bärande skäl för att nu avvisa förslag till utbyggnad av skadeståndsrätten. På

flera områden föreligger enligt motionärerna behov av ett förbättrat skydd för de enskilda. Man kan naturligtvis här som eljest diskutera prioriteringarna, framhåller motionärerna. De vill emellertid understryka, att detta inte bara är en principiell och juridisk fråga utan också en fråga om hur situationen bedöms av de enskilda människorna. Krav har under en följd av år gjorts gällande på förbättrat skydd mot skador på grund av brott, på grund av fel vid medicinsk behandling etc. Motionärerna framhåller att dessa krav framstår som befogade och propositionens resonemang föranleder dem inte att gå ifrån tidigare intagna ståndpunkter.

De synpunkter som utvecklats i motionen bör enligt motionärerna beaktas vid det fortsatta reformarbetet. Propositionens principiella resonemang sägs kunna leda till en alltför långtgående nedvärdering av skadeståndsrätten. Utvecklingen på försäkringsområdet och resultaten av sådana vetenskapliga undersökningar, som diskuterats i det föregående, bör inte föregripas genom ställningstagande nu, framhåller motionärerna.

Motionärerna anför vidare att goda skäl anförs i propositionen för att lagstiftaren på olika sätt bör söka påverka utvecklingen på försäkringsområdet. De erinrar om att departementschefen bl. a. aviserar att en grundlig *översyn av försäkringslagstiftningen* torde få ske inom en nära framtid. Motionärerna påpekar att några upplysningar om vilka åtgärder som kan vara påkallade dock inte lämnas, utan att det endast anförs att försäkringslagarnas ställning bör stärkas.

Då det gäller en lagstiftningsfråga av central betydelse anser motionärerna att det är önskvärt att riksdagen får närmare uppgifter om arbetets länkta inriktning innan det påbörjas. Detta kan enligt motionärerna lämpligen ske i samband med att proposition läggs fram med förslag till ändring i skadeståndslagen på grundval av skadeståndskommitténs förslag.

Motionärerna erinrar om att grundregeln om skadeståndsansvar på grund av eget vållande intagits i 2 kap. 1 §. Mot den s. k. *culparegeln*, som inryms i detta stadgande, riktas en ingående kritik i propositionens inledande, principiella avsnitt, framhåller motionärerna. Kritiken återspeglas inte i specialmotiveringen. Mot bakgrunden av det mycket långvariga förberedelsearbetet och den kritik, som propositionen riktar mot den regel som föreslås lagfäst, anser motionärerna det vara en kännbar brist att skadeståndskommitténs förslag till en allmän regel om jämkning av skadestånd inte kan prövas i detta sammanhang. Motionärerna vill också peka på möjligheten att mildra socialt otillfredsställande konsekvenser av culparegeln genom en anordning av den typ som f. n. gäller för gottgörelse till den som tillfogats personskada genom brott. I speciellt ömmande fall skulle enligt motionärerna staten kunna träda emellan på ansökan antingen av den skadelidande eller den skadeståndsskyldige.

Reformönskemål som ej lett till lagstiftning

Departementschefen i lagrådsremissen

Departementschefen anför i lagrådsremissen följande om olika reformförslag och reformönskemål (prop. avsnitt 1.5.3, s. 100—104).

Som framgår av den redogörelse jag tidigare har lämnat (avsnitt 1.2. och 1.3.) föreligger f.n. ett stort antal förslag eller önskemål om reformer på skadeersättningsområdet, som alla syftar till en lösning av olika ersättningsfrågor inom ramen för ett skadeståndsrättsligt system. Det rör sig dels om fullt utarbetade förslag vilka framkommit som resultat av offentligt utredningsarbete, dels om förslag eller önskemål som har förts fram i riksdagen eller i särskilda framställningar till Kungl. Maj:t.

Förslagen är av vitt skiftande karaktär. Vissa tar sikte uteslutande på personskador som uppkommit på visst sätt eller i viss verksamhet. Andra förslag har enbart eller främst avseende på vissa saksador och begränsas också genom en anknytning till skadeorsaken. En del av förslagen är av mera allmän natur och syftar till en reglering av ersättningsfrågorna över huvud taget på ett visst verksamhetsområde eller av skadeståndsansvaret för vissa rättssubjekt. Även enligt dessa förslag blir det dock i viss utsträckning fråga om avgränsningar som anknyter till skadetyper eller till sättet för skadans uppkomst.

Det är naturligt att behandla de olika förslagen i skilda grupper efter deras inbördes samband i sakligt eller systematiskt hänseende. Med den utgångspunkten vill jag först ta upp de önskemål som har förts fram om förbältringar av det ekonomiska skyddet vid vissa personskador.

Tre av förslagen på detta område rör skador i följd av olycksfall i arbete. Jag syftar här på de framställningar som har gjorts till Kungl. Maj:t av Svenska polisförbundet i oktober 1967 med hemställan att staten åläggs ansvar oberoende av vållande för *personskada*, som *åsamkas polisman under tjänsteutövning*, av Svenska järnvägsmanaförbundet i mars 1968 med krav på att i järnvägsansvarighetslagen skall införas bestämmelse om skyldighet för innehavare av järnväg att oberoende av vållande ersätta *personskada*, som *drabbar anställd i järnvägens tjänst* samt av Svenska transportarbetareförbundet i december 1968 med begäran om utredning rörande frågor om rent objektivt ansvar för arbetsgivare i stuverifacket med avseende på *personskada*, som *drabbar anställd i stuveriverksamhet*.

Som jag tidigare har sagt bör det inte komma ifråga att införa nya regler om objektivt skadeståndsansvar, om det inte föreligger starka sociala eller samhällsekonomiska skäl att snabbt lösa speciella ersättningsproblem

och andra medel inte står till buds. Det skall visserligen inte bestridas, att det i många sådana fall som avses med de aktuella framställningarna finns angelägna ersättningsbehov och att förbättringar av det ekonomiska skyddet på dessa områden är önskvärda. Men oavsett i vad mån det här rör sig om så trängande behov att särskilda åtgärder är omedelbart påkallade, måste dessa ersättningsproblem ses i ett större sammanhang. Liknande önskemål om förstärkt ekonomiskt skydd vid yrkesskadefall kan med fog resas av andra yrkesgrupper, vilkas ersättningsbehov socialt sett är lika ömmande. Angelägenhetsgraden kan inte mätas uteslutande på grundval av frekvensen av skadefall inom olika verksamhetsområden. Med få undantag kan det inte heller påstås att arten av de yrkesskador som inträffar i ett visst slag av verksamhet motiverar en särbehandling av dessa fall. I båda dessa hänseenden representerar framställningarna ett godtyckligt urval. I fråga om järnvägsanställda och poliser lär det i själva verket förhålla sig så att olycksfallsfrekvensen statistiskt sett är låg. Det finns inte heller belägg för att de skador som drabbar dessa kategorier typiskt sett är allvarligare än andra yrkesskador.

Enligt min mening är det över huvud taget inte möjligt att välja ut vissa yrkesgrupper och ge dem en förmånligare ställning än andra genom att införa regler om objektivt ansvar för berörda arbetsgivare. Det saknas helt enkelt hållbara kriterier för en sådan differentiering. I den mån man anser det önskvärt och lämpligt att särskilt genomföra förbättringar av det ekonomiska skyddet vid yrkesfall — skäl kan i och för sig anföras för en sådan prioritering — bör det därför i möjligaste mån ske genom generella åtgärder, som verkar likformigt för alla yrkesgrupper.

En metod som man härvid tekniskt sett kan använda sig av innebär att man inför objektivt skadeståndsansvar för alla arbetsgivare. En sådan åtgärd skulle emellertid inte bara stå i strid mot de huvudprinciper för utformningen av framtida ersättningssystem på personskadeområdet som enligt vad jag förut har sagt bör vara vägledande i reformarbetet. Den skulle också innebära att man bröt den utvecklingslinje som har följts ända sedan början av detta sekel, då man just på yrkesskadornas område övergick från ett ersättningssystem byggt på objektivt ansvar för arbetsgivare till ett av arbetsgivarna bekostat försäkringssystem, som därefter successivt har byggts ut och förstärkts. Det måste kunna anföras mycket starka skäl för en sådan omläggning av kursen.

Jag är således inte beredd att ta initiativ till sådana skadeståndsrättsliga reformer som de aktuella framställningarna syftar till. Enligt min mening bör det behov av förbättringar av skyddet som kan föreligga på detta område i stället tillgodoses genom en fortsatt utbyggnad av yrkesskadeförsäkringen och genom sådana kompletterande ersättningsanordningar i form av kollektiva olycksfallsförsäkringar som jag tidigare har berört.

En förstärkning av yrkesskadeförsäkringen innebär ett fullföljande av den politik som har bedrivits av statsmakterna under åtskilliga decennier och som särskilt under senare år har resulterat i väsentliga förbättringar av yrkesskadeskyddet. Jag vill särskilt peka på de betydelsefulla ändringar i yrkesskadeförsäkringslagen som genomfördes så sent som år 1967 och som innebar inte bara en höjning av inkomstunderlaget och därmed av ersättningsnivån utan också en värdesäkring av yrkesskadelivräntorna vid invaliditet. Chefen för socialdepartementet har i årets statsverksproposition (prop. 1971 : 1 bil. 7 sid. 21) anmält att han har för avsikt att tillsätta en utredning med uppgift att göra en översyn av yrkesskadeförsäkringens förhållanden. Syftet med denna utredning, som torde komma att tillsättas i en nära framtid, skall vara bl. a. att ytterligare förstärka det ekonomiska skyddet för de anställda vid olycksfall i arbetet.

I den mån föreliggande önskemål om förbättringar inte kan tillgodoses genom en utbyggnad av yrkesskadeförsäkringen — bl. a. torde detta i synnerhet komma att gälla förekommande behov av ersättning för icke-ekonomisk skada — bör enligt min mening behoven täckas genom att arbetsmarknadsparterna gemensamt inrättar kollektiva försäkringssystem till arbetslagarnas förmån. Som jag tidigare har framhållit kan sådana grupp-försäkringsanordningar i fråga om grunderna för beräkning av ersättningsarna åtminstone delvis anpassas till vad som gäller inom skadeståndsrätten och arbetstagarna kan därigenom beredas ett skydd som är i stort sett likvärdigt med det skydd som regler om objektivet skadeståndsansvar skulle ge. I flera hänseenden kan skyddet i själva verket bli bättre. Det bör ånyo påpekas att den skadelidandes medvållande normalt inte beaktas som grund för nedsättning av de ersättningar som utgår ur olycksfallsförsäkring. Vidare kan skaderegleringen göras avsevärt billigare och snabbare än i ett skadeståndsrättsligt system genom att vissa ersättningar, bl. a. för sveda och värk o. d., särskilt i mindre komplicerade fall fastställs att utgå enligt på förhand bestämda schabloner. Erinras bör också om de möjligheter till en differentiering av ersättningsnivån efter skiftande behov och resurser som försäkringsanordningar av detta slag inrymmer och som saknar motsvarighet i ett skadeståndsrättsligt system.

Att jag här har avvisat tanken på rent objektivet skadeståndsansvar för arbetsgivare vid olycksfall i arbete och i stället anvisat en lösning av problemen inom ramen för existerande eller nya försäkringsanordningar utesluter inte att vissa förbättringar av skyddet kan åstadkommas genom skadeståndsrättsliga reformer. Jag skall senare återkomma till den frågan men vill redan nu påpeka att man i samband med ett lagfästande av regler om arbetsgivares principalansvar kan förbättra de skadelidandes ställning utan att komma i konflikt med den grundsyn på ersättningsfrågorna som jag här har gett uttryck åt.

Jag vill härefter beröra vissa i motioner vid 1966, 1967 och 1970 års riksdagar väckta förslag om objektivt ansvar för skador i följd av misslyckade tandbehandlingar och skador genom medicinsk behandling. I det väsentliga kan här anföras samma synpunkter som i fråga om olycksfall i arbete. Från sociala synpunkter framträder inte ersättningsbehovet i dessa fall med större styrka än när det gäller skador av annat slag. Skadefrekvensen lär relativt sett inte vara hög. Även om skadorna någon gång kan vara allvarliga kan det ifrågasättas, om de typiskt sett är av så speciell karaktär att en skadeståndsrättslig särreglering är motiverad. Jag vill också betona, att om det förslag till oinskränkt principalansvar för arbetsgivare som jag kommer att lägga fram i det följande genomförs, full ersättning enligt skadeståndsrättsliga regler kommer att utgå i alla de fall då skadan beror på fel eller försumelse av någon bland vårdpersonalen på en sjukvårdsinrättning. Rätt till full ersättning kommer att föreligga också när en privatpraktiserande läkare eller tandläkare eller någon av hans anställda har förfarit oaktsamt, och i flertalet fall är detta ansvar täckt av frivillig ansvarsförsäkring.

Med det sagda har jag inte velat ge uttryck för uppfattningen att önskemålen om förbättrat skydd på förevarande område inte skulle förtjäna uppmärksamhet från det allmännas sida. Men även dessa behov tillgodoses enligt min mening bäst genom försäkringsanordningar som verkar direkt till förmån för de potentiellt skadelidande, dvs. patienterna inom den allmänna sjukvården och folktandvården och hos privatpraktiserande läkare och tandläkare. Såväl sjukvårdens och folktandvårdens huvudmän som de privatpraktiserande läkarna och tandläkarna har genom sina organisationer förklarat sig beredda att ta initiativ till på lämpligt sätt utformade försäkringssystem eller andra likvärdiga ersättningsanordningar på detta område. Med hänsyn härtill anser jag det inte finnas skäl att ta upp frågan om ingripande genom lagstiftning till säkerställande av att dessa ersättningsproblem blir lösta.

Vid flera tillfällen har i riksdagen förts fram förslag som syftar till att ersättning för skada orsakad genom våldsbrott och för annan ekonomisk skada genom brott skall utgå av allmänna medel eller ur något slag av allmän försäkring. Som jag tidigare har nämnt har Kungl. Maj:t redan tagit ställning till dessa förslag i samband med att i statsverkspropositionen till årets riksdag gjorts framställning om anslag för att bereda ersättning för personskador genom brott. Jag saknar anledning att i detta sammanhang ytterligare beröra dessa ersättningsfrågor. I fråga om de överväganden som legat till grund för Kungl. Maj:ts ställningstaganden i dessa frågor hänvisar jag till vad jag anförde vid min anmälan av anslagsfrågan (prop. 1971:1 bil. 4 s. 14) och till den prome-

meria (Stencil Ju 1970: 21) som låg till grund för ärendets behandling hos Kungl. Maj:t.

Motioner

a. Skador i yrkeslivet. I tre motioner behandlas frågan om ersättning för personskada som polisman ådragit sig i tjänsten.

I den vid riksdagens början väckta motionen 1972:13 av herr Wiklund i Stockholm m. fl. (fp) anförts att det i vårt samhälle finns vissa yrkesulövar som löper större risk än andra att utsättas för personskador i tjänsten. Hit säges ex. vaktpersonal på anstalter av olika slag höras. Bland sådana yrkesulövar, heter det vidare i motionen, finns även polisen, som framstår som en särskilt utsatt grupp. Den måste nämligen ofta under pressande omständigheter och utan erforderliga skyddsanordningar och personalresurser ingripa i komplicerade och riskfyllda situationer, där närbkontakt med personer, som av en eller annan anledning är ur psykisk balans, blir ofrånkomlig.

Motionärerna hänvisar till rikspolisstyrelsens petita för budgetåret 1972/73, och pekar på att i dessa konstateras, att våldsbrott mot polismän under tjänsteutövning under senare år har ökat oroväckande och blivit ett allt allvarigare problem. Det totala antalet fall av våld mot polisman har mellan två kartläggningsperioder (1.1.1965—30.9.1966 respektive 1.1.1969—30.9.1970) ökat från 933 till 1 452, dvs. med 499 fall eller med 53,5 procent. Stockholms polisdistrikt hade det största antalet fall under sistnämnda period eller 406, vilket innebär en ökning med 75 procent.

Motionärerna framhåller att det framstår som helt otillfredsställande, att polismännen ännu inte genom särskilda bestämmelser tillförsäkrats rätt till ekonomisk ersättning för kroppsskada i tjänsten. Motionärerna anser att den relaterade skadeutvecklingen gör det än mer angeläget att bestämmelser om en sådan ekonomisk ersättning införs. Det allmänna ersättnings-system för personskador på grund av brott, som riksdagen anlog 1971, är enligt motionärerna helt otillräckligt för att ge polisen ett tillfredsställande ekonomiskt ersättningsskydd.

Motionärerna erinrar om att 1967 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t anhöll om förslag till bestämmelser om ersättning till polismän för kroppsskada i sådan tid, att reglerna kunde träda i kraft den 1 juli 1968. 1968 års riksdag underströk i ny skrivelse angelägenheten av att frågan snarast möjligt fick sin lösning. Trots detta kvarstår problemet olöst, framhåller motionärerna.

I den likaledes vid riksdagens början väckta motionen 1972:435 (jfr. 1972:294) av herr Bohman m. fl. (m) erinrar motionärerna om att de år

efter år framställt krav på ersättning för personskada som polisman ådragit sig i tjänst. Ännu har problemet enligt deras mening icke fått en tillfredsställande lösning. Den reform angående ersättning för skada på grund av brott, som riksdagen beslutade om våren 1971, anser motionärerna vara ofullständig. Enligt motionärernas mening skall det icke bero på den drabbades ekonomiska och sociala situation, om han skall få ersättning av det allmänna eller ej. För polismännen borde dessutom en speciell ordning gälla på grund av de stora risker som är förenade med tjänsteutövningen, framhåller motionärerna. Motionärerna förklarar sig vidhålla kravet att ersättning för personskada i samband med tjänst skall utgå automatiskt för samtliga polismän som drabbas.

I motionen 1972:1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) anges frågan om ersättning till polismän för kroppsskada som en angelägen skadeståndsfråga som tidigare aktualiserats i riksdagen men inte blivit löst i det nu framlagda lagförslaget. Motionärerna anser att frågan lämpligen kan överlämnas åt skadeståndskommittén för utredning.

I den vid 1971 års riksdags början väckta motionen 1971:720 av herr Olsson i Stockholm m. fl. (vpk) behandlas frågor angående arbetsgivaransvar för olycksfall i arbetet m. m. I motionen anför inledningsvis att cirka 300 000 människor varje år skadas i vårt land genom olycksfall i arbetet. Av dessa får mer än 2 000 så svåra skador, att de får kvarstående men för livet, och ungefär 500 skadefall får dödlig utgång.

Motionärerna anser att nu gällande lagstiftning angående rätt till skadestånd i anledning av olycksfall i arbetet är i högsta grad otillfredsställande. Motionärerna framhåller att någon obligatorisk prövning huruvida ersättning skall utgå till den som drabbats av olycksfall i arbetet inte sker. Ersättningar utöver dem som betalas av försäkringskassa eller riksförsäkringsverket såsom ersättning för inkomstbortfall, sveda och värk samt framtida men utgår således inte.

Motionärerna anför att olycksfall mestadels bedöms som ren olyckshändelse, vilket innebär att den skadade erhåller sedvanlig ersättning från försäkringskassa och sedermera från riksförsäkringsverket därest sjukskrivningsperioden varar längre än tre månader. Medför skadorna invaliditet fastställes graden av denna av riksförsäkringsverket, och viss invaliditetsersättning utgår grundad på riksförsäkringsverkets bedömning. Skulle total arbetsoförmåga bli följderna för den skadade s. k. förtidspension. Oavsett vad som händer kommer den som drabbats av olycksfall i arbetet med *be-teckningen ren olyckshändelse* i ett väsentligt sämre läge ekonomiskt, framhåller motionärerna.

Företagens skadeståndsansvar, fortsätter motionärerna, grundar sig i huvudsak på tidigare avgöranden av domstolarna, framför allt av högsta domstolen. I rättspraxis har företagen ålagts ersätta sådan skada som anses ha vållats av någon som tillhör arbetsledningen, men däremot svarar de inte för skada som en arbetare vållar en arbetskamrat. Vållandet blir enligt motionärerna oftast den stora diskussionsfrågan, varvid juristerna med sitt kunnande ofta helt eller delvis tillbakavisar yrkandena. Antingen hävdas att något vållande inte alls föreligger eller att den skadade är medvållande till viss del. Lyckas man tillbakavisa det påstådda vållandet utgår ingen ersättning.

Motionärerna anför att företagen inte godvilligt vill medge att direkta fel begåtts eller att försummelse från arbetsledningens sida förekommit. Det anses ofta innebära en självanklagelse och prestigeförlust, som de flesta företag inte vill vidgå. Konsekvenserna av denna motvilja att återge den rätta beskrivningen av händelseförloppet och orsaken till ett inträffat olycksfall blir ofta att den skadade helt eller delvis mister ett berättigat skadestånd.

Hela bevisbördan ligger på dem som yrkar skadestånd, anför motionärerna. De pekar på 7 § arbetarskyddslagen som det viktigaste lagrummet i vållandefrågan. Motionärerna framhåller att denna paragraf är mycket opreciserad, där alla krav som ställs på företagen i arbetarskyddshänseende gäller under förutsättning av vad som »skäligen kan erfordras».

Mot bakgrund av att man inte kunde förvänta att strikt ansvar för skador i arbetslivet skulle komma att föreslås av skadeståndskommittén framhåller motionärerna att det är rimligt att produktionen då den orsakar olycksfall, skall stå för de kostnader dessa orsakar. Att inom ramen av 7 § arbetarskyddslagen bedöma skadeståndsskyldighet sägs vara en orimlighet, eftersom denna vid bedömning av förebyggande skyddsåtgärder utgår från en jämförelse med andra liknande arbetsplatser, vilka också har skyddsåtgärder efter samma cyniska kalkyl att arbetarskydd skall löna sig. Enligt motionärerna går också företagen i många domslut fria därför att visst skydd, som den skadade anser borde ha funnits, inte är rimligt att kräva eftersom »en sådan anordning skulle väsentligt fördyra arbetet».

Motionärerna framhåller att arbetarna befinner sig på arbetsplatserna för att producera och för att samhället skall fungera och för den egna försörjningen. Om olycka inträffar måste arbetaren leda i bevis att företaget är direkt vållande för att han skall kunna få fortsatt försörjning på samma nivå som före olyckstillfället. Kapitalägaren, anför motionärerna, tar vinsten av produktionen men överlåter till den skadade och samhället att stå för kostnaderna vid de förekommande olycksfallen. Motionärerna anför vidare att om man menar att arbetarna skall stå för skador, som de i nuvarande juridiska mening orsakar sig själva, så påstår man att de i

största allmänhet är presumtiva självstympare, eller tar man inte hänsyn till ackordshetsens och stressens farliga följder.

Motionärerna framhåller att strikt företagaransvar således handlar om trygghet för individerna och om social rättvisa, eftersom arbetare i manuell produktion löper större risk än t. ex. tjänstemän att skadas. Om företagen skulle stå för alla kostnader som olycksfallen orsakar, skulle arbetarskyddet enligt motionärerna väsentligt förbättras. Motionärerna anför att den cyniska arbetsköparinställningen att arbetarskydd skall löna sig skulle innebära väsentligt större satsning på arbetarskyddet, om företagen måste betala de reella kostnaderna för inträffade olycksfall. Då är, påpekar motionärerna, ändå inte hänsyn tagen till samhällets subvention av sjukvården. Företag med effektivt arbetarskydd skulle få lägre försäkringspremier, framhåller vidare motionärerna.

En annan svaghet i nuvarande lagstiftning sägs vara att någon skyldighet inte föreligger för företagen att ha ansvarighetsförsäkring. Detta innebär, anför motionärerna, att i små företag tryggheten är mindre för de anställda, eftersom tillgångar att täcka stora skadestånd kan saknas.

b. Skador genom medicinsk behandling. I den vid början av 1971 års riksdag väckta motionen 1971:57 av herr Hedin m. fl. (m, s, c, fp) anför motionärerna inledningsvis att det i samband med sjukvård tyvärr ibland inträffar olycksfall av skilda slag. Det kan vara fråga om t. ex. arm- eller benbrott genom att en patient halkar omkull på ett golv eller faller ned från en säng. Det kan också vara fråga om s. k. medicinska olycksfall — t. ex. felaktig medicin eller läkemedel med annan koncentration än den avsedda — vilka tyvärr inte heller helt kan undvikas.

Försäkringskassan lämnar, anför motionärerna vidare, i förekommande fall ersättning som vid annan form av sjukdom, men om invaliditet uppstår utgår ej härmed förenade särskilda ersättningar och ej heller kan andra skadeståndskrav som kan uppkomma i samband med en inträffad olycka regleras.

Motionärerna framhåller att sjukvårdshuvudmännen regelmässigt har ansvarighetsförsäkring som omfattar alla deras anställda. Om ett olycksfall kan anses vara vållat av någon anställd utgår härigenom ersättningar av skilda slag till den skadelidande. Enligt motionärerna är det emellertid oftast så att någon befattningshavare ej kan anses vara vållande till en inträffad olyckshändelse och den skadelidande ställs då utan möjlighet till ersättning om vederbörande ej tecknat egen olycksfallsförsäkring.

Motionärerna framhåller att detta förhållande inte kan anses vara tillfredsställande för den enskilde som oförskyllt kan drabbas mycket hårt. Det kan, fortsätter motionärerna, inte heller för sjukvårdshuvudmannen vara tillfredsställande då förhållandet lätt skapar stark irritation mot vård-

personalen och dess huvudmän från den patients sida som på ett eller annat sätt råkat illa ut i samband med sjukhusvistelse.

Den s. k. vållanderegeln är enligt motionärernas mening i förekommande fall olycklig för såväl vårdpersonal som för patienten. Eftersom ersättning utgår endast om någon kan anses vållande till skadan leder bestämmelsen till jakt efter någon syndabock. Men många skador uppstår trots att det inte finns någon syndabock. Komplikationer som ingen kunnat förutse kan lätt uppstå. Om ingen kan anses vara vållande till skadan kan patienten som skadats inte få ut någon ersättning. Motionärerna anför att det i Sverige f. n. inte finns någon kollektiv försäkring, som t. ex. kan tecknas av en sjukvårdshuvudman och som skulle kunna ge patienten någon ersättning.

Motionärerna framhåller att det inte kan vara rimligt att patienten skall lida ekonomisk skada till följd av olycksfall som inträffat t. ex. i samband med sjukhusvistelse, oavsett om någon kan anses ha vållat skadan eller ej. Det bör vara samhällets skyldighet att gottgöra patienter genom försäkringsskydd eller på annat sätt. Motionärerna anför avslutningsvis att man enligt uppgift tillämpar en sådan princip i USA, där det anses vara självklart att sjukvårdshuvudmannen betalar ut skadestånd vid inträffade olycksfall.

I motionen 1971:333 av herr Helén m. fl. (fp) anför motionärerna att man i ett program för den fortsatta utbyggnaden av hälso- och sjukvård m. m. bör uppmärksamma skadestandsfrågorna vid felaktig behandling. Vid vissa fall av felbehandling kan någon enskild person inte lastas för denna, framhåller motionärerna. Tekniska fel kan uppstå, ansvarsförhållanden kan inte fastslås, olika olyckliga omständigheter kan samverka. Den drabbade patienten står då ofta utan ekonomisk gottgörelse, anför motionärerna. Ibland, fortsätter de, har huvudmannen utbetalat viss ersättning. Risken för en praxis, som blir dyrbar för huvudmannen, har emellertid bromsat en sådan utveckling framhåller motionärerna och tillägger att det givetvis är olyckligt om patienten kommer i kläm och inte kan ersättas för uppkommen skada. För att undanröja denna brist bör tillskapas en patientförsäkring, som ersätter patienten för sådan uppkommen skada, där ersättning inte kan utgå på annat sätt. Försäkringen bör enligt motionärerna även täcka olycksfall och liknande skador.

I motionen 1971:656 av herr Johansson i Skärstad m. fl. (c) framhålls också att möjligheterna för vederbörande patient att få skäligt skadestånd är osäkra. Om skadan bedömes bero på fel eller försummelse hos personal torde ersättning kunna utgå. I andra fall synes det enligt motionärerna i stort sett vara omöjligt att erhålla ersättning. Motionärerna framhåller att

det framstår som synnerligen angeläget att personer, som råkar ut för oföru-
tsedda, allvarliga skador vid medicinsk behandling, garanteras skadestånd
och att samhället ikläder sig ansvar för detta. De anser att förslag härom
snarast möjligt förelägges riksdagen.

I motionen 1971:657 av fru Kristensson m. fl. (m) anför motionärerna
att om strikt skadeståndsansvar inte införs inom vårdområdet, förblir de
skadeståndsanspråk, som skadelidande kan resa, ofullständigt reglerade.
Ersättning för skada blir, fortsätter motionärerna, beroende av om det kan
konstateras att skadan vållats genom fel eller försummelse från yrkesut-
övarens sida. För patienten kan ersättningsfrågan vara av stor betydelse,
särskilt om den oföruetsedda, allvarliga skadan gjort honom oförmögen att
försörja sig eller avsevärt nedsatt hans försörjningsförmåga. Att göra er-
sättningsfrågan beroende på förhållanden som från patientens synpunkt är
helt slumpmässiga kan inte anses vara tillfredsställande, framhåller mo-
tionärerna.

De skador som drabbar enskilda i sjukvården torde i flertalet fall be-
gränsas till förlängda sjukvårdstider med därav föranledda, övergående in-
komstbortfall. Men, framhåller motionärerna, inte sällan har inträffade
komplikationer rent invalidiserande skadeeffekter för den enskilde. Så ex-
empelvis har förväxling eller feldosering av injektionsmedel eller överkänslig-
het vid injektioner förorsakat svåra nervskador med förlamningar och
sensibilitetsnedsättningar. Bestående nervskador har under operationer
uppkommit till följd av patientens läge under operationen, vilket inte kun-
nat observeras eller kontrolleras av vederbörande operatör eller operations-
sköterska. Allvarliga komplikationer har inte sällan uppkommit vid lokal-
bedövningar och narkoser i samband med operationer.

Därefter ger motionärerna några exempel på oföruetsedda skador inom
sjukvårdsområdet.

Inom sjukgymnastområdet är patientskador i samband med behandling
ej lika vanligt förekommande. Vissa risker föreligger dock, varför proble-
met med ersättning för uppkommen skada bör uppmärksammas. Den inrikt-
ning som sjukgymnastiken fått på senare tid i fråga om akuta behandlingar
innebär i sig ett ökat risktagande. Särskilt kan nämnas den akuta hjärtträ-
ningen i samband med hjärtinfarkter. Ett annat exempel på uppkommande
skador är spontanfrakturer orsakade av benskörhet vid förlamningar eller
andra speciella sjukdomstillstånd. Dyliga frakturer uppkommer lätt i sam-
band med sjukgymnastbehandlingar utan att sjukgymnasten kan sägas vara
vållande till skadan. Riskerna med sjukgymnastbehandlingar kan också
sägas öka genom en vidgad användning av teknisk apparatur, exempelvis
Tru-Trac-apparater vid traktionsbehandlingar.

Även om risken för att en patient inom landvårdsområdet skall råka ut
för komplikationer sannolikt är lika stor som inom sjukvårdsområdet är
långvarig arbetsoförmåga eller t. o. m. fullständig invaliditet lyckligtvis

knappast aktuell i samband med tandsjukdomar. Exempel på situationer då objektivt sett en skada föreligger, vilken den behandlande tandläkaren inte kunnat förutse eller undvika, är då rotbehandling av stödtänder för brokonstruktioner erfordras. I något fall kan det inträffa att ogynnsamma anatomiska förhållanden eller vävnadsreaktioner medför att dylika rotbehandlingar misslyckas, vilket kan äventyra hela brokonstruktionens fortsatta funktion. Detsamma kan bli följden av att en försvagad rotfylld tand med tiden inte klarar belastningen från en brokonstruktion utan spräcks.

I vissa fall kan rena olyckshändelser inträffa, som t. ex. då ett material efter en tids användning i munnen visat sig ha egenskaper, som icke framkommit vid tidigare klinisk prövning. Kända exempel härpå är bl. a. ett tidigare använt röntgenkontrastmedel, som i några fall gav upphov till strålskador, liksom vissa plastmaterial, som sannolikt missfärgats genom regelbunden användning av jodhaltig tandkräm, eller som nöts ned av alltför kraftig borstning med kraftigt slipande tandkräm. En lyckligtvis sällan förekommande, men för den enskilde patienten mycket påfrestande komplikation, är allergier mot i landfyllnadsmaterial och brokonstruktioner förekommande metaller. Mycket svåra och påfrestande smärtor och rörelseinskränkningar i käklederna kan någon gång uppträda som senkomplikation efter större bettrekonstruktioner utan att orsaken kan sägas vara felbehandling.

I de ovan nämnda fallen är det enligt motionärerna många gånger rent förödande och klart inhumant att den skadelidande inte skall vara garanterad en rimlig compensation eller ersättning med mindre än att ersättningsskyldighet kan konstateras föreligga hos vårdhuvudmannen eller vårdpersonal, anställd eller enskilt verksam. Genom den starka tekniska utvecklingen inom vårdområdet ökar ständigt komplikationsrisken, framhåller motionärerna.

Införandet av strikt skadeståndsansvar inom vårdområdet skulle enligt motionärerna leda till att patienten såväl som yrkesutövaren förskonas från den med rådande förhållanden nödtvungna, ofta mycket elakartade konfliktsituation som automatiskt följer av att den skadelidande patienten nödgas vända sig mot sin läkare, tandläkare, sjukgymnast och annan vårdpersonal för att få dessa övertygade om fel eller försummelse. För patienten såväl som för yrkesutövaren kan denna konfliktsituation ha olika besvärliga, ibland t. o. m. ödesdigra konsekvenser. Förhållandet mellan patient och yrkesutövare måste vara förtroendefullt för att vården skall bli framgångsrik, framhåller motionärerna. En konfliktsituation bryter förtroendet. De anser därför att strikt skadeståndsansvar bör införas vid behandling inom vårdområdet såväl vad gäller det allmännas verksamhet som för verksamhet som bedrivs av fria yrkesutövare. Social trygghet är en viktig grundval i en välfärdsstat. Den enskildes trygghet kan då — i en situation då han undergår medicinsk och annan behandling — rimligen inte få vara beroende av bestämmelser som stadgar att han vid en eventuell skada kan få er-

sättning endast om någon vållat den uppkomna skadan, framhåller motionärerna avslutningsvis.

I motionen 1971:660 av fru Nordlander m. fl. (vpk) anförs att erfarenheterna visar att en begränsning av skadeståndsskyldigheten för arbetsgivaren till de fall då uppenbara fel eller försummelser av i tjänsten anställd kan påvisas är otillfredsställande ur patientens synpunkt. Denne bör enligt motionärerna under alla förhållanden ha rätt till ekonomisk ersättning för skada vid sjukvård. Motionärerna anför att fallet med de cancerpatienter som fått för höga stråldoser vid Radiumhemmet på Karolinska sjukhuset liksom den förlossningspatient som genom olyckliga omständigheter blivit »hjärndöd» på Sabbatsberg ånyo illustrerar detta. Men kanske är det, fortsätter motionärerna, de talrika mindre uppseendeväckande fallen som ännu starkare understryker behovet av ett strikt skadeståndsansvar.

Motionärerna anför som exempel att det under hösten 1970 inom dåvarande Stockholms stads sjukvårdsförvaltning förekom två fall av skadeståndsanspråk, där arbetsgivaren/sjukvårdshuvudmannen med stöd av gällande lagstiftning kunnat avvisa varje skadeståndsanspråk trots att vad som redovisats i de båda fallen klart utvisar att i varje fall patienten själv varit helt utan skuld till de skador han (i ena fallet under narkos) hade åsamkats. Men skadan hade heller inte uppkommit »genom fel eller försummelse av sjukhusets personal». Och då hjälpte det inte att i ena fallet t. o. m. tf. överläkaren tillstyrkt att ersättning borde utgå, anför motionärerna.

För den enskilde som lidit skada är det självfallet helt ovidkommande om det är någon anställd som varit vållande till skadan eller om det är sjukhuset som allmän inrättning, framhåller motionärerna. Det är ju för övrigt aldrig fråga om att den enskilde patienten önskar »klämma dit» någon enskild sjukvårdsanställd, då alla vet att sjukhuspersonalen nödgas arbeta under synnerligen pressande arbetsförhållanden, där misstag ibland tyvärr är oundvikliga. Men då ersättning inte ens kan utgå när sjukhuset bekräftat att skadan skett genom dess förvållande, så framgår klart hur orimlig nuvarande lagstiftning på detta område är, anför motionärerna avslutningsvis. Motionärerna föreslår därför att lagen ändras så att patient vid skada åsamkad under sjukvård erhåller rättmätig ekonomisk ersättning, oavsett om skadan beror på försummelse eller ej, och att arbetsgivaren åtar sig skadeståndsskyldighet.

I motionen 1971:663 av herr Zachrisson m. fl. (c) påpekas att culpaprin cipen avses kvarstå i kommande lagstiftning. Motionärerna anför att erfarenheten visar att skuldbevisning är möjlig endast i ett fåtal fall av de olyckor som sker vid sjukvård och tandvård. De flesta patienter torde betrakta sin vårdssituation som ett kontraktsförhållande, varvid de vård sökande över-

lämnat sig åt den vårdandes kompetens. Det är därför önskvärt, framhåller motionärerna, att sjukvårdshuvudmännen resp. privata läkare och tandläkare på något sätt utvidgar sitt ansvar för att reglera här berörda ersättningsproblem. En lösning som ofta rekommenderas är att s. k. strikt skadeståndsansvar införs, anför motionärerna. De framhåller dock att erfarenheterna från länder där strikt skadeståndsansvar eller liknande skadeståndsbestämmelser tillämpas inte är särskilt gynnsamma. Långa och uppslitande domstolsförhandlingar är vanliga i dessa länder, något som knappast manar till efterföljd. En framkomlig väg för att förstärka sjukvårdshuvudmännens ansvar torde däremot vara en obligatorisk olycksfallsförsäkring för samtliga patienter som vårdas inom respektive huvudmans öppna och slutna sjukvård och tandvård samt för vårdsökande hos privatpraktiserande läkare och tandläkare. För de senare torde detta kunna ordnas genom grupp-försäkring inom fackorganisationerna, anför motionärerna.

Försäkringen bör, fortsätter motionärerna, även gälla om patienten under den tid han vårdas befordras till undersökning eller vård utanför huvudmannens vårdområde liksom för olycksfallsskada i samband med sådan vård och på direkt väg till och från densamma. Försäkringen bör i övrigt avse olycksfallsskada som inträffar inom respektive vårdområde i samband med vård eller behandling. Försäkringen bör omfatta dagsersättning, invaliditetsersättning med rehabiliteringslägg, dödsfallsersättning, land-skadeersättning, läkekostnadsersättning, framhåller motionärerna avslutningsvis.

I motionen 1971:1185 av fru Eriksson i Stockholm (s) och fru Gradin (s) anföras att misstag alltid måste förekomma i en verksamhet där osäkerhet och slump ofta spelar in. Liksom läkaren bör skyddas mot ojusta anklagelser för fel, bör patienten vara skyddad åtminstone ekonomiskt utan att behöva sätta fast någon skyldig, framhåller motionärerna och tillägger att här föreligger behov av ett försäkringsskydd i form av en olycksfallsförsäkring, som sjukvårdens huvudmän i första hand bör svara för.

I motionen 1972:1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) erinras om att det i frågan om ansvar för skador genom medicinsk behandling och till följd av misslyckad tandbehandling vid flera tillfällen rests krav på regler om objektivt ansvar, bl. a. i centermotioner vid 1970 års riksdag och i centerpartiets partimotion om skadeståndsrätten förra året. Motionärerna påpekar att departementschefen i propositionen har avvisat dessa krav under hänvisning främst till det allmänna resonemang som förts om skadestånd och försäkring. Enligt motionärernas mening föreligger starka skäl för att införa objektivt skadeståndsansvar på detta område. En sådan reglering ger uttryck för tanken att skaderiskerna bör täckas av försäkringar hos dem

som ger behandlingen. Oavsett försäkringar kan det emellertid enligt motionärernas mening inte råda någon tvekan om vilken part som bör bära skador av den typ det här gäller. Att hänvisa den skadelidande till privata försäkringar eller till den allmänna försäkringen är inte rimligt, framhåller motionärerna och upprepar kravet på lagregler om objektivt ansvar på detta område. Motionärerna påpekar avslutningsvis att förslag till sådana regler lämpligen kan utarbetas av skadeståndskommittén.

I motionen 1972:1492 av herr Ullsten (fp) anføres inledningsvis att ersättning för skada som uppkommer i det allmännas verksamhet även i fortsättningen blir beroende av om det kan konstateras att fel eller försummelse från yrkesutövarens sida vållat skadan. Detta är enligt motionärens uppfattning inte tillfredsställande. Särskilt i fråga om personskador inom vårdområdet talar enligt motionären starka skäl för införande av strikt skadeståndsansvar. Sådana ansvarsregler sägs bland annat ha den fördelen att en skadelidande kan tillerkännas skadestånd så snart det påvisats att en skada faktiskt uppstått. Man behöver inte, som nu är fallet, först styrka vem som är vållande.

Motionären erinrar om att när denna fråga var aktuell i riksdagen år 1966 han påtalade de allvarliga nackdelar som är förenade med de nuvarande ansvarsreglerna. I tandvårdsfallen kan den korta preskriptionstiden vara ett problem, anför han. Symptomen på att en skada inträtt kommer ofta ganska sent efter den utförda behandlingen. Undersökningen av vad som inträffat tar tid. Och när disciplinnämnden i sinom tid skall pröva ärendet har kanske tvåårsfristen gått ut.

Motionären framhåller att en annan oformlighet från rättssynpunkt är att det är den skadelidande som har bevisbördan. Detta gäller såväl inom tandvården som inom den allmänna sjukvården. Det är klart, fortsätter motionären, att patienten enligt denna princip kommer i underläge. Han eller hon måste först och främst — ofta i ett psykiskt mycket nedgånget tillstånd — ha kraft att göra en anmälan. Denna anmälan måste göras i god tid före preskriptionstidens utgång. Och det är patienten som skall bevisa att det är läkaren eller tandläkaren som gjort sig skyldig till fel eller försummelse.

Den tredje och kanske viktigaste svagheten är enligt motionären att det är nödvändigt att konstatera att fel eller försummelse begåtts av läkare eller tandläkare för att ersättning skall kunna utgå. Den som kan visa att en läkare eller en tandläkare gjort sig skyldig till fel får ersättning, den som inte kan det blir utan. Motionären framhåller att om patienten de facto drabbas av en kanske obotlig skada, om han eller hon — som i nämnda tandvårdsfall — mist all sin arbetsförmåga, ja även om ett ingrepp lett till döden, så spelar det ingen roll. Har operationen, som det heler i lagtexten, utförts lege

artis och kan inte medicinalväsendets ansvarsnämnd beslå läkaren med fel kan skadan vara hur klart påvisbar och hur allvarlig som helst ur medicinsk synpunkt, ur juridisk synpunkt existerar den över huvud laget inte, anför motionären och framhåller att detta knappast kan vara ett rimligt förhållande i ett rättssamhälle, där lagstiftningen i övrigt går ut på att skydda den svagare parten.

De framförda invändningarna gäller i allt väsentligt också det nu framlagda förslaget till skadeståndslag, anför motionären. För patienten kan ersättningsfrågan vara av stor betydelse, särskilt om ifrågavarande skada helt eller delvis nedsatt försörjningsförmågan. Det är då inte rimligt att ersättningsfrågan beror av förhållanden som ur patientens synpunkt är helt slumpmässiga. Den enskildes trygghet bör inte i en situation då han genomgår medicinsk eller annan behandling få vara beroende av om han vid en faktiskt inträffad skada kan bevisa om denna vållats genom någons fel eller försummelse.

Den grundprincip för ersättning som föreslås gälla även fortsättningsvis har enligt motionären också andra svagheter. Den begränsade möjligheten till ersättning leder av naturliga skäl till att många skadelidande inte alls aktualiserar sina ersättningskrav. Prövning av ersättningsfrågan förutsätter vidare utförliga tids- och kostnadskrävande utredningar av den medicinska ansvarsfrågan. Bland annat måste man söka bedöma huruvida en befallningshavares handlande kan hänföras till det s.k. normala riskområdet eller inte. Slutligen framskapas med nödvändighet ofta besvärliga konfliktsituationer genom att den skadelidande tvingas vända sig mot t.ex. en läkare och anklaga denne för fel eller försumlighet. Motionären framhåller att denna konfliktsituation självfallet bryter det förtroende som är nödvändigt för ett gott vårdresultat.

Motionären anser att det mot denna bakgrund är beklagligt, att departementschefen valt att hålla fast vid otillfredsställande principer också på vårdområdet i förslaget till skadeståndslag, ett förslag som föregåtts av mångårigt utredningsarbete. Motionären hänvisar i detta sammanhang till att departementschefen uttryckligen förklarar följande (prop. s. 100): »Reformer som genomförs nu bör inte syfta längre än till att anpassa de grundläggande skadeståndsreglerna till den samhällsutveckling som redan har ägt rum.» Vidare: »Har man den syn på skadeersättningsfrågornas lösning i stort som jag har gett uttryck åt, måste man vara mycket återhållsam när det gäller reformer som innebär att det skadeståndsrättsliga systemet byggs ut och förstärks. Det bör t. ex. inte komma i fråga att införa nya regler om objektivt skadeståndsansvar för person- eller sakskada, såvida inte behovet av förbättrat skydd på ett visst område är så trängande, att man inte kan avvakta den succesiva utbyggnaden av andra ersättningsanordningar.»

Den föreslagna lagstiftningen, fortsätter motionären, har som framgår

av nämnda citat ett mycket begränsat syfte trots det omfattande och långvariga utredningsarbete som ligger bakom förslaget. Motionären tar inte upp den grundläggande frågan huruvida en utbyggnad av skadeståndsrätten eller av försäkringssystemet är att föredra. En allmän patientförsäkring med vetlig uppbyggnad skulle enligt motionären mycket väl kunna fylla behovet av ett bättre patientskydd. Detta sägs dock inte hindra att det är angeläget att nu införa strikt skadeståndsansvar på vårdområdet. För det första tar det tid att utreda och genomföra en fungerande patientförsäkring, medan skadeståndslagen träder i kraft redan den 1 juli 1972. För det andra bygger skadestånd på principen om full kostnadsersättning, vilket inte är fallet med ett socialförsäkringssystem. För det tredje ger skadeståndslagen ett grundskydd för det fall andra former av skydd saknas. Motionären framhåller att ingenting således hindrar att man nu ger patienterna detta grundskydd, samtidigt som man går vidare och utreder möjligheten att införa en allmän patientförsäkring. Det är angeläget att införande av strikt skadeståndsansvar på den privata sidan förenas med en utbyggnad av ansvarsförsäkringar så att ansvaret kan täckas utan orimliga ekonomiska konsekvenser för de privatpraktiserande läkarna och tandläkarna, framhåller motionären avslutningsvis.

c. Skador på grund av brott. I motionen 1972:1490 av herr Larsson i Luttera m. fl. (c) anför motionärerna att starka skäl talar för att staten genom lagstiftning garanterar den skadelidande ersättning för skada på grund av brott (yrkande 3 b). Krav på åtgärder i denna riktning fördes fram i partimotion förra året (1971:329), fortsätter motionärerna och tillägger att det då framhölls att huvudprinciperna bör vara, att ersättning från det allmänna skall utgå vid alla typer av brott och att regressrätten mot gärningsmannen bör utformas på ett sätt som tillgodoser kriminalpolitiska hänsyn. Motionärerna erinrar om att motionen avstyrktes av justitieutskottet (JuU 1971:5, p. 6) och avslogs av riksdagen men att utredning tillstyrktes i en reservation till utskottsbetänkandet. Reservanterna förklarade, att de inte var beredda att ge bestämda anvisningar om hur dessa frågor borde lösas, men angav som en riktpunkt, att även egendomsskada och ideell skada skall kunna ersättas.

Motionärerna vill också erinra om att frågan om ersättning för skada på grund av brott aktualiserats vid nästan varje riksdag under senare år. De anser det därför i detta sammanhang tillräckligt att upprepa kravet och hänvisa till vad som anförts förut, främst i nämnda partimotion och reservation. Motionärerna anser det lämpligt att skadeståndskommittén får i uppdrag att utforma lagförslag i ämnet.

Förslaget till Skadeståndslag

2 KAP.

Ansvarsförsäkringens betydelse för barns m.fl. skadeståndsansvar

Departementschefen i lagrådsremissen. I det följande redovisar utskottet vad departementschefen i den allmänna motiveringen anfört rörande skadeståndsansvaret för barn och ungdom, för psykiskt abnorma personer samt för föräldrar och andra vårdnadshavare (prop. s. 161—173).

2.1.4.4. Skadeståndsansvaret för barn och ungdom. Enligt gällande lag skall frågan om och i vad mån ett barn under 15 år är skyldigt att ersätta skada som barnet orsakar bedömas på grundval av en skälighetsprövning, varvid hänsyn skall tas till barnets sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt. Kommittéförslaget innebär, att denna ordning i princip behålls. Kommittén har avvisat tanken att föräldrar skulle bära objektivt ansvar eller vara skyldiga att hålla ansvarsförsäkring för att täcka skador som deras barn orsakar. Emellertid har kommittén rekommenderat, att större hänsyn än hittills skall tas till förekomsten av ansvarsförsäkring på det skadevällande barnets sida. Om skadeförsäkring finns på den skadelidandes sida, skall detta enligt kommitténs mening också i viss mån få inverka på skadeståndsansvarets omfattning. Slutligen har kommittén rekommenderat en ändring av nuvarande praxis att bestämma skadeståndet till viss kvotdel av skadan. Enligt kommittén bör skadeståndet i stället direkt bestämmas till ett visst belopp, bestämt efter en bedömning av vad barnet anses ekonomiskt kunna bära.

Kommitténs förslag i denna del har i sina huvuddrag godtagits av remissinstanserna. Från vissa håll har dock uttalats sympatier för en lösning enligt andra linjer, antingen genom ett system med obligatorisk ansvarsförsäkring eller genom en skärpning av skadeståndsansvaret för föräldrar och andra vårdnadshavare. Vidare har det bland remissorganen rått delade meningar om vilken betydelse som bör tillmätas föreliggande försäkringar på ömse sidor och om lämpligheten av att genomföra den metod att bestämma skadeståndets storlek som kommittén har förordat.

Att på ett i alla avseenden tillfredsställande sätt lösa frågan om ersättning för skador som orsakas av barn är förenat med betydande svårigheter. Den nuvarande ordningen förutsätter att stor hänsyn tas till det skadevällande barnets intressen. Den leder emellertid ofta till resultat, som från den skadelidandes synpunkt är otillfredsställande. Dessa olägenheter torde inte kunna helt avhjälpas, så länge man rör sig med ett rent skadeståndsrättsligt system. Från denna synpunkt kan kommitténs förslag, som innebär att nuvarande ersättningsregler i stort sett behålls oförändrade, inte anses innebära en alldeles idealisk lösning.

En möjlighet att förbättra skyddet mot skador av detta slag kunde vara att skärpa ansvaret för föräldrar och andra vårdnadshavare i fråga om skador som orsakas av barn, vilka står under deras tillsyn. Frågan om vårdnadshavares ansvarighet, till vilken jag återkommer i det följande, är emellertid i viss mån fristående från spørsmålet om barnens eget ansvar, och hur den än löses måste man ta ställning till under vilka förutsättningar barnen själva skall kunna åläggas att ersätta skador som de orsakar.

Under remissbehandlingen har också berörts möjligheten att införa en rent försäkringsmässig ordning, närmast i form av obligatorisk ansvarsförsäkring för barn. Det framgår av vad jag har anfört redan i det föregående (avsnitt 1.5.2.), att jag i princip är anhängare av tanken, att försäkring i vid omfattning bör ersätta skadestånd, främst när det gäller personskador. Jag länkar mig emellertid inte, att detta mål skall nås genom en utbyggnad av ansvarsförsäkringen — som i princip utgår från och förutsätter ett skadeståndsrättsligt regelsystem — utan genom en vidareutveckling av olika former av försäkring på de skadelidandes sida. När det gäller sakskador har jag utgått från att ansträngningarna bör inriktas på att stärka skadeförsäkringens ställning och successivt minska skadeståndets betydelse, framför allt i fråga om ordinära skadefall. Men jag har samtidigt betonat, att sådana lösningar måste ses i ett långsiktigt perspektiv och att det ännu under någon tid kan bli nödvändigt att genomföra reformer på det beståendes grund för att tillgodose trängande behov. I möjligaste mån bör man härvid undvika att föregripa eller renlav försvåra en utveckling i riktning mot sådana lösningar som jag nu har angett. Jag anser det dock inte uteslutet, att man på avgränsade områden eller i fråga om speciella skaderisker inför regler om skärpt skadeståndsansvar eller föreskriver obligatorisk ansvarsförsäkring.

Om man ser problemet från synpunkten av behovet att med hänsyn till skadefrekvensen eller skadornas speciella art ge de skadelidande vid en viss typ av skadefall ett förstärkt ekonomiskt skydd, intar de skador som barn orsakar knappast en sådan särställning jämfört med andra skadefall att det motiverar ett system med obligatorisk försäkring. Det är visserligen sant, att barn ofta vållar varandra skador under lek e. d. och att skadorna undantagsvis kan bli mycket allvarliga. Men barn är också utsatta för en mängd andra skaderisker och det finns knappast belägg för att just de skador som de vållar varandra är särskilt frekventa. Inte heller torde de kroppsskador som barn vållar vuxna personer eller de egendomsskador som de orsakar utgöra något socialt eller ekonomiskt problem av sådan betydelse att det ställer dem i en klass för sig.

Att frågan om barns skadeståndsansvar har kommit att träda i förgrunden i de senaste årens skadeståndsdiskussion torde ha andra orsaker. Det lär bl. a. sammanhånga med att barnen såsom skadevållare intar en särställning och på ett annat sätt än vuxna personer är i behov av skydd mot

de ekonomiska följderna av den ersättningsskyldighet som kan drabba dem. Så länge skadeersättningsproblemen i samhället inte har kunnat lösas genom direkta försäkringsanordningar, lär man visserligen inte kunna helt avskaffa skadeståndsansvaret för barn. Men att ålägga t. o. m. barn i de lägre åldrarna ett omfattande skadeståndsansvar, som medför en ekonomisk belastning långt in i vuxen ålder, blir många gånger uppenbart stötande. Ansvarsförsäkringen bereder här ett effektivt skydd, och från den synpunkten kunde ett obligatorium vara värt att överväga.

Jag anser trots detta, att man tills vidare bör sträva efter en lösning på frivillighetens väg. Ett obligatorium kräver en omfattande och dyrbar administration. Frivillig ansvarsförsäkring har redan nu stor utbredning. Premiekostnaderna är låga och överkomliga för envar. Jag kommer i det följande att föreslå att ansvarsförsäkring tillmäts större betydelse än f. n. vid bestämmande av ett barns skadeståndsansvar, så att ersättning normalt skall betalas fullt ut inom försäkringens ram. Man kan räkna med att ansvarsförsäkring får ännu större spridning än hittills. Jag förutsätter, att inte bara försäkringsbolagen utan också staten och kommunerna framdeles engagerar sig för en vidgad upplysningsverksamhet rörande värdet av ansvarsförsäkring, framför allt bland barnfamiljerna. På denna väg bör problemet på ganska kort tid kunna få en tillfredsställande lösning, och det är enligt min mening i varje fall värt att pröva dessa möjligheter, innan ett obligatorium övervägs ytterligare.

Den lagstiftning om barns skadeståndsansvar som nu under alla förhållanden måste genomföras bör i enlighet med vad jag nu har sagt bygga på den gällande rättens grund. Detta utesluter inte, att det kan vara påkallat att göra smärre jämkningar i de regler som gäller f. n.

I likhet med flertalet remissinstanser har jag inte några väsentliga invändningar mot de allmänna synpunkter som kommittén har anfört på frågan om barns skadeståndsansvar. I ett hänseende vill jag emellertid göra en reservation. Kommittén har uttalat att man vid avgörandet av frågan huruvida ett barn över huvud taget skall anses skadeståndsskyldigt i det enskilda fallet får göra en jämförelse med vad man i allmänhet anser sig böra fordra av barn i den aktuella åldern. Att strikt följa denna anvisning kan emellertid enligt min mening leda till otillfredsställande resultat. Vidgad kunskap på det barnpsykologiska området har lärt oss att man även när det gäller barn i åldrar upp mot 9—10 år eller t. o. m. däröver måste räkna det som något normalt att de åtminstone i särskilt svårbemästrade situationer påtagligt avviker från de handlingsmönster som gäller för vuxna. Inte minst gäller detta barns uppträdande i trafiken. En tillämpning av den jämförelsemetod som skadeståndskommittén har rekommenderat skulle tydligen leda till att barn i sådana fall undantagslöst helt undgick skadeståndsskyldighet. Med hänsyn inte minst

till den utbredning ansvarsförsäkring numera har bör det emellertid finnas möjlighet också i fall av denna art att ålägga barn skadeståndsansvar och därigenom tillgodose de skadelidandes intresse att få gottgörelse.

Frågan om ett barn alls kan anses skadeståndsskyldigt bör därför enligt min mening prövas med utgångspunkt i en bedömning av barnets beteende, liknande den vållandebedömning som sker när culparegeln tillämpas beträffande vuxna, men utifrån mer objektiva kriterier, dvs. under mindre hänsynstagande till subjektiva faktorer. Härigenom vidgas möjligheterna att ålägga skadeståndsansvar i fall då barnet befunnit sig i en särskilt krävande situation, exempelvis då det under lek eller spel orsakar en trafikskada. Men självfallet skall det inte komma i fråga att anse ett barn skadeståndsskyldigt i ett fall då samma beteende inte skulle ha ådragit en vuxen person ansvar.

När det sedan gäller att fastställa ersättningsskyldighetens omfattning i det enskilda fallet, dvs. i vad mån barnet skall åläggas att betala skadestånd, bör avgörandet träffas på grundval av en skälighetsbedömning vid vilken hänsyn tas till samtliga omständigheter. Härvid bör som härads-hövdingeföreningen har understrukit den skadelidandes intresse vinna beaktande, men jag vill betona att man åtminstone i fråga om mindre barn bör fästa stort avseende vid det skadevållande barnets intresse. Skälighetsprincipen bör ge möjlighet att avpassa skadeståndansvaret med hänsyn till barnets intellektuella utveckling och psykiska mognad. Vidare kommer barnets ekonomiska förhållanden att spela en framträdande roll. Även om ett visst handlande anses i princip böra medföra skadeståndsansvar för barnet, kan skälighetsprövningen väl tänkas på grund av speciella omständigheter resultera i att barnet helt befrias från ersättningsskyldighet. Särskilt kan detta antas bli fallet i fråga om mindre barn.

Kommittén har inte ansett sig böra föreslå någon nedre åldersgräns av innebörd, att barn under viss ålder över huvud taget inte skall kunna åläggas skadeståndsansvar. Ståndpunkten har i allmänhet godtagits under remissbehandlingen. Också jag ansluter mig till kommitténs uppfattning. Även om barn under 5--6 år endast undantagsvis bör åläggas skadeståndsansvar, synes det — särskilt med hänsyn till att flertalet barn skyddas av ansvarsförsäkring — inte lämpligt att genom en nedre åldersgräns helt utesluta denna möjlighet. Bl. a. när barn i de nämnda åldersgrupperna vårlar trafikskador eller tillfogar varandra skador under lek, bör det finnas en möjlighet att inom ramen för en föreliggande ansvarsförsäkring ålägga dem ersättningsskyldighet. Saknas försäkring kan det däremot endast i undantagsfall bli fråga om att döma ut skadestånd, och i så fall regelmässigt med mycket måttliga belopp. I likhet med kommittén utgår jag från, att de minsta barnen knappast någonsin skall åläggas skadeståndsansvar.

Som kommittén har betonat bör de ekonomiska förhållan-

dena på ömse sidor tillmätas stor betydelse vid skälighetsprövningen. Det kan många gånger vara svårt att bedöma ett barns ekonomiska bärkraft. Om skadeståndet har verkningar under en längre tidsperiod måste man självfallet ta hänsyn till förändringar i barnets ekonomi under samma period. Framtida arbetsinkomst bör, om det är möjligt, uppskattas individuellt. Men oftast torde det vara nödvändigt att grunda beräkningarna på antaganden om en genomsnittsinkomst. I övrigt bör man endast med stor försiktighet anticipera framtida förändringar i ett barns ekonomi.

I flertalet fall är det skadevållande barnet skyddat av **ansvarsförsäkring**. Kommittén har som nämnts rekommenderat, att sådan försäkring tillmätts större betydelse än hittillsvarande praxis medger. Försäkringsgivarna synes i huvudsak ansluta sig till detta betraktelsesätt. Ansvarsförsäkring har numera också en sådan utbredning att det enligt min mening skulle vara orealistiskt att inte ta hänsyn till sådan försäkring som en viktig ekonomisk faktor. Det är sålunda rimligt att vid bedömningen av ett skadevållande barns ekonomiska förhållanden fästa stor vikt vid att ansvarsförsäkring finns, i synnerhet som barnet inte betungas av att försäkringen tas i anspråk. Det kan inte göras gällande, att det ens i fråga om små barn skulle vara oskäligt från barnets synpunkt att låta en föreliggande ansvarsförsäkring träda till så långt försäkringssumman förslår. För en sådan ordning talar också, att den skadelidandes intresse av att hållas skadeslös bör tillgodoses så långt som möjligt. Jag delar därför kommitténs uppfattning, att ansvarsförsäkring bör tillmätas större betydelse vid bedömningen av barns skadeståndsansvar än vad som hittills har skett. Det är emellertid uppenbart, att försäkringen lika litet som när det gäller vuxna får påverka den grundläggande bedömningen av barnets handlande, så att ett försäkrat barn anses ersättningsskyldigt med anledning av ett be-
teende, som över huvud taget inte skulle ha medfört skadeståndsansvar för ett oförsäkrat barn.

Det sist sagda innebär, att jag i likhet med kommittén inte anser mig kunna föreslå en sådan ovillkorlig lagbestämmelse om att ersättning alltid skall utgå fullt inom ansvarsförsäkringens ram, som har förordats av Svenska försäkringsbolags riksförbund. En bestämmelse av detta innehåll skulle i realiteten närmast vara liktydig med ett stadgande om rent objektivt ansvar. Jag vill i detta sammanhang f. ö. erinra om att man i dansk rättspraxis utan stöd av lagregler successivt har nått fram till ett rättstillstånd som innebär, att mycket stor hänsyn tas till ansvarsförsäkring, utan att man hittills har känt något behov att genom lagstiftning driva denna utveckling ännu längre.

Om man i enlighet med det anförda utgår från att de minsta barnen bara undantagsvis skall åläggas ersättningsskyldighet men att i övrigt fullt skadestånd som regel skall dömas ut, om och i den mån skadan täcks av

ansvarsförsäkring, uppkommer en klyfta mellan de fall då på grund av barnets låga ålder något ansvar inte alls inträder och de fall då ett något äldre ansvarsförsäkrat barn åläggs full ersättningsskyldighet inom försäkringens ram. Denna olägenhet har Svenska försäkringsbolags riksförbund understrukit i sitt remissyttrande. För egen del anser jag inte olägenheten särskilt betydande — framför allt inte i jämförelse med de fördelar som står att vinna genom att de skadelidandes utsikter att få full gottgörelse påtagligt förbättras i åtskilliga fall. F. ö. kan till synes omotiverade klyftor av liknande art uppstå också till följd av andra ofullkomligheter i det skadeståndsrättsliga systemet, exempelvis som resultat av den vaga och för gemene man kanske ibland godtyckliga gränsdragningen mellan culpöst och inte culpöst handlande.

I fråga om verkan av försäkring på den skadelidandes sida anser jag, att det i högre grad än när det gäller ansvarsförsäkring på det skadevällande barnets sida måste lämnas åt domstolarna att ta ställning i det enskilda fallet. Frågan blir aktuell också i andra situationer, där jämkning efter skälighet föreskrivs i lag, och har alltså räckvidd även utanför nu förevarande rättsområde. Såvitt gäller summaförsäkring är problemet under utredning av skadeståndskommittén. Jag anser mig därför inte nu böra göra något generellt uttalande i frågan. Det är emellertid tydligt, att förekomsten av skade- eller summaförsäkring på den skadelidandes sida i regel inte bör medföra nedsättning av skadeståndet till den del detta täcks av ansvarsförsäkring på motsidan.

Den metod som f. n. tillämpas när man bestämmer skadeståndets storlek innebär, att barnet görs ansvarigt för viss kvotdel av skadan. Kommittén förordar att denna metod överges och att skadeståndet i stället regelmässigt fastställs till ett visst belopp. Denna rekommendation har mött viss kritik under remissbehandlingen.

För egen del anser jag det i och för sig naturligt, att en skälighetsbedömning med hänsyn till handlingens beskaffenhet, barnets ålder och utveckling samt de ekonomiska förhållandena resulterar i att man fastställer skadeståndet till visst belopp. Detta gäller särskilt, om man i större utsträckning än f. n. skall ta hänsyn till ansvarsförsäkring. En kvotdelsberäkning kan leda till otillfredsställande resultat, framför allt när kvoteringen skall vara normerande för framtida krav. Om domstolen skall beakta de ekonomiska förhållandena, när kvoten bestäms, måste tydligen skadeståndskravets storlek spela en viktig roll. Skulle senare nya krav framställas, som man inte kunde förutse vid domen, kan en tillämpning av den kvot som från början har fastställts leda till stötande eller rentav orimliga resultat. I själva verket kan det i fall av detta slag bli nödvändigt, att domstolen i det senare målet bestämmer en annan kvot än den som har tillämpats i det första. Men därmed går de med kvotdelsförfarandet förbundna fördelarna

till stor del förlorade.

Göta hovrätt har befarat, att det tillvägagångssätt som kommittén har förordat skall leda till ökat antal processer. Med hänsyn till att antalet mål om barns skadeståndsansvar är relativt ringa torde dock farhågorna vara överdrivna. Vad särskilt beträffar de olägenheter som är förenade med att en ny rättegång måste anställas med anledning av samma skadefall vill jag framhålla, att domstolen i den senare rättegången kan tillgodogöra sig den utredning om de faktiska omständigheterna vid skadans uppkomst och om parternas personliga och ekonomiska förhållanden som har förebragts i den första processen. Ofta kommer prövningen att i praktiken kunna inskränkas till frågan vad barnet skäligen bör åläggas att betala utöver tidigare utdömda belopp. De nackdelar som i övrigt kan vara förbundna med den metod som kommittén har rekommenderat torde i flertalet fall uppvägas av att man får ett säkrare underlag för att bedöma den viktiga frågan om ersättningsskyldighetens totala omfattning. Skillnaden mellan de två metoderna kan f. ö. väntas få begränsad betydelse i praktiken. När ansvarsförsäkring föreligger, torde en nedsättning av skadeståndet huvudsakligen komma i fråga, när medvållande kan konstateras på den skadelidandes sida. Vid jämkning av skadestånd på denna grund bör som hittills en kvotdelsbedömning ske. Också i vissa andra fall kan det vara lämpligt att följa nuvarande praxis. Som har framhållits i vissa remissyttranden gäller detta främst i fall av allvarigare personskador, som kan väntas leda till bestående arbetsoförmåga, där storleken av en eventuell livränta ofta inte går att fixera förrän lång tid efter skadefallet och kanske bara för en tidsperiod i sänder.

På grund av det nu anförda anser jag, att skadestånd som barn skall utge i allmänhet bör fastställas till ett bestämt belopp i pengar men att i vissa fall en kvotdelsbestämning är att föredra. Valet mellan de båda metoderna får i rättstillämpningen träffas med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet.

Jag har hittills inte berört frågan, vilken övre åldersgräns som bör gälla för tillämpning av de regler och grundsatser för bestämmande av barns skadeståndsansvar som har behandlats i det föregående. Kommittén har utgått från att gränsen som hittills bör sättas vid 15 år, och det har inte från något håll ifrågasatts att denna åldersgräns skall sänkas. Frågan om gränsen tvärtom bör sättas högre sammanhänger emellertid med hur långt man vill gå, när det gäller att lindra ungdomars ansvar, eftersom denna fråga får betydelse för den lagtekniska lösningen.

Skadeståndskommittén har för sin del föreslagit en särskild regel om möjlighet att lindra skadeståndsansvaret för ungdomar som har fyllt 15 men inte 21 år. Enligt förslaget skall skadeståndsansvaret i hithörande fall kunna jämkas, om skadeståndet med hänsyn till skadevållarens ungdom

och övriga omständigheter finnes oskäligt betungande. Kommittén har motiverat sitt förslag främst med en hänvisning till att ungdomar i allt större antal fortsätter sin utbildning också efter fyllda 15 år och träder ut i förvärvslivet först senare, att de oftast alltså är omogna i flera hänseenden och att det ibland skulle verka stötande att ålägga sådana skadevällare en skadeståndsskyldighet som de inte kan fullgöra inom överskådlig tid.

De skäl som kommittén sålunda har anfört för att införa en möjlighet att lindra skadeståndsansvaret också för ungdomar över 15 år anser jag för min del övertygande. En bestämmelse i ämnet bör emellertid inte utsträckas längre än vad som kan anses motiverat av den särställning dessa ungdomar intar i förhållande till vuxna skadevällare i allmänhet.

Under remissbehandlingen har från flera håll föreslagits, att den av kommittén föreslagna jämningsregeln begränsas att gälla endast ungdomar mellan 15 och 18 år. Kommittén har också själv anfört goda skäl för en 18-årsgräns. En sådan åldersgräns harmonierar uppenbarligen bättre med den straffrättsliga regleringen. Även civilrättsligt behandlas 18-åringar som vuxna inom en vidsträckt sfär. Det bör i det sammanhanget särskilt påpekas att denna sfär har vidgats väsentligt i samband med att myndighetsåldern med verkan från den 1 juli 1969 har satts ned till 20 år. Den som har fyllt 18 år har sålunda i dag vittgående befogenheter att utan förmyndarens samtycke sluta avtal på det ekonomiska livets område, exempelvis när det gäller att förhyra egen bostad och att göra de inköp etc. som hör till den självständiga vuxnes vardagsliv. Denna reform får ses som ett uttryck för en förändrad syn på frågan var gränsen bör gå för full rättslig handlingsförmåga. Det är naturligt att detta nya synsätt får slå igenom också på nu förevarande område. Härtill kommer, att de reella hänsyn som enligt det föregående motiverar en särskild jämningsmöjlighet för unga personer bara undantagsvis gör sig gällande beträffande ungdomar i åldrarna över 18 år. Om gränsen sätts till 18 år, uppnås också större nordisk rättslikhet — i det motsvarande danska lagförslaget och i den nya norska lagen har man stannat för denna åldersgräns. Även det finska lagförslag som nyligen har remitterats till laggranskningsrådet innehåller en 18-årsgräns.

På grundval av dessa överväganden vill jag förorda, att särskilda regler om möjlighet att lindra skadeståndet för barn och ungdom görs tillämpliga bara på den som inte fyllt 18 år.

Under dessa förhållanden kan man emellertid med fog fråga sig, om det verkligen finns behov av en särskild jämningsregel för ungdomar mellan 15 och 18 år. Syftet med en sådan jämningsregel bör kunna tillgodoses inom ramen för en allmän bestämmelse om barns skadeståndsskyldighet, utformad enligt de riktlinjer som jag har antytt i det föregående. Jag anser för egen del att en sådan lösning är att föredra. Härigenom uppnår man f. ö. större nordisk rättslikhet även i formellt hänseende.

Valet av en rättsteknisk lösning, som innebär att den särskilda bestämmelsen om skadeståndsansvar för barn utvidgas att omfatta nya åldersgrupper, bör uppenbarligen inte i och för sig medföra någon ändring i fråga om hittills tillämpade normer, när det gäller skadeståndsansvaret för barn under 15 år. Vad beträffar bestämmelsens tillämpning i fråga om de nya kategorier skadevållare som tillkommer vill jag här endast framhålla, att den omständigheten att ungdomar i åldrarna 15—18 år nu sammanförs med yngre barn under en gemensam bestämmelse i stället för att behandlas enligt en sådan särskild jämkningsregel som kommittén har föreslagit inte nödvändigtvis innebär, att de i skadeståndshänseende skall ställas gynnsammare än kommittén har tänkt sig. En jämförelsevis restriktiv användning av möjligheterna att sätta ned skadeståndsansvaret i hithörande fall är åsyftad och synes också möjlig inom ramen för den skälighetsprövning som skall äga rum. Jag kommer att närmare utveckla mina synpunkter i detta hänseende vid min behandling av de enskilda bestämmelserna (avsnitt 5.1.2.2.).

2.1.4.5. Skadeståndsansvaret för psykiskt abnorma personer. Liksom barn under 15 år skall psykiskt abnorma personer enligt kommitténs uppfattning kunna ådra sig skadeståndsansvar inom det allmänna culpaansvarets ram. Jag biträder denna uppfattning. Bortsett från speciella regler om objektivt ansvar får man alltså göra en bedömning av sådana personers handlande, som ansluter till den vanliga vållandebedömningen. I analogi med vad som har föreslagits i fråga om barn och ungdom under 18 år bör emellertid frågan huruvida skadestånd skall utgå avgöras på grundval av en skälighetsbedömning, där hänsyn tas till samtliga omständigheter i fallet. Visserligen skall skadestånd kunna utgå även när sinnessjukdomen är så grav, att man över huvud taget inte vill tala om uppsåt eller vårdslöshet, men arten och graden av den handlandes sjukdom bör, enligt kommittén, naturligtvis tillmätas särskild betydelse vid skälighetsprövningen. Den sjuks ekonomiska förhållanden kommer emellertid också att spela en viktig roll. Liksom i fråga om barn och ungdom får försäkringsförhållanden och alla övriga omständigheter i fallet beaktas.

Kommittén har i överensstämmelse med dessa överväganden föreslagit att i den nya lagen tas upp bestämmelse av innebörd att den som orsakar person- eller sakskada under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten skall ersätta skadan i den omfattning som med hänsyn till omständigheterna prövas skälig (6 § första stycket första punkten). Som vissa remissorgan har påpekat innebär förslaget, att bestämmelsen kommer att omfatta en något vidare krets av personer än nu gällande 6 kap. 6 § SL genom att även annan rubbning av själsverksamheten än sådan som är att jämställa med sinnessjukdom kan

medföra en nedsättning av skadeslåndsansvaret. Härigenom kommer bestämmelsen att stämma närmare överens med vad som gäller för inomobligatoriska rättsförhållanden enligt 1924 års lag om verkan av avtal som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet. Jag anser ändringen välmotiverad. Någon fullständig överensstämmelse med tillämpningsområdet för 1924 års lag bör dock inte eftersträvas, eftersom man inte kan bortse från att det är fråga om olika rättsföljder i de båda lagarna. Man kan tänka sig fall, där det framstår som mera rimligt att jämka utomobligatoriskt skadestånd än att ogiltigförklara ett avtal som vederbörande har ingått, men en skälighetsbedömning kan också leda till motsatt resultat.

Beträffande den av medicinalstyrelsen berörda frågan om möjligheterna att lösa hithörande ersättningsfrågor genom obligatorisk ansvarsförsäkring, vill jag hänvisa till vad jag har anfört om motsvarande spörsmål i fråga om barns skadeståndsansvar (avsnitt 2.1.4.4.).

I 6 § första stycket andra punkten av kommittéförslaget har upptagits en bestämmelse, att när någon genom eget vållande tillfälligt var från sina sinens bruk, detta tillstånd inte skall föranleda nedsättning av det skadeståndsansvar som annars skulle ha gällt. Bestämmelsen har motsvarighet i gällande rätt och har under remissbehandlingen lämnats utan erinran. Också jag biträder i sak kommitténs förslag på denna punkt.

Till frågan om den lagtekniska utformningen av de nu förevarande reglerna återkommer jag vid min behandling av de enskilda bestämmelserna (avsnitt 5.1.2.3.).

I specialmöliveringen till bestämmelserna i 2 kap. 2 § rörande skadeslåndsansvar för den som är under 18 år anför departementschefen följande om betydelsen av försäkringar (prop. s. 459—461).

I ett avseende förordar jag dock en annan lösning än den kommittén har föreslagit. Det torde råda enighet om att de ekonomiska förhållandena och inte minst föreliggande ansvars- och skadeförsäkringar skall spela en framträdande roll, när det gäller att bestämma skadeståndsansvarets omfattning. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen är avsikten att ansvarsförsäkring på barnets sida skall tilläggas stor betydelse och att ersättning i princip skall betalas fullt ut inom ramen för en sådan försäkring. Visserligen har jag inte ansett det nödvändigt eller ens lämpligt att en uttrycklig regel härom blir lagfäst. Men det bör komma till uttryck i lagtexten, att stor vikt skall tillmätas inte bara försäkringsförhållandena utan de ekonomiska omständigheterna över huvud taget. På den punkten skall den nya lagstiftningen delvis leda till en ändrad rättstillämpning. Under dessa förhållanden anser jag det otillräckligt att inrymma de ekonomiska faktorerna i den allmänna hänvisningen till »omständigheterna i övrigt». Ekonomiska för-

hållanden bör särskilt nämnas vid sidan av barnets ålder och utveckling samt handlingens beskaffenhet. Detta blir av särskilt stor betydelse, när man som jag föreslår gör en gemensam bestämmelse för barn under 15 år och ungdomar mellan 15 och 18 år — för den sistnämnda kategorin kommer det i allmänhet att vara enbart ekonomiska skäl som föranleder ett lindrigare skadeståndsansvar än som följer av den allmänna culparegeln.

I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i förevarande paragraf av departementsförslaget, att om någon som ej fyllt 18 år vållar person- eller sakskada, han skall ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter.

Bortsett från att de ekonomiska omständigheterna och framför allt föreliggande försäkringsförhållanden skall tillmätas större betydelse än i nuvarande rättstillämpning, skall den nya bestämmelsen — trots de redaktionella olikheterna — i sak tillämpas på samma sätt som 6 kap. 6 § SL, när det gäller skadeståndsansvar för barn under 15 år. Vid bedömningen av vilken verkan som i fråga om denna kategori av skadevällare skall tilläggas barnets ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet — eller beskaffenheten av en underlåtenhet i de sällsynta fall då ett barn under 15 år över huvud taget kan anses ha varit skyldigt att handla för att förebygga eller avvärja skada — samt andra omständigheter i samband med skadefallet än barnets och den skadelidandes ekonomiska förhållanden, skall således hittillsvarande rättspraxis vara vägledande. Detta hindrar naturligtvis inte, att domstolarna på grund av ändrade livsbetingelser eller värderingar i samhället eller över huvud taget andra faktorer än sådana som har samband med tillkomsten av den nya skadeståndslagen kan känna sig föranlåtna att lägga delvis andra överväganden till grund för sina avgöranden än dem som hittills har dikterat rättstillämpningen på området. Här måste domstolarna på samma sätt som när det gäller t. ex. de aktsamhetsnormer vilka ligger till grund för culparegeln stå fria att anpassa sin praxis efter utvecklingen. Men med den principiella utgångspunkt som jag här har antagit saknar jag anledning att nu ange mer preciserade riktlinjer för tillämpningen i berörda hänseenden än som ligger i en hänvisning till hittillsvarande praxis.

Frågan om betydelsen av att det skadevällande barnet skyddas av ansvarsförsäkring resp. att skadan gottgörs ur summa- eller skadeförsäkring på den skadelidandes sida har jag berört ingående i den allmänna motiveeringen, och jag hänvisar i första hand till min framställning där (avsnitt 2.1.4.4.). Jag vill här bara på nytt erinra om att i fråga om verkan av ansvarsförsäkring den principiella utgångspunkten skall vara, att när ett barn med hänsyn till sin ålder och utveckling samt den skadevällande handlingens beskaffenhet anses över huvud kunna åläggas skadeståndsansvar,

det aldrig kan anses oskäligt att låta skadestånd ulgå fullt inom ansvarsförsäkringens ram. Men som jag redan har betonat får existensen av en ansvarsförsäkring inte inverka på den grundläggande bedömningen av om skadeståndsansvar alls föreligger. I det avseendet måste full jämställdhet råda mellan försäkrade och oförsäkrade barn.

Om ansvarsförsäkring saknas eller visar sig otillräcklig, uppkommer frågan, vilken betydelse som skall tillmätas det skadevållande barnets ekonomi i övrigt. Också i det hänseendet bör hittillsvarande praxis vara vägledande. Att större hänsyn än hittills skall tas till ansvarsförsäkring måste dock få en viss inverkan när det gäller att värdera betydelsen av att ett oförsäkrat barn har förmögenhet. Visserligen kan man självfallet inte tala om barn som »självförsäkrare». Men det torde idag vara tämligen sällsynt att ett barn i sådana ekonomiska omständigheter som det här är fråga om inte skyddas av någon ansvarsförsäkring. I de fall då försäkring trots allt inte finns får detta närmast anses bero på försummelse, visserligen inte från barnets men från vårdnadshavarens sida. Och vid bedömningen av vem av barnet och den skadelidande som bör bära de ekonomiska följderna av en sådan försumlighet ligger det i allmänhet närmast till hands att låta misstaget gå ut över barnet, åtminstone i fall då den skadelidande är den ekonomiskt svagare parten och saknar försäkringsskydd, utan att detta i sin tur kan läggas honom till last som bristande förtänksamhet.

Vad i övrigt beträffar betydelsen av försäkring på den skadelidandes sida hänvisar jag till kommitténs och mina egna uttalanden i den allmänna motiveringen.

I motiveringen till 2 kap. 3 §, som innehåller regler om psykiskt abnorma personers skadeståndsansvar, anför departementschefen följande om betydelsen av försäkringar (prop. s. 466).

Liksom när det gäller barn kommer de ekonomiska förhållandena att spela en viktig roll. I första hand skall hänsyn tas till försäkringsförhållandena. Inom ramen för en föreliggande ansvarsförsäkring bör fullt skadestånd undantagslöst dömas ut, under förutsättning att skadevållaren anses över huvud taget vara ansvarig för skadan. Också försäkring på den skadelidandes sida bör beaktas. Uppenbart är emellertid att det i allmänhet finns betydligt mindre skäl att i fråga om en psykiskt abnorm person beakta skadeståndets ekonomiska verkningar för honom än när det är fråga om barn eller ungdomar. I praktiken torde det därför bli mer sällsynt i hithörande fall att de ekonomiska förhållandena tillmäts självständig betydelse, än när det gäller personer under 18 år. Men om omständigheterna i övrigt är speciellt ömmande, kan det finnas skäl att beakta att skadevållaren har en svag ekonomi eller att den skadelidandes möjligheter att bära förlusten

— t.ex. därför att han har försäkring — är särskilt gynnsamma. Den bedömning jag nu har gjort torde i huvudsak överensstämma med vad som gäller f.n.

Lagrådet. Lagrådet uttalar bl. a. följande i anslutning till 2 kap. 2 § i det remitterade förslaget (prop. s. 630).

Vid skälighetsprövningen enligt förevarande paragraf skall hänsyn tagas till samtliga förhandenvarande omständigheter. Bland de förhållanden som skall särskilt beaktas nämnes i lagrummet de föreliggande ekonomiska förhållandena. I remissprotokollet har departementschefen starkt understrukit betydelsen av ansvarsförsäkring på barnets sida: när ett barn över huvud taget kan åläggas skadeståndsansvar, bör det sålunda aldrig anses oskäligt att låta skadeståndet utgå fullt inom ansvarsförsäkringens ram. Att en föreliggande ansvarsförsäkring på barnets sida skall tillmätas särskild vikt vid skälighetsbedömningen bör enligt lagrådets mening komma till uttryck i själva lagtexten på ett tydligare sätt än genom en hänvisning blott till de föreliggande ekonomiska förhållandena. Såsom departementschefen framhållit får emellertid existensen av en ansvarsförsäkring inte inverka på den grundläggande bedömningen av om skadeståndsskyldighet alls föreligger. Lagrådet förordar därför att i lagtexten göres ett tillägg av förslagsvis följande lydelse: Vid bestämmandet av skadeståndet skall föreliggande ansvarsförsäkring särskilt beaktas.

Enligt förslaget skall hänsyn till föreliggande ansvarsförsäkring tagas även i andra fall när skadestånd kan bestämmas efter en skälighetsprövning, t.ex. enligt 2 kap. 3 §, 3 kap. 6 § och 4 kap. 1 §. Grundsatsen att sådan försäkring skall beaktas torde emellertid få den största praktiska betydelsen när det gäller att bedöma i vad mån barn skall åläggas skadeståndsskyldighet, och för övriga fall torde någon uttrycklig bestämmelse motsvarande den här föreslagna knappast vara erforderlig.

Departementschefen i slutprotokollet. I slutprotokollet anför departementschefen följande om betydelsen av ansvarsförsäkring på barnets sida (prop. s. 650).

Jag kan i allt väsentligt instämma också i vad lagrådet har anfört i anslutning till 2 kap. 2 och 3 §§ i det remitterade förslaget. I princip godtar jag de skäl lagrådet har åberopat till grund för förslaget att i 2 kap. 2 § tas in en uttrycklig hänvisning till ansvarsförsäkring på barnets sida som en omständighet att särskilt beakta vid skälighetsbedömningen. Emellertid syns dessa skäl motivera att en motsvarande hänvisning tas in också i 2 kap. 3 §. Som lagrådet har framhållit är visserligen den praktiska betydel-

sen av ansvarsförsäkring väsentligt större när det gäller barns skadeståndsansvar. Med hänsyn till att de båda paragraferna i övrigt har en helt likartad uppbyggnad och för att undgå oberättigade motsatsslut bör emellertid enligt min mening ett tillägg rörande ansvarsförsäkring göras i båda lagrummen. I lagtekniskt hänseende anser jag detta lämpligen kunna ske genom att ansvarsförsäkring särskilt nämns i uppräknningen av de omständigheter som skall beaktas vid skälighetsprövningen. Sålunda bör i 2 kap. 2 och 3 §§ i det remitterade förslaget orden »föreliggande ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter» ersättas med »föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter».

Motion. I motionen 1972:1490 av herr Larsson i Lultra m.fl. (c) anser motionärerna att hänvisningarna till »föreliggande ansvarsförsäkring» bör utgå ur lagtexterna. Motionärerna hänvisar till de allmänna resonemang som förs i motionen (ovan s. 47 f.) om skadestånd och försäkring. Det synes motionärerna tillräckligt att lagtexten hänför sig till föreliggande ekonomiska förhållanden.

3 KAP.

I. Uttrycket »fel och försummelse» i 3 kap. 1 och 2 §§

A. Uttrycket »vållande»

Inledningsvis vill utskottet redovisa den ändrade betydelse som tillagts uttrycket »vållande» i förslaget till skadeståndslag.

I specialmotiveringen till 2 kap. 1 och 2 §§ föreslår departementschefen efter att ha fört en diskussion rörande uttrycket »vållande» att detta uttryck skall tilläggas en något mera neutral innebörd än det för närvarande har, nämligen att uteslulande beleckna de förfaranden som medför ansvar enligt culparegeln i trängre mening. I stället får uttrycket, framför allt av rättstekniska skäl, karaktären av en lagteknisk term för att beskriva sådana beteenden över huvud taget av fysiska personer som kan föranleda skadeståndsansvar enligt skadeståndslagen (prop. s. 453 och 456—458).

Lagrådet anför följande med anledning av den sålunda föreslagna terminologiska förändringen (prop. s. 629).

Sedan gammalt har i juridiskt språkbruk uttrycket »vållande» använts såsom beteckning för ett handlande eller en underlåtenhet som medför skadeståndsskyldighet på grund av culpa, dvs. under de förutsättningar i objektivet och subjektivt hänseende som culparegeln innefattar. Enligt förslaget däremot är vållandebegreppets innebörd inte absolut kongruent med förutsättningarna för ansvar enligt culparegeln. När termen »vålla» brukas

i förevarande paragraf, liksom i 2 kap. 2 och 3 §§, 3 kap. 1 och 2 §§, 4 kap. 1 § och 5 kap. 6 §, har det en mera neutral eller objektiv betydelse än den traditionella och avser att uttrycka, att culparegelns handlingsnormer blivit i objektivt hänseende åsidosatta. Med den i förslaget använda terminologin torde vållandebedömningen i huvudsak komma att gälla, förutom beskaffenheten av den handling eller underlåtenhet som påstås grunda skadeståndsansvar, frågan huruvida de gängse kraven på kausalitet, adekvans och rättsstridighet är uppfyllda. För att skadeståndsskyldighet enligt förevarande paragraf skall föreligga krävs därutöver i subjektivt hänseende att skadan vållats uppsåtligt eller av vårdslöshet.

Den i förslaget valda terminologin har, såsom framhållits i remissprotokollet, vissa lagtekniska fördelar särskilt när det gäller att reglera skadeståndsansvaret för barn och psykiskt abnorma personer. Den torde i den praktiska rättstillämpningen knappast komma att medföra olägenheter av någon betydelse. Även om det kan möta vissa betänkligheter att i den nya lagen tillägga det inom skadeståndsrätten centrala begreppet vållande en innebörd som i viss mån avviker från den gängse, bör enligt lagrådets mening förslagets terminologi i denna del godtagas.

B. Beskaffenheten av den skadevållande handlingen

I specialmotiveringen till 3 kap. 1 §, första stycket, som innehåller grundläggande bestämmelser om arbetsgivares principalansvar anför departementschefen bl. a. följande (prop. s. 469).

I fråga om beskaffenhet av den skadevållande handlingen har skadeståndskommittén utgått från att principalansvar skall inträda endast under förutsättning att arbetstagaren har handlat culpöst i objektiv mening, dvs. har åsidosatt de aktsamhetsnormer som den allmänna culparegeln vilar på. Kommittén har emellertid också förutsatt att ansvarighet skall kunna åläggas en arbetsgivare vid s. k. anonym culpa och vid kumulerade fel. Det betyder bl. a., att principalansvar skall kunna tillämpas även om en skadevållande på grund av brister i det subjektiva rekvisitet inte kan åläggas personligt skadeståndsansvar. Med dessa utgångspunkter har kommittén valt uttrycket »vållar» för att beteckna sådant handlande av en arbetstagare som skall kunna utlösa principalansvar. Ståndpunkten har i allmänhet godtagits under remissbehandlingen.

För egen del kan jag i sak ansluta mig till kommitténs ståndpunkt. Med den mer neutrala innebörd som jag i det föregående har tillagt begreppet »vållande» (avsnitt 5.1.2.2.), nämligen som en allmän beteckning för sådant handlande av en fysisk person som över huvud taget kan utlösa skadeståndsansvar för honom, bör emellertid kravet på objektivt åsidosättande av culparegelns handlingsnormer komma till uttryck i lagtexten, lämpligen genom

att där talas om skada som arbetstagaren vållar genom »fel eller försummelse».

När det gäller det allmänna skadeståndsansvar anför departementschefen följande om den skadevällande handlingens beskaffenhet (prop. s. 496—498).

Enligt 1 § i 1958 års förslag skulle ersättningsskyldighet inträda för skada som »vållas genom fel eller försummelse». Härmed åsyftas enligt motiven att skadeståndsansvar skall förutsätta culpa men att ansvar skall kunna åläggas också vid anonyma eller kumulerade fel (innebörden av dessa uttryck har jag behandlat i avsnitt 2.3.6.3.). Mot kommittéförslagets formulering har riktats vissa anmärkningar under remissbehandlingen. En remissinstans förordar att skadeståndsskyldighet skall inträda bara när felet eller försummelsen kan medföra straff för ämbetsbrott för den som har orsakat eller medverkat till skadan. I andra yttranden har uttalats önskemål om att ansvarels förutsättningar klargörs bättre i lagtexten eller åtminstone genom motivuttalanden. Besvärssakkunniga har satt i fråga om inte uttrycken »uppsåt» och »oaktsamhet» bör användas istället för »fel eller försummelse». Enligt en remissinstans slutligen bör i lagtexten närmare anges för vilka myndigheter och funktionärer det allmänna skall svara.

I överensstämmelse med den standpunkt som jag har intagit i fråga om det allmänna principalansvaret anser jag för egen del, att ansvar skall kunna åläggas staten eller en kommun inte bara på grund av anonyma eller kumulerade fel utan också i fall då skadevällaren kan åberopa sådana subjektiva ursäkter för sitt objektivt culpösa handlingssätt som fritar honom från personligt skadeståndsansvar. Även om man kan konstatera att det har brustit i en myndighets handläggning av ett visst ärende lär det många gånger vara omöjligt att konstatera subjektiv culpa hos en bestämd befattningshavare. Det allmänna bör det oaktat kunna åläggas att utge ersättning för skadan. Med denna utgångspunkt är det tydligt att det inte bör komma i fråga att begränsa ansvarigheten till fall då någon befattningshavare kan ådömas ansvar för ämbetsbrott — en reglering som f. ö. är olämplig också med tanke på en eventuell avkriminalisering av tjänstefelen. Inte heller kan jag biträda förslaget att skadeståndsansvar skall inträda bara när skada har vållats »uppsåtligt» eller av »oaktsamhet». Man får enligt min mening i stället använda ett neutralt uttryckssätt som tillåter en objektiv bedömning av det förfarande som har orsakat skadan. Jag anser i likhet med kommittén och i överensstämmelse med vad jag har föreslagit i fråga om bestämmelsen i 3 kap. 1 § om principalansvar, att förutsättningen att culparegelns handlingsnormer objektivt sett åsidosatts bör komma till uttryck i lagtexten genom att där talas om skada som »vållas genom fel eller försummelse».

Det är redan av lagtekniska skäl utslutet att man i lagtexten skulle genom en uppräknings ange de kategorier av myndigheter, offentliga funktionärer eller andra rättsobjekt för vilkas göranden och låtanden det allmänna skall svara. Den behövliga avgränsningen av tillämpningsområdet i det hänseendet kommer att ske genom kravet att skadan skall ha vållats vid myndighetsutövning.

C. Motion. I motionen 1972:1489 av fru Kristensson m. fl. (m) erinrar motionärerna om att det — genom att uttrycket »vålla» i propositionen tilläggs en något annan innebörd än vad som hittills avsetts därmed i skadeståndsrättsliga sammanhang — blivit behövt att kravet på objektivt åsidosättande av culparegelns handlingsnormer kommer till direkt uttryck i lagen. För detta ändamål har, fortsätter motionärerna, departementschefen valt uttrycken »fel eller försummelse i tjänsten» resp. »vid myndighetsutövning». Motionärerna pekar på att denna formulering är nära besläktad med sådana tjänstefelsbeskrivningar i arbetsrätten som föranleder disciplinära åtgärder eller straffansvar.

Motionärerna framhåller att det inte torde ha varit departementschefens mening att rättslig prövning av frågan om någon viss arbetslagare i offentlig tjänst gjort sig skyldig till tjänstefel skall föregå en skadereglering från myndighets sida vid skadeståndsanspråk framställda med stöd av 3 kap. 2 §. Enligt motionärernas mening kan dock användningen av uttrycket fel eller försummelse i tjänsten i en »ny» bemärkelse befaras till en början leda till vissa missförstånd i skaderegleringsproceduren på så sätt att skaderegleraren som underlag för sin bedömning anser sig behöva en dom som fastställer att tjänstemannen begått tjänstefel i lagteknisk mening.

Motionärerna anser det vara angeläget att Kungl. Maj:t följer utvecklingen på den offentliga skadeståndsregleringens område och vidtar eller föreslår riksdagen de åtgärder som kan finnas nödvändiga för en snabb och effektiv skadereglering.

II. 3 kap. 6 §. Jämkning av principalansvaret

A. Departementschefen i lagrådsremissen

I den allmänna motiveringen rörande arbetsgivares skadeståndsansvar anför departementschefen följande i fråga om jämkning av ansvaret (prop. s. 225—235).

2.2.4.6. Jämkning av principalansvar. En arbetsgivare som enligt gällande rätt ådrar sig skadeståndsansvar på grund av hans drifts- eller arbetslednings vållande kan inte få någon jämkning av skadeståndet. Skade-

ståndskommittén har emellertid föreslagit, att en jämkningsregel införs i den nya lagstiftningen. Enligt förslaget skall jämkning av skadestånd vid principalansvar kunna ske, om skadeståndet med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt finnes oskäligt betungande. Regeln har av kommittén motiverats främst med hänsyn till önskemålet att det i mindre förhållanden skall kunna undvikas, att arbetsgivaren blir oskäligt betungad, när ansvarsförsäkring saknas eller är otillräcklig. I detta sammanhang har kommittén erinrat om bl. a. den allmänna jämkningsregel som finns i schweizisk rätt och som kan tillämpas även vid det s. k. presumtionsansvar för arbetstagares vållande som gäller där samt om de jämkningsmöjligheter som finns enligt § 25 i de danska och norska försäkringsavtalslagarna, när det är fråga om s. k. husbondeansvar för en skada vilken är täckt av skadeförsäkring (»Skadestånd II», bilaga 3, s. 139 och 153).

Skadeståndskommitténs förslag i denna del har lämnats utan erinran av det övervägande antalet remissinstanser — låt vara att viss oenighet har rått i fråga om regelns tillämpning i olika situationer och bl. a. om verkan av ansvars- resp. objektsförsäkring. Förslaget avstyrks emellertid av LO och ytterligare några arbetslagarorganisationer. Från det hållet har man invänt bl. a., att en jämkningsregel skulle gynna de arbetsgivare som inte tecknar ansvarsförsäkring och motverka en ytterligare utbredning av sådan försäkring. Det har också uttalats farhågor för att regeln skall leda till rättsosäkerhet och en oenhetlig praxis. Å andra sidan har det från arbetsgivarhåll — bl. a. av SAF — framhållits, att det särskilt i mindre förhållanden kan föreligga skäl att jämka skadeståndsansvaret också vid culpa hos arbetsgivaren själv eller, när det gäller juridiska personer, dessas organ.

Jag har tidigare uttalat som min principiella uppfattning, att man i och för sig inte bör känna sig hindrad att nu införa jämkningsregler för särskilda kategorier skadevållare eller för speciella skadefall enbart av den omständigheten att frågan om en allmän jämkningsregel aktualiseras genom det utredningsuppdrag som jag ämnar föreslå att skadeståndskommittén får. Men varje förslag om en speciell jämkningsregel måste bedömas efter en noggrann prövning av det föreliggande behovet samt de olägenheter det kan föra med sig att på detta sätt föregripa en kommande allmän reglering av frågan.

Flera skäl talar för kommitténs förslag. Det kan visserligen sägas, att bördan av det principalansvar som gäller f. n. inte synes ha utgjort någon betydande belastning för arbetsgivarna, trots att de inte haft någon möjlighet att få jämkning av detta ansvar. Den utvidgning av principalansvaret som nu föreslås förändrar emellertid läget i flera betydelsefulla hänseenden. Att ansvar mot tredje man kommer att inträda också vid vållan-

de av de lägst anställda betyder kanske inte så mycket, eftersom arbetsgivarernas ansvarsförsäkringar redan täcker arbetstagarnas ansvar i sådana fall. Mera betydelsefullt i detta sammanhang är, att det oinskränkta principalansvaret kommer att omfatta alla arbetsgivare, alltså även i rent privata förhållanden och i icke-ekonomisk verksamhet, där ansvaret för drifts- och arbetsledning hittills knappast har spelat någon praktisk roll. Det är tydligt, att fullt skadeståndsansvar utan jämningsmöjligheter för skador, som en arbetstagare kan vålla, i vissa sådana situationer kan medföra en oskälig ekonomisk belastning. En stelbent tillämpning av skadeståndsreglerna kan här i enskilda fall motverka strävandena mot en mera rationell fördelning bland medborgarna av kostnaderna för skadeersättning.

Som kommittén har påpekat utgör också den omständigheten att det här är fråga om skadeståndsansvar oberoende av eget vållande ett skäl att ge ifrågavarande skadefall en särställning. I själva verket är det första gången som det i svensk lagstiftning införs generella regler om ett skärpt skadeståndsansvar, som för åtskilliga fall inte kan motiveras utifrån sådana risksynpunkter som traditionellt bär upp speciella regler om objektivt ansvar. Detta ger anledning att gå fram med viss försiktighet.

Det senast sagda är emellertid också ett skäl att begränsa frågeställningen till spörsmålet om jämkning av det egentliga principalansvaret. Att det någon gång kan te sig obilligt att ålägga en arbetsgivare fullt skadeståndsansvar med anledning av hans eget vållande skall inte förnekas. Men det gäller också i åtskilliga andra fall av ansvar för egen culpa. Här rör man vid den större frågan om en allmän jämningsregel, och det kan inte komma i fråga att föregripa utredningsarbetet rörande det problemet genom att bryta ut en så stor och heterogent sammansatt grupp som arbetsgivare till en särbehandling.

LO:s och vissa andra arbetslagarorganisationers farhågor för att en jämningsregel skulle motverka en ytterligare utbredning av ansvarsförsäkring torde vara överdrivna. I privata förhållanden och i icke-ekonomisk verksamhet kan skaderiskerna antas vara ringa och jämningsreglerna får följaktligen mycket liten praktisk betydelse. Men inte heller när det gäller de näringsidkande arbetsgivarna, som organisationerna i första hand torde ha haft i tankarna, finns det anledning att räkna med någon negativ effekt på utbredningen av ansvarsförsäkring. Sådan försäkring ingår normalt som ett moment i en kombinerad försäkring av något slag, ibland i en s.k. paketförsäkring, vilken omfattar också bl. a. objektsförsäkring. De näringsidkare som är förutseende nog att försäkra sina maskiner, byggnader, inventarier etc. blir regelmässigt samtidigt erbjudna en ansvarsförsäkring. När en privatperson vill försäkra sin fastighet eller sitt lösöre mot allehanda skaderisker får han ansvarsförsäkringen s. a. s. på köpet. En arbetsgiva-

res vilja att försäkra sin egendom lär inte nämnvärt påverkas av, huruvida hans skadeståndsansvar i vissa undantagsfall kan jämkas eller inte. Den arbetsgivare åter, som visar så litet förtänksamhet, att han över huvud taget inte bryr sig om att skaffa försäkringsskydd, lär knappast heller påverkas av den skadeståndsrättsliga regleringen i detta hänseende. Slutligen får man inte förbise, att utvidgningen av principalansvaret i sig själv utgör ett incitament att teckna ansvarsförsäkring.

Till det anförda kommer, att en jämningsregel ju inte innebär något totalt skydd mot skadeståndsansvar. Som kommittén har framhållit bör redan risken att bli skadeståndsskyldig vara tillräcklig för att mana näringsidkare och andra arbetsgivare i gemen att teckna ansvarsförsäkring, och detta oberoende av att ett stort skadestånd undantagsvis kan tänkas bli nedsatt för den händelse det skulle vila enbart på reglerna om principalansvar. Det är f. ö. inte heller meningen att en jämningsregel skall tillämpas så, att den premierar arbetsgivare som har underlåtit att försäkra sig — utom i fall då underlåtenheten kan framstå som ursäktlig, t. ex. när en privatperson rent tillfälligtvis har anlitat en arbetstagare.

Men även för de arbetsgivare som har ansvarsförsäkring kan en jämningsregel få betydelse. Försäkringssummorna ligger visserligen idag på en nivå som torde täcka alla normala skadefall, men det kan inte uteslutas, att en skada av oväntat stor omfattning inträffar och att försäkringen visar sig otillräcklig. Det överskjutande beloppet drabbar då arbetsgivaren ensam, och detta kan någon gång leda till obilliga konsekvenser. Särskilt med hänsyn till att det här rör sig om ett skadeståndsansvar oberoende av eget vållande förefaller det rimligt, att man i ett sådant fall har tillgång till en jämningsregel.

Vad jag hittills sagt har tagit sikte på en regel som möjliggör jämkning, när skadeståndet skulle bli oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige arbetsgivaren med hänsyn främst till dennes ekonomiska förhållanden. Kommittén har inte heller tänkt sig att det skall finnas möjligheter till jämkning på annan grund.

För egen del vill jag emellertid ifrågasätta, om man inte kan och bör gå något längre än kommittéförslaget förutsätter. De nya reglerna om principalansvar innebär som nämnt att man utvidgar skadeståndsansvaret för vissa rättssubjekt. Det är angeläget att en reform av detta slag inte leder till en utveckling som står i strid med vad man på lång sikt eftersträvar i fråga om de olika ersättningssystemens struktur och funktion i samhället eller som avviker från en redan nu förhärskande uppfattning om vad som är rimligt och rationellt med avseende på fördelningen av de ekonomiska bördorna i följd av skadefall. De nya reglerna måste därför utformas så att de så långt möjligt medger en tillämpning i principiell överensstämmelse med

lagstiftarens långsiktiga målsättning och med allmänt vedertagna värderingar.

Jag har tidigare uttalat, att reformarbetet på detta område allmänt sett bör inriktas på att ersättningsfrågorna i möjligaste mån skall lösas genom försäkringsanordningar och att skadestandsreglernas betydelse i motsvarande mån bör minskas. På personskadeområdet tänker jag mig en utbyggnad av de direkta försäkringsanordningarna — socialförsäkringen och frivillig försäkring i olika former. För egendomsskadornas del bör målet vara att sådana skador i största möjliga omfattning skall ersättas genom skadeförsäkring på den skadelidandes sida.

Försäkring i olika former har redan idag stor utbredning. I den mån man i överensstämmelse med de angivna riktlinjerna anser, att skador som ersätts genom försäkring bör slutligt bäras av försäkringskollektivet, måste de skadelidandes rätt att kräva skadestånd för en skada som täcks av någon form av person- eller objektsförsäkring och försäkringsgivarnas rätt att med hjälp av skadestandsreglerna återkräva utgiven försäkringsersättning begränsas. Men det kan också bli aktuellt att inskränka skadeståndsrätten för s. k. självförsäkrare (i fråga om innebörden av detta uttryck hänvisar jag till avsnitt 1.1.2.1.) och för dem som i strid med vedertagna handlingsnormer har underlåtit att skydda sig genom försäkring.

Inom socialförsäkringen är nyssnämnda ordning genomförd i och med att ersättning ur sådan försäkring avräknas på skadestånd och att regressrätten är helt avskaffad. Vid enskild personförsäkring är läget ett annat. Sådan försäkring har i regel karaktär av summaförsäkring. Försäkringsersättningen avräknas då inte på skadeståndet. Den skadelidande kan alltså kräva full ersättning av den som är skadeståndsskyldig. Å andra sidan finns inte någon regressrätt för försäkringsgivaren. Vid skadeförsäkring åter är den skadelidande visserligen oförhindrad att kräva fullt skadestånd, om han inte vill utnyttja försäkringen. Men gör han det, har försäkringsgivaren i princip regressrätt mot den skadeståndsskyldige. Regressrätten är visserligen inskränkt genom reglerna i 25 § FAL. Men eftersom dessa regler är dispositiva kan försäkringsgivarna genom förbehåll i försäkringsvillkoren undgå att träffas av de inskränkningar i regressrätten som reglerna syftar till.

Frågan om enskild försäkringsgivares regressrätt och därmed sammanhängande frågor om bl. a. självförsäkrares ställning och försäkringshavares rätt till skadestånd har som nämnt utretts (avsnitt 1.2.2.). Det förslag till nya regler på området som lades fram år 1958 av särskilt tillkallad utredningsman syftade till långtgående begränsningar av regressrätten och i viss omfattning också av rätten för försäkringshavare och självförsäkrare att kräva skadestånd. Reglerna föreslogs bli tvingande och innebar i fråga om skadeförsäkring i huvudsak, att regresskrav mot annan än den som vållat

skadan uppsåtlig eller av grov vårdslöshet skall kunna nedsättas, om det kan ske utan att »försäkringsmässiga hänsyn» åsidosätts, att en skadelidande inte skall ha bättre rätt än den som har försäkrat det skadade intresset, samt att självförsäkrares rätt till skadestånd skall begränsas på samma sätt som försäkringsgivares regressrätt. I fråga om summaförsäkring innebar förslaget i allt väsentligt inte någon ändring i förhållande till vad som gäller f. n.

Huvudprinciperna i detta förslag tillstyrktes eller godtogs allmänt under remissbehandlingen. Men de tekniska lösningar som föreslogs kritiserades i åtskilliga yttranden. Av skäl som jag har redovisat i det föregående (avsnitt 1.5.3.) anser jag inte att förslaget kan läggas till grund för lagstiftning. Jag vill emellertid förorda att 1966 års skadeståndskommitté — som f. n. överväger bl. a. frågan om summaförsäkrings betydelse i skadeståndsrättsligt hänseende — får i uppdrag att överarbeta regressreglerna och att lägga fram förslag till en reglering av de skadeståndsrättsliga frågor som nära sammanhänger med regressrätten. Jag har redan tidigare angett vissa riktlinjer för ett sådant utredningsarbete. Utgångspunkten bör vara, att någon regress från skadeförsäkring som huvudregel inte skall vara tillåten, att undantag dock kan vara motiverade av speciella förhållanden inom vissa grenar av försäkringen samt att de regressregler som föreslås i princip skall vara tvingande. I uppdraget bör också ingå att utreda frågan om verkan i skadeståndshänseende av att sedvanligt försäkringsskydd inte finns.

Det säger sig självt att det pågående eller planerade utredningsarbetet inte bör föregripas. Men i den mån grundtankarna i det äldre utredningsförslaget och riktlinjerna för den kommande utredningen kan sägas vara uttryck för en redan allmänt vedertagen uppfattning om det inbördes förhållandet mellan försäkring och skadestånd och om de båda ersättnings-systemens funktion är det, som jag nyss framhöll, rimligt att lagstiftaren utformar nya skadeståndsregler på ett sätt som gör det möjligt att tillämpa dem i överensstämmelse med denna uppfattning.

När det gäller personförsäkring i form av summaförsäkring kan det visserligen anföras goda skäl för vissa ändringar i det nuvarande systemet. Men en ändring av innebörd att summaförsäkring i större eller mindre utsträckning avräknas på skadestånd skulle medföra betydelsefulla ekonomiska verkningar, eftersom de skadelidande f. n. regelmässigt torde utnyttja sina möjligheter att få skadestånd i tillägg till ersättning ur summaförsäkring. Reformen av den räckvidd det här skulle bli fråga om bör föregås av utredningsarbete och bör i princip avse hela personskadecområdet. Eftersom skadeståndskommittén f. n. också överväger en reform av detta slag bör man enligt min mening vara återhållsam när det gäller att genom särskilda regler enbart inom den nu aktuella lagstiftningens område inskränka skadeståndsansvaret på den grund att skadan har föranlett utbetalning från

summaförsäkring. Visserligen bör en sådan omständighet kunna beaktas vid bedömningen av om skadestånd enligt de nya principalansvarsreglerna blir oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige. Men existensen av summaförsäkring bör inte utgöra någon självständig grund för nedsättning av skadeståndsansvaret.

Situationen är visserligen i någon mån en annan i fråga om sådan personförsäkring som enligt 25 § FAL skall behandlas som skadeförsäkring. Frågan om förhållandet mellan skadestånd och försäkringar av detta slag hänger emellertid intimt samman med frågan om förhållandet mellan summaförsäkring och skadestånd. Hithörande problem bör bedömas i ett sammanhang och så torde också komma att ske inom skadeståndskommittén. Personförsäkringar av skadeförsäkringskaraktär torde f. ö. ha mycket begränsad praktisk betydelse. Under dessa förhållanden anser jag att inte heller personförsäkring av detta slag bör kunna åberopas som en självständig jämningsanledning.

Annorlunda förhåller det sig när en sakskada är täckt av objektsförsäkring. Regresspraxis vid objektsförsäkring är visserligen restriktiv. Som jag har redovisat närmare i avsnittet om försäkringsgivares regressrätt (1.1.2.7.) utövar svenska skadeförsäkringsgivare i allmänhet inte regress i vidare omfattning än som direkt följer av 25 § FAL, dvs. vid uppsåt eller grov vårdslöshet på den skadeståndsskyldiges sida eller när denne bär rent objektivt ansvar. Undantag gäller dock i vissa försäkringsgrenar, främst sjö- och transportförsäkring, där regress förekommer i större utsträckning. Dessutom gäller allmänt sett, att den som är självförsäkrare i fråga om ansvarsförsäkring — t. ex. staten — inte kan räkna med att dra fördel av existerande regressöverenskommelser mellan försäkringsbolagen och alltså kan utsättas för regresskrav även i andra fall än som anges i 25 § FAL.

Den regressöverenskommelse av år 1949 som jag tidigare har berört torde i stort sett stämma väl överens med en allmänt rådande uppfattning om vilken ordning som bör gälla i fråga om förhållandet mellan skadeförsäkring och skadestånd. Den rimmar också väl med den allmänna inställning i frågan som jag har gett uttryck åt i det föregående.

Det torde också vara en utbredd uppfattning att den som uppträder som självförsäkrare i fråga om objektsförsäkring inte bör ha en vare sig bättre eller sämre ställning än försäkringsgivaren skulle ha haft, om försäkring hade tecknats. Men det har i det hänseendet knappast utbildats någon fast praxis i överensstämmelse med denna uppfattning. Självförsäkrare torde sålunda i regel utnyttja sina möjligheter att få skadestånd utan några inskränkningar.

Försäkringsgivarnas regresspraxis får vidare anses vara uttryck för uppfattningen att när en skada är täckt av objektsförsäkring den skadelidande i första hand bör utnyttja försäkringen och inte i stället vända sig mot den

som är skadeståndsskyldig. Regelmässigt utnyttjas nog också försäkringarna, men undantag kan tänkas förekomma, t. ex. när utnyttjandet av en skadeförsäkring innebär förlust av s. k. bonus för försäkringstagaren.

Den ordning i stort som råder f. n. i fråga om försäkringsgivarnas utövande av regress ger knappast anledning till några vägande invändningar. Från den synpunkten kan det synas onödigt att i detta sammanhang införa regler som gör det möjligt att begränsa återkravsrätten inom området för de nya principalansvarsreglerna. Men för del första är regresspraxis inte enhetlig. Den är t. ex. betydligt mindre restriktiv inom sjö- och transportförsäkringen. Vidare kan man inte utesluta att det i enstaka fall görs avsteg från vad som annars tillämpas, bl. a. när skadeförsäkringsgivaren är ett utländskt försäkringsbolag. Det är slutligen ovisst vilken praxis som kan komma att utbildas i framtiden på grundval av de överväganden i frågan som redan nu är aktuella.

Det finns ytterligare ett skäl att överväga regler som möjliggör en nyanserad tillämpning av de nya principalansvarsreglerna. Objektsförsäkring har visserligen som nämnt stor utbredning. Men även bortsett från självförsäkring förekommer det inte sällan att det saknas försäkringsskydd för egendom som normalt hålls försäkrad eller att försäkringsskyddet är betydligt mindre omfattande än som är vanligt. Det kan bero på slarv, förbiseende eller medvetet risktagande. Visserligen finns det knappast några allmänt erkända normer för i vilken utsträckning en person bör hålla sin egendom försäkrad. Men på vissa områden är objektsförsäkring så utbredd, t. ex. när det gäller brandförsäkring av byggnader, att underlåtenhet att hålla ett rimligt försäkringsskydd allmänt torde uppfattas som ett så anmärkningsvärt avsteg från normala handlingsmönster att vederbörande får skylla sig själv. För sådana fall är det önskvärt att underlåtenheten att utnyttja försäkringsmöjligheterna tillåts inverka på rätten att kräva skadestånd enligt de nya principalansvarsreglerna, oavsett om skadeståndet skulle bli oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige arbetsgivaren.

Dessa överväganden har lett mig till slutsatsen att det vid sakskada bör finnas möjligheter att begränsa skadeståndsansvaret enligt de nya principalansvarsreglerna i fall då detta är motiverat från sådana försäkringsmässiga synpunkter som jag här har redovisat. Men i avbidan på resultatet av det pågående eller planerade utredningsarbetet rörande försäkringsgivares regressrätt och de skadeståndsfrågor som hänger nära samman med detta spörsmål bör man inte gå längre än som är nödvändigt för att motverka sådana yttringar av de nuvarande ersättningssystemens uppbyggnad som inte är godtagbara från samhällsekonomiska synpunkter och som leder till en icke önskvärd riskfördelning eller till ett irrationellt utnyttjande av tillgängliga resurser. Det väsentliga är att förluster genom skadefall i möjligaste mån via försäkringsanordningar slås ut på ett större kollektiv. Det

betyder att hänsyn måste tas också till förekomsten av ansvarsförsäkring. Så länge ersättningssystemen i samhället i stor utsträckning är uppbyggda på skadeståndsrättslig grund, är det angeläget att uppmuntra till tecknandet av ansvarsförsäkring. Jag anser därför att skadestands- eller regresskrav med stöd av de nya principalansvarsreglerna bör tillåtas i full utsträckning inom ramen för en föreliggande ansvarsförsäkring. En motsvarande ordning bör gälla när kravet riktas mot en arbetsgivare som uppträder som självförsäkrare. I fall då arbetsgivaren saknar ansvarsförsäkring utan att vara självförsäkrare bör viss hänsyn kunna tas till i vad mån det anses höra till god ordning att arbetsgivare i allmänhet i motsvarande situation håller försäkringsskydd.

Jag har här inte berört frågan, i vad mån regresskrav bör tillåtas från ansvarsförsäkringsgivare, som har ersatt skadan, mot annan som enligt reglerna om principalansvar är ansvarig solidariskt med den försäkrade. Som jag har nämnt i det föregående (avsnitt 1.1.2.7.) anses visserligen 25 § FAL tillämplig på ansvarsförsäkring liksom på annan skadeförsäkring, men enligt försäkringsvillkoren brukar gälla en i princip oinskränkt regressrätt mot annan än försäkrad som är ersättningsskyldig för samma skada.

Det bör framhållas att något problem på denna punkt inte uppkommer när det gäller regress mot ansvarsförsäkring och mot den som är självförsäkrare i fråga om sådan försäkring. I dessa fall blir enligt det resonemang som jag här har fört någon jämkning inte aktuell i den mån återkravet håller sig inom ramen för den regressansvariges försäkring. Inte heller uppkommer några svårigheter i fråga om regress från ansvarsförsäkringen när denna betalar skadestånd på grund av den försäkrades eget vållande. Allmänna grundsatser om den slutliga fördelningen av skadeståndet mellan flera ansvariga leder nämligen till att den som svarar på grund av egen culpa i princip får bära hela ansvaret i förhållande till den som är skadeståndsskyldig enligt regler om principalansvar. Däremot får frågan huruvida jämkning skall ske av ansvarsförsäkringens regressanspråk betydelse i en situation då den försäkrade har förpliktats att utge skadestånd på grund av regler om rent objektivet ansvar eller principalansvar och krav framställs mot en oförsäkrad arbetsgivare, som inte är att anse som självförsäkrare med avseende på ansvarsförsäkring. I det följande skall jag behandla enbart detta sistnämnda fall.

En inskränkning av rätten till återkrav vid ansvarsförsäkring på samma sätt som vid objektsförsäkring synes i och för sig stämma väl överens med den allmänna tankegången att skador i möjligaste mån bör slås ut på ett försäkringskollektiv. Vägande skäl kan emellertid anföras mot att man f. n. skulle göra ett så långtgående ingrepp i gällande rättsregler. Om man begränsar ansvarsförsäkringsgivarens rätt till återkrav i den angivna situationen skulle detta innebära att det ofta lades i den skadelidandes hand

att bestämma vem av de ansvariga som slutligen skall bära den uppkomna skadan. Om den skadelidande kräver ersättning av den oförsäkrade arbetsgivaren, skulle denne nämligen enligt den allmänna principen om fördelning efter skälighet kunna kräva tillbaka en del av skadeståndet från den andre arbetsgivarens ansvarsförsäkring. Men vänder sig den skadelidande i stället mot ansvarsförsäkringen, skulle förlusten stanna på denna och den oförsäkrade arbetsgivaren i princip gå fri. Visserligen kan begränsningen av regressrätten enligt 25 § FAL leda till liknande resultat i vissa fall då inte försäkringsvillkoren utsträcker denna rätt. Men situationen skulle få betydligt större praktisk betydelse med den ifrågasatta regleringen.

För min del anser jag det betänkligt att acceptera sådana konsekvenser av den diskuterade jämningsregeln. Ett sätt att undvika dem skulle vara att göra ingrepp i regeln om den slutliga fördelningen mellan solidariskt ansvariga. Som nämnt är jag inte beredd till detta (se avsnitt 2.1.4.8.). En annan metod är att inskränka den skadelidandes frihet att kräva vilket av de skadeståndsskyldiga rättssubjekten som han finner lämpligast, men också detta utgör ett alltför vittgående steg i detta sammanhang.

Med hänsyn till vad jag nu har sagt bör den jämningsmöjlighet som är i fråga ta sikte enbart på existensen av eller möjligheten till objektsförsäkring. Däremot bör någon ändring inte ske i fråga om regressrätt för ansvarsförsäkringsgivare eller den som är självförsäkrare i fråga om ansvarsförsäkring. Dessa problem hänger nära samman med spørsmålet om en lagreglering av ansvarets slutliga fördelning mellan flera solidariskt skadeståndsskyldiga och bör tas upp under det tidigare berörda utredningsarbetet.

En ordning sådan som den jag nu har skisserat kan åstadkommas genom att man inför en möjlighet för domstolarna att vid sakskada jämka principalansvar, när det med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter är skäligt att skadeståndet sätts ned och att sålunda förlusten bärs av den skadelidande själv eller hans försäkringsgivare. Jag vill framhålla att en jämningsregel av detta slag skulle bidra till ökad nordisk rättslikhet. Enligt § 25 i den danska försäkringsavtalslagen kan domstol jämka skadeståndsansvar, som vilar uteslutande på reglerna om husbondeansvar (principalansvar) i Danske Lov 3—19—2, när det skadade intresset är skyddat av försäkring på den skadelidandes sida. Avsikten är, att denna bestämmelse skall kvarstå i sak oförändrad också om de föreslagna nya principalansvarsreglerna genomförs. En motsvarande bestämmelse i § 25 i den norska försäkringsavtalslagen medger visserligen inte jämkning när skadan har uppkommit i »näring eller bedrift», dvs. i näringsverksamhet. Men i den nya norska skadeståndslagen föreskrivs, att skadestånd som åläggs med slöd av de nya principalansvarsreglerna, vilka på samma sätt som det är tänkt i Danmark ersätter de äldre reglerna om husbondeansvar

(Norske Lov 3—21—2), kan jämkas -- förutom när skadeståndet skulle bli oskäligt betungande — när det med hänsyn till skadans storlek och föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter samt förhållandena i övrigt är skäligt att den skadelidande själv bär förlusten. Även om den norska jämningsregeln enligt motiven väsentligen är avsedd att tillämpas för att lindra ersättningsansvaret vid katastrofskador, är det tydligt att en sådan något mer långtgående jämningsregel som jag här åsyftar skulle medföra en utjämning av rådande olikheter mellan norsk och svensk rätt.

Inom den enskilda sektorn torde en jämningsregel av detta slag inte få någon större praktisk betydelse. Om den tillämpas enligt de riktlinjer som jag har angett, innebär regeln i stort sett bara att man befäster den restriktiva praxis som redan har utbildat sig i fråga om regresskrav från försäkringsgivarnas sida. Regeln kommer visserligen att inverka på självförsäkrarens ställning. Men totalt sett blir verkningarna begränsade, eftersom självförsäkring åtminstone hittills har varit mycket ovanlig inom svenskt näringsliv.

Det är framför allt inom den offentliga sektorn som en jämningsregel av antytt innehåll skulle få ekonomisk betydelse, eftersom staten och vissa kommuner uppträder som självförsäkrare. För dessa rättssubjekt får emellertid regeln verkningar i båda riktningarna. Å ena sidan leder regeln till att rätten för dessa offentlighetsrättsliga subjekt att som skadelidande kräva ersättning för sakskada med stöd av de nya principalansvarsreglerna blir underkastad samma begränsning som skadeförsäkringsgivares regressrätt. När ersättningskrav enligt dessa regler riktas mot staten eller mot en större kommun som är självförsäkrare, medför å andra sidan principen om likställighet mellan försäkringsgivare och självförsäkrare att ansvaret kan begränsas till vad som faller inom ramen för normal ansvarsförsäkring. Vilken räckvidd jämningsregeln får i sistnämnda hänseende blir dock självfallet beroende av i vilken omfattning de nya principalansvarsreglerna görs tillämpliga på de offentlighetsrättsliga subjekten. Frågan om det allmännas skadeståndsansvar återkommer jag till i det följande, och jag kommer då också att särskilt behandla spørgsmålet om principalansvarsreglernas tillämpning på den offentliga sektorn (avsnitt 2.3.6.3.).

I enlighet med de överväganden som jag har gjort i det föregående förordar jag, att i den nya lagstiftningen tas upp en regel om möjlighet att jämka principalansvar, när skadeståndet skulle bli oskäligt betungande eller det vid sakskada är skäligt att skadeståndet sätts ned med hänsyn till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter. Jag kommer att ytterligare beröra frågan om regelns tillämpning vid min behandling av de enskilda bestämmelserna (avsnitt 5.1.3.6.).

1 motiveringen rörande det allmännas skadeståndsansvar

anför departementschefen »i avsnittet» 2.3.6.14. »Skadeståndets storlek» följande angående jämkning.

Av skäl som jag har utvecklat ingående vid min behandling av frågan om jämkning av principalansvaret i enskild verksamhet (avsnitt 2.2.4.6.) har jag föreslagit, att sådant principalansvar skall kunna jämkas, dels om skadeståndet skulle bli oskäligt betungande, men dels också om det med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter är skäligt att ersättning för sakskada sätts ned. Det framgår av vad jag därvid har anfört, att man vid skador på egendom bör kunna gå ganska långt i fråga om att begränsa en arbetsgivares principalansvar, om en sakskada är eller normalt hade bort vara täckt av objektsförsäkring. Å andra sidan bör nedsättning av skadeståndet i princip inte ske i den mån skadan täcks eller hade bort vara täckt av sedvanlig ansvarsförsäkring på arbetsgivarens sida. Jag har därvid utgått från att självförsäkrare vid en tillämpning av jämkningsregeln bör vara helt jämställda med dem som i motsvarande situationer normalt tecknar ansvars- resp. objektsförsäkring. Eftersom det i dagens samhälle knappast lär förekomma att egendom av mera betydande värde inte är försäkrad eller inte kan försäkras, medför en sådan jämkningsregel inom sitt tillämpningsområde, att det praktiskt taget alltid kommer att finnas en möjlighet att sätta ned skadeståndsansvar enligt de nya principalansvarsreglerna, när det är fråga om skada av mer betydande omfattning.

Såvitt gäller den del av jämkningsregeln som tar sikte på fall då skadeståndet blir oskäligt betungande, har frågan om dess tillämpning inom den offentliga sektorn inte något större intresse, eftersom inte ens mycket stora skadestånd annat än i rena undantagsfall, t. ex. när det gäller en mindre kommun, kan sägas bli oskäligt betungande för de offentligrättsliga subjekten. Av större betydelse är frågan, i vad mån det allmänna skall kunna få jämkning av skadeståndsansvar på grund av föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

I överensstämmelse med den principiella ståndpunkt som jag har intagit och redogjort för tidigare (avsnitt 2.3.6.3.) blir denna jämkningsregel utan inskränkningar tillämplig inom sådan offentlig verksamhet som inte avser myndighetsutövning. Men det kan ifrågasättas om inte regeln bör bli gällande också på myndighetsutövningens område. Om man som jag har den utgångspunkten, att det allmänna redan nu i vidsträckt omfattning, kanske undantagslöst, svarar för person- och sakskada enligt allmänna skadestandsregler också inom området för offentlig myndighetsutövning, är det svårt att motivera varför man skulle göra undantag för detta område, när man inför en i övrigt generell jämkningsregel av detta slag. Det är visserligen sant, att reglerna om skadeståndsansvar vid offentlig myndighetsutövning inte på samma sätt som principalansvarsreglerna har sitt tillämp-

ningsområde strikt begränsat till fall av ansvar för annans vållande. Man kan inte ge avvikande regler om fel eller försummelse hos personer i organisation. Men detta är en funktion enbart av den offentliga förvaltningens organisation och motiverar inte i och för sig inskränkningar i jämningsregelns tillämplighet inom den offentliga sektorn.

Jag vill sålunda förorda, att man gör den berörda jämningsregeln tillämplig också i fråga om skada genom offentlig myndighetsutövning. Med en sådan ordning kommer man på grund av det moderna försäkringsväsendets struktur och utbredning att i realiteten tillgodose de ändamål som kommittén hade för ögonen, när den föreslog en särskild regel om begränsning av skadeståndet vid egendomsskada. I själva verket torde den jämningsregel som jag föreslår i vissa fall medge en tillämpning som i högre grad än kommittéförslaget leder till en rättvis och rationell fördelning av de ekonomiska bördorna, bl. a. genom att den kan tillämpas oberoende av vad som är beräkneligt inom den verksamhet där en skada har inträffat. Detta får till en början betydelse i de praktiskt sett kanske viktigaste fallen, nämligen vid skada på transportmedel, främst fartyg och luftfartyg. När det exempelvis gäller trafikledningsverksamheten vid flygplatserna — som åtminstone till viss del lär innefatta utövning av offentlig myndighet — kan man knappast hävda att totalförlusten av ett flygplan som störtar till följd av en försummelse från trafikledningens sida är någonting som inte »i allmänhet bör tagas i beräkning inom verksamheten i fråga». Den av kommittén föreslagna bestämmelsen skulle följaktligen knappast kunna tillämpas i ett sådant fall. Men det är uppenbarligen just i fall av den arten som det kan finnas vägande skäl att låta förlusten till stor del stanna på den skadelidande, dvs. bäras av den som har meddelat kaskoförsäkring. Å andra sidan träffar regeln i kommittéförslaget vissa fall då jämkning knappast är påkallad. Enligt denna regel kan skadeståndet sättas ned, så snart det överstiger vad som normalt bör tas i beräkning inom den aktuella verksamheten. Det betyder, att även ett jämförelsevis måttligt skadestånd kan jämkas, om det nämligen rör sig om en verksamhet där sakskador i allmänhet inte alls eller i endast blygsam skala inträffar men oturliga omständigheter i det enskilda fallet har lett till en från den synpunkten — men inte absolut sett — omfattande skada. Det föreligger dock knappast sakliga skäl att sätta ned skadeståndet enbart på den grunden. Enligt mitt förslag blir det i ett sådant fall inte heller utrymme för en jämkning, om inte skadans absoluta storlek i förening med föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter föranleder det.

I detta sammanhang bör särskilt uppmärksammas, vilka konsekvenser det får att staten och vissa större kommuner uppträder som självförsäkrare även när det gäller ansvarsförsäkring. Som jag nyss nämnde skall självförsäkrare i princip behandlas som om de hade tecknat försäkring. Det

betyder, att man i det särskilda fallet får undersöka, vilken typ av ansvarsförsäkring som hade kunnat komma i fråga och vilka försäkringsbelopp som normalt tillämpas vid sådan ansvarsförsäkring. Inom denna ram bör jämkning inte ske. En undersökning av detta slag bereder knappast några svårigheter när det gäller den del av den offentliga verksamheten som inte avser myndighetsutövning. Vissa problem kan däremot uppkomma på myndighetsutövningens område, eftersom det här rör sig om en verksamhet som saknar motsvarighet på den privata sektorn. Ofta torde det dock vara möjligt att göra naturliga jämförelser med viss enskild verksamhet. Men om det helt saknas hållpunkter för en sådan jämförelse, lär man få falla tillbaka på vad som normalt gäller enligt de allmänna ansvarsförsäkringsvillkoren, eller med andra ord villkoren vid s. k. företagsförsäkring. Jag skall vid min behandling av de enskilda bestämmelserna beröra den här frågan ytterligare och belysa problemet med några typexempel (avsnitt 5.1.3.6.).

Som jag nyss antydde saknar det i stort sett praktisk betydelse, om jämkning av det allmännas skadeståndsansvar kan ske på grund av att skadeståndet skulle bli oskäligt betungande. Men när situationen i undantagsfall är sådan att frågan kan bli aktuell, är det enligt min mening rimligt att det allmänna behandlas på samma sätt som enskilda rättssubjekt, vare sig skadan har uppkommit vid myndighetsutövning eller i annan offentlig verksamhet.

Formellt blir regeln om jämkning av betungande skadestånd tillämplig också vid personskada. Här lär dock skadeståndet knappast någonsin gå upp till sådana belopp att det skulle bli oskäligt betungande för ett offentlighetsrättsligt subjekt att betala full ersättning. En jämkning av hänsyn till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter blir över huvud taget inte aktuell. I den delen hänvisar jag till vad jag har anfört vid min tidigare behandling av jämningsregeln (avsnitt 2.2.4.6.).

B. Motion. I motionen 1972:1489 av fru Kristensson m. fl. (m) pekar motionärerna på att frågan om jämkning av skadestånd varit föremål för utredning av skadeståndskommittén i en senare etapp och att remissbehandlingen av utredningsförslaget »Skadestånd III» (SOU 1971:83) nu torde vara avslutad. Enligt uppgift, fortsätter motionärerna, kommer propositionen på grundval av betänkandet att föreläggas riksdagen inom en nära framtid. Motionärerna anför att det strider mot vedertagen praxis i lagstiftningsarbete att utan tillgång till allt utredningsmaterial besluta i ett ärende. Enligt motionärerna har departementschefen för övrigt inte förebragt någon omständighet av sådan vikt att det är motiverat att inlämna en annan ståndpunkt. Motionärerna anser därför att 3 kap. 6 § bör ulgås såsom varande ofullständigt beredd.

Beträffande det sakliga innehållet i 6 § anför motionärerna att det förefaller mindre väl grundat att föreskriva, att skadestånd skall kunna jämkas beroende på den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden även i sådana arbetsgivarefall som avses med 3 kap. 2 §. Motionärerna pekar på att departementschefen själv framhållit att sådana jämningsfall är tämligen osannolika. Lagstifningen bör enligt motionärerna därför inte betungas därmed lika litet som lagtolkaren skall förledas att fundera på om det kan antagas föreligga några motiveringar för att nedsätta det skadestånd som kan komma att åläggas staten eller en kommunal samfällighet. Motionärerna föreslår därför att i allt fall hänvisningen till 2 § skall utgå.

III. Fråga om obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivare

A. Remissvaren över skadeståndskommitténs förslag. Vid remissbehandlingen av skadeståndskommitténs förslag såvitt avsåg principalansvar mot egna arbetstagare tog några remissinstanser upp frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivare (prop. s. 202—203). LO ansåg i likhet med TCO att man bör utreda frågan om en obligatorisk försäkringsplikt, som enligt LO också borde vara straffsanktionerad. LO beaktade därvid särskilt den skadelidandes berättigade anspråk på att få full ersättning för sin skada utan hänsyn till principalens solvens, vidare den verkan en sådan försäkringsplikt bör få bl. a. på premiekostnaden och slutligen möjligheten till jämkning. Utredningen borde enligt LO inte utgöra hinder mot att principalansvaret snabbt genomförs. En del av de av LO hörda fackförbunden underslörde bl. a. betydelsen av att arbetslagarna genom ett system med obligatorisk ansvarsförsäkring skulle beredas ökat skydd mot personligt skadeståndsansvar. Synpunkten delades av SR, som vidare framhöll, att det även från arbetsgivarnas synpunkt förefaller lämpligast att dessa alltid tecknar försäkring för sitt principalansvar, och som utgick från att arbetsgivarna i försäkringsrättsligt hänseende skulle få samma ställning som ägare av motorfordon. *Samverkande träfacken* ansåg att kostnaderna för en obligatorisk försäkring inte bör överdrivas och att man med en sådan försäkring uppnår bättre riskutjämning med lägre premienivå. *Socialstyrelsen* ansåg, att en lagstiftning om principalansvar senare kan kompletteras med bestämmelser om obligatorisk försäkring.

B. Departementschefen i lagrådsremissen. I den allmänna motiveringen anför departementschefen följande rörande frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivare (prop. s. 219).

Några remissinstanser har hemställt, att frågan om obligatorisk ansvars-

försäkring för arbetsgivare tas upp och prövas i detta sammanhang. Innan man har närmare utrett möjligheterna att lösa ersättningsproblemen genom direkta försäkringsanordningar på de skadelidandes sida, anser jag emellertid, att ett system med obligatorisk försäkring bör övervägas endast om tvingande skäl kan åberopas. Att sådana skäl skulle kunna anföras för ett generellt verkande obligatorium för samtliga arbetsgivare kan jag inte finna. Frivillig ansvarsförsäkring har redan nu mycket stor spridning. En utvidgning av principalansvaret att omfatta vållande av samtliga arbetstagare innefattar i och för sig ett starkt tryck på de arbetsgivare som idag saknar försäkring att skaffa sig ett försäkringsskydd. Det saknas f. ö. enligt min mening praktiska förutsättningar att f. n. genomföra ett obligatorium, som skulle kräva en utomordentligt omfattande administrativ kontrollapparat.

C. Motioner. I motionen 1972:1491 av herr Nilsson i Kalmar m. fl. (s) erinrar motionärerna — sedan de citerat ovan redovisade uttalande av departementschefen — om att bakom ett utredningskrav på obligatorisk ansvarsförsäkring står våra största löntagarorganisationer LO och TCO, varvid LO anser att denna försäkringsplikt dessutom bör vara straffsanktionerad. Motionärerna erinrar vidare om att direkta försäkringsanordningar på den skadelidandes sida för närvarande finns genom lagen om allmän försäkring, yrkesskadeförsäkringslagen och vissa på ett fåtal ytterst begränsade områden gällande s. k. trygghetsförsäkringar som tecknats av arbetsgivarna. Inkomstskyddet vid olycksfall i arbete är därför för närvarande långt ifrån hundra procentigt för arbetstagarna, framhåller motionärerna.

Även om den för närvarande arbetande sjukpenningutredningen och yrkesskadekommittén kommer att förbättra de skadelidandes direkta försäkringsanordningar, kan man enligt motionärerna dock räkna med att i framtiden stora ekonomiska förluster drabbar de i arbetet skadade arbetstagare som inte kan utfå sina berättigade skadeståndsansättningar på grund av att deras arbetsgivare ej haft ansvarsförsäkring.

Motionärerna förklarar att de vet att frivillig ansvarsförsäkring har stor spridning, men, framhåller de, ingen kan säga hur stor spridningen är, eftersom detta förhållande aldrig utretts. Vidare anför de att de inte känner till vad försäkringskostnaden för arbetsgivarna i denna del utgör, något som vore synnerligen intressant att veta när riksdagen i framtiden skall ta ställning till hur stor inkomsttäckning som skall tas över våra socialförsäkringar och hur stor risktäckning som lämpligen bör ske genom olika slag av ansvarsförsäkringar.

Enligt motionärerna kan det vidare ifrågasättas om den utvidgning av principalansvaret som föreslås kommer att medföra att arbetsgivarna i

ökad grad skaffar sig ett försäkringsskydd. Snarare, menar de, finns det anledning att misstänka att den premieökning som kommer till stånd genom de förbättringar som genomförs får motsatt effekt. Denna negativa effekt kan för övrigt effektivast motverkas genom ett obligatorium, då detta ger en bättre riskutjämning med lägre premienivå som följd, framhåller motionärerna.

Någon större administrativ apparat för kontroll av ett obligatorium torde enligt motionärernas mening inte heller krävas, eftersom fackföreningsrörelsen i det fallet mycket väl skulle kunna klara av en sådan kontroll i önskvärd grad. Dessutom, påpekar motionärerna, torde de uppgifter som finns hos riksförsäkringsverket och som baseras på avgiftsdebiteringar till den allmänna försäkringen mycket väl kunna utnyttjas på samma sätt som länsstyrelsernas bilregister används i kontrollerande syfte när det gäller trafikförsäkringen.

Motionärerna anför att de således inte kan finna att i propositionen angivits tillräckligt starka skäl att avvisa det utredningskrav som ställts från en i det närmaste total majoritet av landets löntagare.

Avslutningsvis anför motionärerna att det bör uppmärksammas att ovan begärda utredning om införande av en obligatorisk straffsanktionerad försäkringsplikt för arbetsgivare, i vad gäller det skadeståndsansvar som kan uppkomma vid olycksfall i arbete, mycket väl kan verkställas inom skadeståndskommittén.

I motionen 1971:720 av herr Olsson i Stockholm m. fl. (vpk) framhålls också att ansvarsförsäkring bör bli obligatorisk för arbetsgivare. Motionen redovisas ovan på s. 57 f.

IV. Skador vid användning av ADB-teknik i offentlig verksamhet

I motionen 1972:1488 av fru Aner (fp) erinrar motionären om att ersättningsskyldighet för stat och kommun endast föreligger om de krav har blivit åsidosatta, som med hänsyn till verksamhetens art och ändamål skäligen kan ställas på dess utövning. Motionären citerar härefter följande avsnitt på s. 325 i propositionen.

I fråga om de grundläggande förutsättningarna för skadeståndsansvaret enligt den huvudregel om ansvar för skada vid utövning av offentlig myndighet som jag föreslår kan jag i viss mån instämma i kritiken mot kommitténs uttalande om att ansvaret förutsätter culpa hos den felande befattningshavaren, om nämligen därmed menas, att samtliga förutsättningar för att ålägga denne personligt skadeståndsansvar skall vara uppfyllda. En sådan ståndpunkt är knappast förenlig med tanken att ansvar skall kunna inträda också vid anonyma och kumulerade fel, en tanke som jag i sak vill ansluta mig till. Jag kan därför i princip biträda besvärssakkunnigas uppfattning att frågan huruvida skadeståndsansvar föreligger bör

avgöras på grundval av en mer objektiv bedömning av det förfarande som har orsakat skadan.

I anslutning till citatet anför motionären att det enligt hennes uppfattning är av central betydelse, att skadestånd i enlighet med ifrågavarande uttalande av departementschefen skall kunna utgå också i de fall en medborgare har drabbats av en myndighets åtgärd utan att den direkt kan hänföras till fel eller försummelse hos en enskild tjänsteman. Denna grundprincip är, fortsätter motionären, av särskild betydelse på ett centralt område, som tyvärr inte diskuteras i propositionen, nämligen ADB-området.

Motionären erinrar om att folkpartiet i partimotion till årets riksdag, 1972:415, utförligt har diskuterat vilka risker datateknikens snabba utveckling för med sig och vilka lagstiftningsbehov denna utveckling ställer för att den enskildes integritet skall bevaras samtidigt som rätten till insyn i myndigheternas handlande upprätthålls. Motionären hänvisar till följande uttalande i avsnittet om datalagar.

Den nya ADB-tekniken i allmän och enskild tjänst har inte bara i oerhörd grad utökat möjligheterna att skaffa, lagra och sprida information, med alla de konsekvenser för maktfördelningen i samhället som därav följer. Den har också i motsvarande grad ökat möjligheterna att avsiktligt eller oavsiktligt tillfoga andra människor ekonomisk och ideell skada. Lagstiftningen har inte på något sätt kommit i kapp dessa möjligheter.

Först och främst har ADB-tekniken medfört, att resultat av slarv fel och administrativa misstag förstöras i hittills osedd grad och kan åstadkomma oproportionerligt stora skador hos enskilda eller organisationer som råkar ut för dem. Möjligheten att utkräva skadestånd respektive att pålägga tjänstemannaansvar, när en stor del av det felaktigt utförda arbetet kan skyllas på »datorn» eller »systemet», kan bli minskad i en grad som lagstiftaren icke har förutsett. ADB-tekniken ändrar i grunden alla administrativa rutiner och även i viss mån ansvarsfördelningen, när den genomförs konsekvent. Våra lagar är i vissa fall inte längre tillämpliga på dessa nya förhållanden och måste omarbetas.

Vidare finns de rent brottsliga förehavanden, som ADB-tekniken möjliggör: nya former av rån, förfalskning och bedrägeri, stöld av ekonomiskt eller på annat sätt värdefull information och rent sabotage mot datorer och dataminnen. Vidare kommer i många fall frågor om upphovsmannarätt, patenträtt och ideell äganderätt (t. ex. till ett sätt att programmera en databank) i ett helt nytt läge och är inte reglerade genom nu existerande lagar.

Motionären erinrar om att folkpartiet mot denna bakgrund och med hänsyn till att sittande utredningar inte täcker alla de i motionen berörda frågeställningarna begär en översyn av de konsekvenser för nuvarande lagars tillämpning, som ADB-tekniken medför, och en undersökning om behovet av lagändringar.

Motionären framhåller att, när riksdagen nu står i begrepp att anta en skadeståndslag, det måste uttryckligen framgå att ansvar bör kunna ut-

krävas av offentliga myndigheter för åtgärder som drabbar den enskilde även i de fall myndigheten i fråga kan »skylla på datorn».

Motionären anser att ansvaret t. ex. bör kunna innefatta följande fall:

skador som åstadkommits av att felaktiga uppgifter lämnats av en myndighet till en annan eller till utomstående. Exempelvis finns i dag mycket dåliga garantier för att de uppgifter som finns i riksdatasystemet för exekutionsväsendet är riktiga — indata är behållade med en hel del fel på grund av myndigheters eller arbetsgivares försummelser,

skador som åstadkoms av att felräkningar, feltryck o. d., som beror på den mänskliga faktorn, får starkt förstörade följder på grund av ADB-tekniken,

skador som beror på att det fysiska dataskyddet är dåligt eller obefintligt, så att obehöriga personer har kunnat kopiera band eller på annat sätt manipulera uppgifterna i datorerna,

skador som beror på att datorerna varit fel eller illa programmerade, så att t. ex. felmarkering av någon art inte kunnat rättas i tid eller över huvud taget inte kan rättas annat än med orimliga kostnader och besvär,

skador som beror på att sekretessbestämmelserna myndigheterna emellan eller mellan myndigheterna och utomstående inte varit tillräckligt exakt definierade för att kunna tillämpas av datorerna.

Motionären anför att ovanstående exempel på dataskador är att betrakta som en icke uttömmande uppräkningslista, men den bör, framhåller hon, kunna räcka för att ange vilka typer av skador, och hur allvarliga, som kan uppstå i samband med användning av ADB-teknik och där det kan ligga nära till hands att hänvisa till datorn.

Det bör i skadeståndslagens motiv klart framgå att skadestånd skall kunna utgå också för skador av ovan angivet slag i samband med användning av ADB-tekniken, anför motionären avslutningsvis.

4 KAP.

Innebörden av uttrycket »synnerliga skäl»

A. Departementschefen i lagrådsremissen. I den allmänna motiveringen för bestämmelserna om arbetstagares skadeståndsansvar anför departementschefen bl. a. följande (prop. s. 405—411).

2.4.5.3. Allmänna synpunkter. Som jag har nämnt i det föregående kommer inom kort att föreslås, att den nu sittande skadeståndskommittén får i uppdrag att utreda frågan om att införa en generell möjlighet att jämka skadestånd. I detta läge har jag ansett, att man inte bör föregripa utredningsarbetet genom att nu införa speciella regler om jämkning av skadeståndsansvar för vissa kategorier skadevällare eller för särskilda typer av skadefall, om man inte kan åberopa mycket starka skäl, som t. ex. att be-

hovet av en lindring av skadeståndsansvaret är särskilt framträdande på ett visst område och att man inte kan räkna med att detta behov kan tillgodoses genom en allmän jämningsregel. Ett annat skäl kan vara att man genom en lagreglering som begränsar vissa skadevållares ansvarighet kan bidra till att åstadkomma en socialt önskvärd och samhällsekonomiskt rationell fördelning av kostnaderna för skadeersättning.

Eftersom en allmän jämningsregel företrädesvis lär komma att avse det allmänna culpaansvaret är det naturligt att man ställer sig särskilt kritisk till förslag som går ut på att speciella jämningsregler skall införas inom culparegelns område. Jag har därför i det föregående avvisat tanken på att nu lagfästa regler om jämkning av skadeståndsansvaret för vårdnadshavare eller för andra som har medverkat till en skada i endast ringa mån. Däremot har jag ansett hinder inte möta mot att det nu införs en möjlighet att jämka arbetsgivares principalansvar.

Arbetsstagares skadeståndsansvar grundar sig på culparegeln. Bestämmelser som ger möjlighet att lindra detta ansvar skulle bli av betydligt mera generell karaktär än de särskilda jämningsregler som nu finns för vissa avgränsade kategorier av arbetstagare. Sådana allmänna bestämmelser kan således inte motiveras med hänvisning till speciella skaderisker eller i övrigt särpräglade förhållanden på ett visst verksamhetsområde eller i fråga om vissa typer av skadefall.

Trots detta anser jag, att de argument som kommittéerna har anfört för sina förslag i denna del är härnande också i det nuvarande läget. I allt väsentligt kan jag instämma i de synpunkter som enligt skadeståndskommittén konstituerar ett särskilt behov att kunna lindra skadeståndsansvaret för den som vållar skada i sin tjänst som arbetstagare.

Den ökade utbredningen av ansvarsförsäkringar för arbetsgivare, främst s. k. företagsförsäkringar, som bereder också arbetstagare ett långtgående skydd mot att slutligen drabbas av skadeståndsskyldighet vid vållande i tjänsten, har visserligen medfört, att arbetsstagares personliga skadeståndsskyldighet alltmer sällan tas i anspråk. Det lär också höra till sällsyntheterna att en enskild arbetsgivare riktar ersättningskrav mot någon av sina arbetstagare, om inte denne har förfarit särskilt klandervärt. Det sagda betyder dock inte, att en lagregel som möjliggör begränsning av skadeståndsansvaret skulle vara utan praktisk eller ekonomisk betydelse för arbetsstagarna. För det första är det inte en tillfredsställande ordning att arbetsstagarna för sin trygghet i detta hänseende skall vara beroende av försäkringsgivarnas praxis i fråga om regressvillkorens utformning och tillämpning eller av en skönsmässig bedömning från arbetsgivarens sida, huruvida han vill göra arbetsstagarens ansvarighet gällande. Lagstiftningen bör, som skadeståndskommittén har framhållit, ge uttryck för vad som är önskvärt och lämpligt. Man kan inte heller bortse från att vissa arbetsgivare trots allt

saknar ansvarsförsäkring eller att en sådan försäkring kan visa sig otillräcklig och att en arbetsgivare kan vara insolvent för det skadestånd som han har att betala enligt principalansvarsreglerna. För det stora antalet arbetstagare som är anställda hos staten eller andra självförsäkrare finns över huvud taget inte det skydd som regressvillkoren i ansvarsförsäkringen f. n. erbjuder. Vidare är det inte bara fråga om arbetstagares direkta skadeståndsansvar eller regressansvar för skada som drabbar tredje man och som täcks av arbetsgivarens ansvarsförsäkring, utan jämkningsfrågan aktualiseras också när det gäller skador som arbetstagarna direkt vållar arbetsgivarna. Visserligen kan arbetstagaren vid sakskada undgå skadeståndskrav, om skadan är täckt av objektsförsäkring och förutsättningar för regresskrav från försäkringsgivaren saknas, men också i fråga om skadefall av denna art får man räkna med åtskilliga fall där arbetsgivaren saknar försäkringsskydd, även inom den enskilda sektorn.

Det föreligger sålunda enligt min mening ett klart behov av lagregler som lindrar arbetstagares skadeståndsansvar. Detta behov anser jag dock inte kunna tillgodoses inom ramen för en allmän regel om jämkning av ansvar på grund av eget vållande. En sådan regel måste ha som utgångspunkt, att fullt skadeståndsansvar i princip föreligger, och kan inte gå längre än att ge möjligheter till nedsättning av skadeståndet, när positiva skäl av en eller annan art kan åberopas för jämkning. De sociala skäl som jag förut har redovisat talar emellertid för att man bör gå betydligt längre när det gäller arbetstagares ansvarighet för skador som de vållar i sin tjänst. Utgångspunkten bör enligt min mening vara, att ersättningsskyldighet över huvud taget skall föreligga endast om det med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet föreligger mycket starka skäl att arbetstagaren själv helt eller delvis skall gottgöra skadan.

Sedd isolerad skulle en reform i denna riktning i åtskilliga fall innebära en försämring av de skadelidandes ställning och därför kunna inge betänkligheter. Dessa betänkligheter viker emellertid, i den mån ersättningsansvaret flyttas över på arbetsgivaren. Av skäl som jag har utvecklat i det föregående (avsnitt 2.2.4.3.) föreslår jag också att så sker genom att regler om ett allmänt och i princip oinskränkt principalansvar för arbetsgivare blir lagfästa. Det kan visserligen tänkas fall då rätten till skadestånd av arbetsgivaren saknar ekonomiskt värde eller då principalansvaret jämkas enligt de regler härom som jag föreslår. För sådana fall kan emellertid de skadelidandes reparationsintresse åtminstone i princip tillgodoses genom att det lämnas utrymme för särskilt hänsynstagande till den skadelidandes intresse vid tillämpning av reglerna om arbetstagares skadeståndsansvar.

Av nu anförda skäl förordar jag, i likhet med skadeståndskommittén och majoriteten av remissinstanserna, att särskilda regler som inskränker arbetstagares skadeståndsansvar blir lagfästa i detta sammanhang.

De bestämmelser som kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar föreslog är — naturligt nog med hänsyn till utredningsuppdragets karaktär — av begränsad räckvidd och avser bara arbetstagare i det allmännas tjänst. Bestämmelserna i skadeståndskommitténs förslag däremot är av mer generell natur och avser enligt sin lydelse arbetstagare i allmänhet. Trots detta — men utan att det kommer till uttryck i lagtexten — tänkte sig kommittén, enligt vad som framgår av dess motiv, att bestämmelserna skulle bli direkt tillämpliga bara i fråga om arbetstagare i enskild tjänst och sådana arbetstagare i det allmännas tjänst vilka är sysselsatta i verksamhet som kan jämföras med enskild eller som innefattar moment vilka är jämförbara med moment i enskild verksamhet. I fråga om arbetstagare i sådan offentlig verksamhet som innefattar myndighetsutövning skulle bestämmelserna enligt kommittén bli analogiskt tillämpliga i viss omfattning, företrädesvis vid myndighetsutövning som tar sig uttryck i handgripliga åtgärder mot person eller egendom, men däremot i princip inte när det gäller ren förmögenhetsskada som orsakas genom felaktiga myndighetsbeslut. Utgångspunkten för kommitténs ställningstagande var, att särskild lagstiftning om skadestånd i offentlig verksamhet inte genomförs och att de principalansvarsregler som kommittén föreslog inte skulle bli ens analogiskt tillämpliga i fråga om ren förmögenhetsskada genom felaktig myndighetsutövning.

En reglering av frågan om arbetstagares skadeståndsansvar bör enligt min mening såvitt möjligt bli av generell karaktär och således i princip omfatta varje arbetstagare, oavsett hos vem eller i vad slags verksamhet han är anställd. I likhet med skadeståndskommittén anser jag, att man härvid i princip bör utgå från det civilrättsliga arbetstagarbegreppet. Det finns då inte skäl att göra någon åtskillnad mellan arbetstagare i enskild och offentlig tjänst. I arbetsrättsligt hänseende har genom bl. a. tillkomsten av 1965 års stats tjänstemannalag och därmed förhandlingsrätt för så gott som samtliga statsanställda skett en utjämning av de olikheter som tidigare har bestått mellan dessa båda kategorier av arbetstagare. Den särställning som ämbets- och tjänstemän ännu intar i straffrättsligt hänseende på grund av de särskilda reglerna om ämbetsansvar torde också komma att utjämnas. I direktiven till ämbetsansvarskommittén (1967 års riksdagsberättelse, JU: 63, s. 93) har som en riktpunkt för utredningsarbetet angetts, att man så långt möjligt bör åstadkomma likställighet mellan arbetstagare i enskild och offentlig tjänst. I kommitténs tidigare omnämnda principbetänkande »Ämbetsansvaret» föreslås också, att det straffrättsliga ämbetsansvaret begränsas avsevärt i förhållande till vad som gäller f. n. Från de enskilda arbetstagarnas synpunkt är f. ö. skälen för en begränsning av deras personliga skadeståndsansvar minst lika starka när det gäller anställda hos staten eller en kommun som i fråga om arbetstagare

i enskild tjänst. Det bör slutligen framhållas, att de speciella problem som för skadeståndskommitténs del följde av ovissheten, huruvida en lagreglering skulle komma att ske beträffande det allmännas skadeståndsansvar, inte föreligger nu, när frågorna om det allmänna principalansvaret och skadeståndsansvaret för den som utövar offentlig verksamhet blir lösta genom lagstiftning i ett sammanhang.

Det sagda hindrar inte, att man kan bli tvungen att ta hänsyn till den offentliga verksamhetens speciella karaktär och till de olikheter som även enligt mitt förslag kommer att finnas i fråga om skadeståndsansvarets omfattning när det gäller enskilda arbetsgivare, å ena, och de offentlighetsrättsliga subjekten, dvs. staten och kommunerna, å andra sidan. Men det bör inte ske genom att man inför olika regelsystem för skilda kategorier arbetstagare. Man bör i stället söka sig fram till en gemensam nämnare och därefter undersöka, om de särskilda hänsyn som är påkallade inom den offentliga sektorn kan tillgodoses genom en varierande rättstillämpning inom ramen för generellt utformade bestämmelser eller om särregler måste tillfogas för de anställda i allmän tjänst i fråga om vissa typer av skadefall. Jag återkommer till den frågan i skilda sammanhang i det följande.

Det framgår redan av vad jag har sagt tidigare, att de regler om en mera långtgående begränsning av arbetstagares skadeståndsansvar som skadeståndskommittén har föreslagit har mina sympatier framför sådana jämningsbestämmelser av mer traditionell typ som togs upp i 1958 års förslag. Jag finner det därför naturligt att lägga skadeståndskommitténs förslag till grund för mina fortsatta överväganden. I det följande behandlar jag frågan till en början med tanke enbart på *p e r s o n - o c h s a k s k a d a*. I överensstämmelse med systematiken i kommitténs lagförslag vill jag först ta upp spørsmålet om arbetstagarens regressansvar mot arbetsgivaren.

2.4.5.4. Regressansvar mot arbetsgivaren. Som jag redan har sagt bör den principiella utgångspunkten vara, att det ekonomiska ansvaret för skador som vållas i en arbetsgivares verksamhet skall slutligt bäras av arbetsgivaren. Från den synpunkten kan jag ansluta mig till skadeståndskommitténs allmänna uppläggning av förslaget i denna del. Under remissbehandlingen har emellertid skilda meningar kommit till uttryck i frågan, vilka kriterier som skall grunda regressrätt. Bl. a. från arbetsgivarnas sida har förts fram önskemål om en mera »neutral» utformning av regressregeln, som tar större hänsyn till preventionssynpunkter. Företrädare för arbetstagarintressena åter vill att återkravsrätten uttryckligen begränsas till fall av mycket gravrande försummelser från arbetstagarnas sida.

Jag har redan i annat sammanhang (avsnitt 1.5.2.) deklarerat, att jag inte anser preventionssynpunkter kunna tillmätas avgörande betydelse vid utformningen av regler om skadeståndsansvar på grund av eget vållande.

I likhet med skadeståndskommittén tror jag, att behovet av prevention väsentligen kan och bör tillgodoses på annat sätt. Å andra sidan anser jag det inte lämpligt att lagfästa en regel enligt vilken arbetstagaren undantagslöst bär regressansvar när han har handlat uppsåtligt eller grovt vårdslöst eller i berusat tillstånd. I vissa sådana fall bör hans ansvar kunna begränsas eller helt falla bort. Det bör inte heller vara uteslutet att regress får utövas även vid vållande av lindrigare art, om andra omständigheter, t. ex. arbetstagarens ställning eller de föreliggande ekonomiska förhållandena med särskild styrka talar för det. Vad jag nu har anfört om regressansvarets omfattning kommer enligt min mening bäst till uttryck genom en regel om att skadestånd kan återkrävas av arbetstagare endast i den mån det med hänsyn till omständigheter av angivet slag föreligger synnerliga skäl till regress. Till frågan om den närmare utformningen av regressbestämmelsen återkommer jag vid min behandling av de enskilda bestämmelserna (avsnitt 5.1.4.1.).

2.4.5.5. Det direkta skadeståndsansvaret mot arbetsgivaren. Det är naturligt att behandla frågan om arbetstagares skyldighet att ersätta person- eller sakskada som han direkt tillfogar arbetsgivaren i omedelbar anslutning till frågan om regressansvaret. De skäl som kan åberopas för en långtgående begränsning av regressansvaret har giltighet också när det gäller det direkta skadeståndsansvaret. Jag vill emellertid inte bestrida, att preventionssynpunkter här kan göra sig gällande med större styrka. Men om man utformar regressbestämmelsen så, att den lämnar rum för en sådan skälighetsbedömning, som jag nyss angav, bör samma regel kunna göras tillämplig i fråga om det direkta skadeståndsansvaret mot arbetsgivaren. Det behov av prevention som tilläventyrs kan påvisas lär kunna tillgodoses inom ramen för en sådan bestämmelse.

2.4.5.6. Skadeståndsansvaret mot tredje man. Från den enskilde arbetstagarens synpunkt framträder skälen för en begränsning av hans skadeståndsansvar med samma styrka, när den skada han har vållat drabbar en arbetskamrat eller en utomstående tredje man som när han har tillfogat arbetsgivaren skada. Men i de förstnämnda fallen träder den skadelidandes intresse av att få ersättning för sin skada mer i förgrunden.

Även om detta intresse i flertalet fall blir tillgodosett genom att den skadelidande kan vända sig mot den skadevållandes arbetsgivare enligt de regler om arbetsgivares principalansvar och om skadestånd i offentlig verksamhet som jag föreslår, ger dock dessa regler inte den skadelidande en fullständig trygghet i samtliga fall. När det gäller person- och sakskada skall visserligen principalansvaret för både enskilda arbetsgivare och de offentlighetsrättsliga subjekten ha samma tillämpningsområde som det allmän-

na culpaansvaret, vilket betyder, att den som tillfogas person- eller sakskada genom en arbetstagares vållande i tjänsten — och det är bara när skadevållandet har skett i tjänsten som en begränsning av arbetstagarens personliga skadeståndsansvar kommer i fråga — i princip alltid har rätt att få skadestånd av arbetsgivaren. I den mån denna rätt har ekonomiskt värde bör arbetstagaren inte bli ersättningsskyldig mot den skadelidande. Men det kan bli fråga om jämkning av principalansvaret, och i varje fall inom den enskilda sektorn — framför allt när det gäller arbetsgivare som inte driver ekonomisk verksamhet — måste man räkna med att den skadelidandes reparationsintresse äventyras av en oförsäkrad arbetsgivares insolvens och att således rätten att få ersättning av arbetsgivaren kan visa sig ha ringa ekonomiskt värde. Det kan göras gällande att man i sådana fall bör tillämpa regeln om begränsning av arbetstagaransvaret med en viss försiktighet. I flertalet situationer är det emellertid sociala skäl som motiverar en begränsning av detta ansvar. Vid en avvägning mellan å ena sidan arbetstagarens behov av skydd mot bördan av ett skadeståndsansvar och å andra sidan den skadelidandes intresse att få ersättning för skadan bör ofta arbetstagarens skyddsbehov lämnas företräde. Undantag kan dock tänkas när förhållandena på den skadelidandes sida är särskilt ömmande, eller när arbetstagaren har en särskilt god ekonomisk bärkraft. Också i de fall som jag nu syftar på kan det hävdas att synnerliga skäl föreligger att arbetstagaren åläggs ersättning. Jag anser följaktligen att den nyss angivna ansvarsregeln kan göras tillämplig även i fråga om skadestånd till tredje man. I en situation av det slag som jag nu har berört bör emellertid särskild hänsyn kunna tas till den skadelidandes intresse. Jag förordar därför att, i viss överensstämmelse med vad som har skett i skadeståndskommitténs förslag, den skadelidandes intresse uttryckligen anges som en av de omständigheter som skall beaktas vid bedömande av om det föreligger synnerliga skäl att ålägga arbetstagaren skadeståndsansvar.

I specialmotiveringen till 4 kap. 1 § anför departementschefen följande rörande förutsättningarna för att arbetsgivare skall kunna göras ansvarig för skada som han vållat (prop. s. 556—562).

Enligt paragrafen förutsätts att synnerliga skäl skall föreligga för att arbetstagaren helt eller till någon del skall göras ansvarig för skada som han vållar. Det måste i det särskilda fallet ha förekommit omständigheter som med betydande styrka talar för att arbetstagaren rimligen bör utge ersättning för skadan. Den prövning som här skall ske kan emellertid — som jag redan har antytt — inte göras helt på samma sätt, när det gäller förhållandet till arbetsgivaren som när tredje man fordrar skadestånd av arbetstagaren. Jag skall i fortsättningen i tur och ordning ta upp de tre olika situationer

som bestämmelsen berör: arbetstagarens regressansvar mot arbetsgivaren, hans ersättningsskyldighet för skada som han direkt har tillfogat arbetsgivaren och hans skadeståndsansvar mot tredje man.

Vad först gäller *arbetstagares regressansvar* är som jag tidigare har framhållit utgångspunkten, att ersättning för skada som en arbetstagare i tjänsten vållar tredje man normalt skall slutligt bäras av arbetsgivaren. Avsikten är också att det är mot denne som tredje man i första hand skall framställa sitt skadeståndskrav. För att regress skall komma i fråga, förutsätts att arbetstagaren är skadeståndsansvarig gentemot arbetsgivaren på grund av att han har varit vållande till den uppkomna skadan. Termen vållande betecknar här som annars även förfarande som kan medföra skadeståndsansvar enligt 2 kap. 2 eller 3 § departementsförslaget. För tillämpning av paragrafen är inte nödvändigt att arbetsgivaren svarar för skadan enbart på grund av arbetstagarens vållande enligt 3 kap. 1 eller 2 § skadeståndslagen, utan regeln blir tillämplig också när arbetsgivaren dessutom svarar mot tredje man på grund av eget vållande, enligt kontraktsrättsliga regler eller enligt särskilda regler om objektivet ansvar. Som jag har nämnt i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4.5.9.) torde även utan uttrycklig föreskrift härom gälla att de särskilda regressbestämmelser som finns i vissa speciallagar om objektivet ansvar inte hindrar en tillämpning av nu förevarande bestämmelse.

Bestämmelsen kan bli tillämplig också när arbetsgivarens skadeståndsansvar i förhållande till den skadelidande har grundats enbart på avtalsrättsliga regler. Det innebär bl. a. att bestämmelserna gäller när regresskravet avser t. ex. ersättning för ren förmögenhetsskada som arbetstagaren genom försummelse i tjänsten har tillfogat arbetsgivarens avtalskontrahent och arbetstagaren på grund av tjänsteavtalet är ansvarig mot arbetsgivaren för skadestånd som denne på grund av avtalsförhållandet kan ha betalat till den skadelidande.

Paragrafen gäller som tidigare antylls också när regresskravet avser ersättning för icke-ekonomisk skada, dvs. för sådant lidande som avses i 5 kap. 2 § departementsförslaget. En arbetsgivare kan enligt nämnda paragraf bli ersättningsskyldig för sådan skada med anledning av sin arbetstagares vållande, t. ex. när arbetstagaren i tjänsten har ärekränkt någon. Arbetsgivarens regressanspråk mot arbetstagaren skall då bedömas med tillämpning av förevarande bestämmelse.

Bland de omständigheter som skall beaktas vid prövningen, huruvida synnerliga skäl finns att göra arbetstagaren ansvarig, nämner lagtexten till en början *h a n d l i n g e n s b e s k a f f e n h e t*. Det är tydligt att graden av arbetstagarens vållande här spelar en viktig roll. Preventiva skäl motiverar i allmänhet att en arbetstagare behandlas strängare vid uppsåtligt eller i övrigt grovt skadevållande än när endast »vanlig» vårdslöshet ligger honom

till last. Men inte ens vid uppsåtliga handlingar eller när arbetstagaren har förfarit grovt vårdslöst är det givet att han bör svara för hela den skada som han har vållat. En nedsättning av skadeståndet kan tänkas t. ex. om handlingen har medfört avsevärt mera omfattande skador än arbetstagaren hade kunnat räkna med och full ersättningsskyldighet skulle bli oskäligt belungande samt nedsättning kan ske utan att preventionshänsyn eftersätts, eller när arbetsgivaren själv har medverkat till skadan genom eget vållande. I det senare fallet torde den slutliga fördelningen av skadeståndsansvaret mellan arbetsgivaren och arbetstagaren regelmässigt böra ske på ett annat sätt med stöd av förevarande bestämmelse än enligt allmänna grundsatser om fördelningen av skadestånd mellan flera skadevållare.

Vid bedömningen av handlingens beskaffenhet skall hänsyn tas också till sådana omständigheter som att arbetstagaren har anförtrofts en speciell uppgift men har svikit förtroendet. Detta kan leda till att viss ersättning utgår, även om försummelsen i förhållande till den skadelidande inte framstår som särskilt graverande.

Att den skadevållande handlingen är belagd med straff medför inte i och för sig att arbetstagaren skall åläggas skadeståndsskyldighet. Detta kan få särskild betydelse vid handlingar som kan bestraffas endast som tjänstefel.

Med arbetstagarens ställning avses i den nu diskuterade situationen främst det mått av ansvar som åvilar honom i förhållande till arbetsgivaren, dvs. om han tillhör dennes drifts- eller arbetsledning eller i övrigt åtnjuter särskilt förtroende. Viss hänsyn bör tas också till det inflytande som arbetstagaren i realiteten har haft när det gäller arbetets utförande — han har kanske i själva verket på grund av sin särskilda sakkunskap e. d. varit bestämmande i förhållande till arbetsgivaren. Sådana omständigheter kan motivera att bestämmelsen tillämpas med större stränghet mot honom än mot arbetstagare i allmänhet.

Bland de övriga omständigheter som skall beaktas bör här även nämnas arbetsgivarens och arbetstagarens ekonomiska förhållanden. Visserligen ligger det i sakens natur att sådana faktorer inte så ofta kommer att spela någon självständig roll i detta sammanhang. Det är ju bl. a. just ekonomiska överväganden som ligger bakom principen att skador som vållas i en verksamhet bör slutligt bäras av den som utövar verksamheten. Om emellertid andra omständigheter anses innefatta synnerliga skäl för att arbetstagaren får bära en del av ersättningen, kan man vid bestämmande av regressansvarets omfattning ta viss hänsyn till arbetstagarens löneförhållanden och hans ekonomi i övrigt. I mindre förhållanden, t. ex. inom jord- och skogsbruk, men särskilt när det gäller icke-ekonomisk verksamhet, kan vidare situationen undantagsvis vara sådan att arbetstagaren har en betydligt starkare ekonomisk ställning än arbetsgivaren, åtminstone om man ser

till likviditeten, och detta bör då tillåtas inverka, så att arbetstagaren åläggs att bära en större del av skadeståndet än som under samma förutsättningar i övrigt annars skulle ha blivit fallet. När t. ex. en privatperson bara tillfälligt har anlitat arbetskraft gör sig skälen att låta arbetsgivaren bära skaderiskerna i allmänhet inte heller gällande med samma styrka som i vanlig näringsverksamhet, och det bör i sådana fall finnas större utrymme för hänsyn till de privatekonomiska förhållandena.

Jag utgår i likhet med kommittén från att det sällan blir fråga om regresskrav mot arbetstagare, när det gäller person- eller sakskada. I regel har arbetsgivaren försäkring och då betalar försäkringsgivaren skadeståndet. Försäkringsgivaren inträder visserligen i princip i försäkringstagaren-arbetsgivarens rätt mot den skadevållande arbetstagaren, men regressrätten är enligt försäkringsvillkoren regelmässigt inskränkt till fall av uppsåt och vållande i berusat tillstånd. Å andra sidan framgår av vad jag redan har sagt att det vid sådana skadefall ofta föreligger synnerliga skäl att ålägga arbetstagaren skadeståndsansvar. I detta sammanhang bör framhållas, att en försäkringsgivare, som meddelat ansvarsförsäkring för en arbetsgivare, inte lär genom villkoren kunna förbehålla sig rätt till mer långtgående regress mot skadevållande arbetstagare än som följer av förevarande bestämmelse eller av avtal i vilket arbetstagaren är part. Att rätt till regress enligt nu gängse villkor föreskrivs vid uppsåt och vållande i berusat tillstånd hindrar sålunda inte, att en arbetstagare helt eller delvis befrias från regressansvar med stöd av denna bestämmelse, om omständigheterna i övrigt är ömmande.

I fråga om person- och sakskada torde bestämmelsen få större praktisk betydelse, när arbetsgivaren, t. ex. staten, uppträder som självförsäkrare, eller när han i övrigt saknar ansvarsförsäkring. I de förstnämnda fallen bör bestämmelsen i princip tillämpas på samma sätt som om försäkring hade förelegat. Med den nuvarande utformningen av ansvarsförsäkringsvillkoren betyder detta, att regressansvar blir aktuellt bara i mycket begränsad utsträckning.

Principiellt bör bestämmelsen tillämpas på samma sätt i fråga om ren förmögenhetsskada som när regresskravet avser person- eller sakskada. När arbetstagarens ansvarighet grundar sig enbart på tjänsteavtalet, kan emellertid av detta uttryckligen eller underförstått följa, att hans ansvarighet är mer eller mindre omfattande än som följer av förevarande bestämmelse. Ofta rör det sig om åsidosättande av centrala avtalsförpliktelser från arbetstagarens sida, och detta kan som jag tidigare har nämnt inverka.

Arbetstagaren kan också ådra sig ansvar för ren förmögenhetsskada genom brott. Beträffande arbetstagare i enskild tjänst rör det sig i regel om uppsåtliga förfaranden, och då föreligger det vanligen synnerliga skäl att göra honom ansvarig. Liksom vid person- eller sakskada kan en nedsättning av skadeståndet tänkas även vid uppsåtliga handlingar, exempelvis om

arbetstagaren handlat under påverkan av någon överordnad eller i arbetsgivarens intresse. Uppsålliga förmögenhetsbrott o. d. lär emellertid ganska sällan kunna anses begångna i tjänsten. I varje fall i utomobligatoriska förhållanden inträder då inte något principalansvar, och regressansvar mot arbetsgivaren blir följaktligen inte heller aktuellt.

Med nuvarande ämbetsansvarsregler kan ansvar för ren förmögenhetsskada inträda i betydligt större omfattning för arbetstagare i allmän tjänst med anledning av felaktiga förfaranden i tjänsten. Bestämmelsen blir då som nämnts tillämplig beträffande deras regressansvar mot den som enligt 3 kap. 2 § departementsförslaget har utgett ersättning för skadan. Tillämpningen torde här böra ske i stort sett på samma sätt vare sig det är fråga om person- eller sakskada eller om ren förmögenhetsskada.

I övrigt förutsätter bestämmelsen att hänsyn tas till samtliga föreliggande omständigheter, och jag anser det varken behövt eller lämpligt att binda rättstillämpningen genom några mera preciserade anvisningar om vilka andra faktorer än dem jag nu har berört som skall kunna medföra att arbetstagaren görs ansvarig.

När det gäller *arbetstagares direkta skadeståndsansvar mot arbetsgivaren*, bör bestämmelsen tillämpas i huvudsak på samma sätt som i fråga om regressansvaret. Emellertid kan preventiva skäl ibland påkalla att skadeståndsregeln tillämpas strängare i hithörande fall, särskilt vid bristande redovisning av anförtrodda medel och när arbetstagaren handskas grovt vårdslöst med redskap o. d. som han har fått om hand. Att han genom sitt handlande har åsidosatt centrala förpliktelser i tjänsteavtalet kan också i andra fall motivera att han åläggs skadeståndsskyldighet. Detsamma gäller i det av skadeståndskommittén särskilt berörda fallet då en arbetstagare, vilken arbetar tillsammans med sin arbetsgivare under likartade yttre förhållanden — t. ex. i skogs- eller jordbruk — vållar denne personskada. Framför allt vid allvarligt vållande från arbetstagarens sida kan då synnerliga skäl tänkas föreligga att ålägga arbetstagaren visst skadeståndsansvar. Man får emellertid beakta att han saknar praktisk möjlighet att försäkra sig mot ansvaret. Om skadan är täckt av objektsförsäkring bör det endast i undantagsfall förekomma, att försäkringsgivaren medges rätt till regress mot arbetstagaren för utgiven ersättning. Framför allt kan detta bli aktuellt när skadan har vållats uppsåtligen eller av grov oaktsamhet. Saknar arbetsgivaren försäkringsskydd, i strid mot vad som är brukligt, bör hans skadeståndsrätt inte gå längre än skadeförsäkringsgivares regressrätt. Samma synpunkter bör bli vägledande när arbetsgivaren uppträder som självförsäkrare.

En särskild fråga avser förhållandet mellan förevarande paragraf och de speciella skadestånds- och jämningsregler som finns i den arbetsrättsliga lagstiftningen. Som jag har sagt i den allmänna motiveringen (avsnitt

4.2.3.) rör det sig här om jämningsregler av speciellt slag vilka är avsedda att tillämpas under särskilt hänsynstagande till arbetsrättsliga grundsatter. Man får därför räkna med att en tillämpning av dessa regler ofta leder till resultat som innebär avvikelse från de principer som ligger till grund för den nu förevarande allmänna bestämmelsen om arbetstagares skadeståndsansvar. Det kan t. ex. väl tänkas att en arbetstagare med stöd av 8 § kollektivavtalslagen åläggs skyldighet att ersätta skada till följd av att han har åsidosatt sina skyldigheter enligt kollektivavtal, även om det inte från de allmänna synpunkter som bär upp förevarande bestämmelse kan sägas föreligga synnerliga skäl att göra honom ansvarig för skadan. I all synnerhet gäller detta i fråga om sådan icke-ekonomisk skada som i sådana fall är ersättningsgill uteslutande i kraft av den särskilda föreskriften härom i nämnda lagrum i kollektivavtalslagen. Å andra sidan leder en tillämpning av den s. k. 200-kronors-regeln i kollektivavtalslagen inte sällan till ett förmanligare resultat för arbetstagaren än förevarande paragraf i skadeståndslagen. Det är emellertid inte möjligt att på förhand göra några generella uttalanden i vad mån eller på vad sätt en tillämpning av de speciella skadestånds- och jämningsreglerna i den arbetsrättsliga lagstiftningen skall medföra modifikationer i den allmänna bestämmelsen i skadeståndslagen om arbetstagares skadeståndsansvar. Dessa problem får avgöras i rättstillämpningen i varje enskilt fall, med beaktande av de ändamåls-synpunkter som ligger till grund för de olika lagreglerna.

I fråga om både regressansvaret och det direkta skadeståndsansvaret mot arbetsgivaren bör beaktas att paragrafen är dispositiv. Det torde inte heller vara ovanligt att ansvaret åtminstone för vissa fall uttryckligen regleras i kollektivavtal eller i enskilda tjänsteavtal. Sådana avtalsvillkor tar i och för sig över bestämmelsen, men jag vill erinra om att klausuler som är uppenbart otillbörliga här som annars kan åsidosättas enligt grunderna för 8 § skuldebrevslagen. Den grundsyn på frågan om arbetstagarens ansvar som kommer till uttryck i förevarande paragraf kan uppenbarligen påverka bedömningen, huruvida tillämpning av en avtalsbestämmelse med avvikande innehåll skall anses otillbörlig mot arbetstagaren.

Jag övergår här efter till att behandla frågan om *arbetstagarens direkta skadeståndsansvar mot tredje man* — varmed jag i detta sammanhang avser alla andra skadelidande än arbetsgivaren. Med den utformning som reglerna om arbetsgivares principalansvar har fått i departementsförslaget torde det bara i sällsynta undantagsfall inträffa att en arbetsgivare i enskild verksamhet inte är ansvarig för skada som en arbetstagare har vållat i tjänsten och för vilken denne själv är ansvarig. Förslaget utgår från att när arbetsgivaren svarar för hela skadan och har ansvarsförsäkring eller i övrigt är solvent för skadeståndet den skadelidande normalt vänder sig mot arbetsgivaren och över huvud taget inte kräver arbetstagaren. Gör han trots

allt anspråk gällande mot arbetstagaren, bör dennes ansvarighet i princip bedömas på samma sätt som om det varit fråga om ett regressanspråk från arbetsgivaren men självfallet utan hänsyn till sådana tredje man ovidkommande förhållanden som uteslutande har avseende på det inbördes förhållandet mellan arbetsgivaren och arbetstagaren, som t. ex. särskilda åtaganden av arbetstagaren i tjänsteavtalet c. d.

I praktiken torde emellertid arbetstagares ansvar mot tredje man — bortsett från vissa fall som avser skada vid myndighetsutövning och som jag strax skall beröra särskilt — aktualiseras bara när arbetsgivaren inte har ansvarsförsäkring som täcker skadan och är insolvent för skadeståndet eller när detta har jämkats enligt 3 kap. 6 § departementsförslaget. Att tredje man då inte får full ersättning av arbetsgivaren för sin skada utgör visserligen inte i och för sig ett sådant skäl att ålägga arbetstagaren skadeståndsskyldighet som avses i paragrafen. Men som jag har anfört i den allmänna motiveringen kan sociala skäl tala för att tredje mans intresse särskilt beaktas. Hänsyn till tredje man kan leda till att arbetstagarens skadeståndsskyldighet bör bedömas strängare än hans regressansvar mot arbetsgivaren. Allmänt gäller att parternas ekonomiska förhållanden i högre grad än när det gäller arbetstagarens ansvar mot arbetsgivaren skall beaktas i denna situation. Om den skadelidande har eller enligt gängse värderingar bort ha skadeförsäkring bör skadestånd regelmässigt inte utgå. Detsamma gäller i allmänhet när den skadelidande har en god ekonomisk ställning. Hänsyn bör särskilt tas till att arbetstagare i regel inte kan skydda sig genom ansvarsförsäkring. Som jag tidigare har redovisat förekommer dock sådan försäkring för vissa kategorier arbetstagare, och i den mån en skada täcks av arbetstagarens egen ansvarsförsäkring kan detta ensamt eller i förening med andra omständigheter utgöra synnerliga skäl att ålägga honom skadeståndsskyldighet.

Andra särskilda omständigheter på arbetstagarens sida kan undantagsvis leda till att han bör bära ett fullt eller i endast mindre mån reducerat ansvar också i fall då hans vållande inte är av mera allvarligt slag. Som exempel kan framhållas det av skadeståndskommittén berörda fallet, att arbetstagaren har ett betydande intresse i företaget och ett bestämmande inflytande över detta. I övrigt torde hans ställning ha mindre betydelse, när det gäller skadeståndsansvaret mot den skadelidande, än när fråga är om hans ansvarighet mot arbetsgivaren.

B. Lagrådet. Lagrådet anför följande rörande förslaget att skadeståndsansvar skall föreligga endast i den mån synnerliga skäl föreligger (prop. s. 640—642).

I olika sammanhang betonas i motiven vikten av att alltför skarpa gränser icke uppställas mellan de fall då fullt skadestånd alltid skall utgå och de fall då skadestånd kan bortfalla eller nedsättas. Denna synpunkt har enligt lagrådets mening icke tillbörligt beaktats i fråga om förevarande paragraf. Betydande motsättningar uppstår mellan fall då kontraktsregler medför full ersättningsplikt och med dessa likartade fall då enligt förevarande paragraf det kräves synnerliga skäl för att ålägga ens jämkat skadestånd. Liknande följd av gränsdragningar uppkommer när det gäller arbetstagarbegreppet som enligt förslaget är ganska svävande samt i fråga om bedömandet av huruvida fel eller försummelse begåtts i eller utom tjänsten.

Den tveksamhet som med fog kan hysas om lämpligheten av att arbetsgivare skall ansvara för sakskada, som en arbetstagare i tjänsten vållar en annan arbetstagare, synes innefatta skäl att icke i så hög grad som förslaget innebär inskränka den vållandes ansvar. I dylika fall inverkar också preventionssynpunkten men i lika grad bör denna beaktas i andra fall. Här om må hänvisas till vad lagrådet inledningsvis anfört (prop. s. 621). Härjämte må crinras att, såsom departementschefen framhållit, en strängare bedömning av en arbetstagares ansvar kan vara påkallad i fråga om hans direkta skadeståndsansvar mot arbetsgivaren, särskilt vid bristande redovisning av anförtrödda medel och vårdslöshet i fråga om verktyg o. d. Härutinnan må också hänvisas till vad lagrådet ovan (prop. s. 670) anfört om redogörarsvaret i förvaltningen och krigsmäns ansvar för utlämnade persedlar eller annan materiel. Den i motiven förekommande hänvisningen till att preventionen kan upprätthållas genom disciplinära eller andra åtgärder synes knappast väga tungt; den milda repression som en, eventuellt jämkad, ersättningsskyldighet innebär torde i allmänhet vara att föredraga.

Den personkrets som avses med begreppet arbetstagare är numera synnerligen omfattande och av mycket heterogen sammansättning. Till följd av utvidgningen av det allmännas verksamhet samt den omställning till verksamhet i bolags- eller föreningsform som skett beträffande enskild näringsverksamhet, omfattar arbetstagarbegreppet den allt övervägande delen av befolkningen, från de högsta cheferna till unga lärlingar. Enligt förslaget skall begreppet i skadeståndslagen omfatta även andra som eljest icke räknas dit (internier, skolelever, värnpliktiga). Att vid ansvarsfrågans bedömande arbetstagarens ställning skall vara en viktig faktor har i paragrafen uttryckligen angivits. I ett sammanhang har departementschefen framhållit, att parterna på arbetsmarknaden bör lämnas frihet att genom kollektivavtal reglera frågan om arbetsgivares principalansvar mot egna arbetstagare. Framför att i så hög grad som föreslagits minska skadeståndsansvaret för alla andra arbetstagare i de mest skiftande ställningar synes det vara att föredraga att frågan om kollektivanställdas ansvar överlämnas till reglering genom avtal. En reglering i denna ordning skulle omfatta den största delen

av arbetstagarna och få viss betydelse även för arbetstagare som icke omfattas av kollektivavtal.

I motiven till kravet på synnerliga skäl uttalas, att vid en avvägning mellan å ena sidan arbetstagarens behov av skydd mot bördan av ett skadeståndsansvar och å andra sidan den skadelidandes intresse att få ersättning för skadan bör ofta arbetstagarens skyddsbehov lämnas företräde samt att undantag dock kan tänkas, när förhållandena på den skadelidandes sida är särskilt ömmande eller när arbetstagaren har särskilt god ekonomisk bärkraft. Sistnämnda uttalande synes icke innebära tillbörlig hänsyn till att skadevällaren och den skadelidande ej sällan befinner sig i ungefär samma ställning och i samma ekonomiska omständigheter och att i dylikt fall bedömningen snarast borde bli motsatt den som antytts i motiven. De exempel som departementschefen anför och vad han i övrigt uttalat i anslutning till förevarande paragraf samt vad lagrådet ovan erinrat kan knappast anses innebära, att det för skadeståndsansvars åläggande alltid bör fordras synnerliga skäl om detta uttryck tillägges den mening som eljest åsyftas i lagslutfningen, eller i hög grad särpräglade fall.

Slutligen bör beaktas att, enligt vad i motiven anförts, principen i gällande rätt, att arbetstagaren bär fullt skadeståndsansvar för skada som han i tjänsten vållar sin arbetsgivare, i praktiken mera sällan fullt ut hävdats av arbetsgivarna beträffande skadad eller förkommen materiel, felaktigt utförda produkter etc. Departementschefen uttalar också, att det hör till sällsyntheterna att enskilda arbetsgivare riktar ersättningskrav mot någon sin arbetstagare, om inte denne har förfarit särskilt klandervärt. Det framstår mot denna bakgrund icke såsom påkallat att begränsa arbetstagares ansvar i så hög grad som kravet på synnerliga skäl innebär.

Å andra sidan synes det vara önskvärt att i paragrafen tydligare framhållas att fullt skadestånd icke alltid skall utgå utan prövningen avse även frågan om nedsättning av skadeståndsbeloppet till vad som är skäligt.

På grund av det anförda hemställer lagrådet, att paragrafen i nu ifrågasvarande hänseende avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslogs av skadeståndskommittén och får innehålla, att arbetstagare är ansvarig endast om och i den mån det med hänsyn till i paragrafen angivna omständigheter är skäligt. I varje fall bör paragrafen ändras på det sätt att »synnerliga skäl» ersättes med »särskilda skäl».

C. Departementschefen i slutprotokollet. I slutprotokollet anför departementschefen följande rörande innebörden av »synnerliga skäl» (prop. s. 653—654).

Lagrådets allmänna uttalanden i anslutning till 4 kap. 1 § rörande paragrafens räckvidd och sakliga innebörd synes inte ge vid handen att lagrådet

i något väsentligt hänseende ställer sig avvisande eller kritiskt till de vägledande uttalanden och exemplifieringar rörande bestämmelsens tillämpning som jag har anfört i remissprotokollet. När lagrådet likväl säger sig inte kunna tillstyrka att skadeståndsansvar för arbetstagare skall föreligga endast i den mån synnerliga skäl föreligger och i stället förordar att ansvarigheten skall bestämmas på grundval av en allmän skälighetsprövning eller att i varje fall »synnerliga skäl» ersätts med »särskilda skäl», förefaller meningsbrytningen huvudsakligen avse endast en lagteknisk fråga eller närmare bestämt frågan vilken innebörd som här skall tilläggas uttrycket »synnerliga skäl».

Som framgår av vad jag har anfört i remissprotokollet bör utgångspunkten vara, att en arbetstagare normalt inte skall drabbas av personligt skadeståndsansvar med anledning av vållande i tjänsten. Även om åtskilliga undantagsfall kan tänkas där full eller jämkad ersättningsskyldighet bör åläggas — jag har i remissprotokollet angett ett flertal typexempel — lär dessa fall bli relativt sett mycket få och i det stora hela komma att framstå som klara undantagssituationer. Och i alla händelser skall det enligt min mening föreligga omständigheter som entydigt och med särskild styrka talar för att skadeståndsansvar åläggs arbetstagaren. Det är visserligen riktigt att alla dessa situationer knappast kan karakteriseras som »i hög grad särpräglade fall». Det är snarare fråga om att omständigheterna i det särskilda fallet — utan att nödvändigtvis vara speciellt särpräglade — tillsammans skall innefatta särskilt starka skäl för att ersättningsskyldighet åläggs. Detta åskådliggörs emellertid enligt min mening bäst genom uttrycket »synnerliga skäl» än genom någon av de formuleringar lagrådet har föreslagit. Det är f. ö. inte ovanligt och i viss mån oundvikligt att uttryck av detta slag ges en något varierande innebörd beroende på i vilket rättsligt sammanhang de används. Inte minst framträder sådana skillnader mellan straffrättslig och civilrättslig lagstiftning.

Jag vill i sammanhanget också betona, att lagrådets hänvisning till rådande praxis, enligt vilken det hör till sällsyntheterna att enskild arbetsgivare riktar skadeståndskrav mot sina arbetstagare, enligt min mening snarast talar till förmån för ett förslag om en även formellt långtgående begränsning av arbetstagares skadeståndsansvar. Denna praxis måste ses som ett uttryck för att parterna på arbetsmarknaden numera ansluter sig till uppfattningen att skadeståndsansvar på grund av vållande i tjänsten normalt inte bör utkrävas av en arbetstagare. Det skulle då närmast te sig anmärkningsvärt och överraskande om lagstiflaren inför regler som synes ge uttryck för att sådant ansvar bör utkrävas i större utsträckning än arbetsmarknadsparterna hittills ansett påkallat. Det naturliga synes mig i stället vara att lagstiftningen reellt och formellt anpassas till de värderingar som allmänt omfattas av berörda parter.

D. Motioner. I motionen 1972:1487 av herr Ernulf (fp) erinrar motionären — efter att ha redogjort för lagrådets ståndpunkter — om att departementschefen avvisar lagrådets förslag. Men, fortsätter motionären, departementschefen närmar sig i sak lagrådets ståndpunkt så till vida att han uttalar (s. 654) att det är fråga om att omständigheterna i det särskilda fallet — utan att nödvändigtvis vara speciellt särpräglade — tillsammans skall innefatta särskilt starka skäl för att ersättningskyldighet åläggs. Vidare hänvisar motionären till att detta enligt departementschefens mening bättre åskådliggörs genom uttrycket »synnerliga skäl» än genom någon av de formuleringar lagrådet föreslagit samt att departementschefen ansett att det för övrigt inte är ovanligt, och i viss mån oundvikligt, att uttryck av detta slag ges en något varierande innebörd beroende på i vilket rättsligt sammanhang de används.

Motionären anför att han inte helt kan dela departementschefens mening i detta avseende. I varje fall, fortsätter han, måste det väl vara en angelägen strävan för lagstiftaren att ge ofta använda uttryck i lagtexten såvitt möjligt enhetlig betydelse i de olika sammanhang vari de förekommer. Ett självklart syfte — bland andra — med skadestandsreglerna är också att i görlig mån tjäna som ett avhållande moment mot skadevällande handlingar, framhåller motionären och tillägger att i den situation som lagrådet anger som ett exempel, nämligen när det gäller skador som en arbetstagare vållar en arbetskamrat, detta syfte enligt hans mening är särskilt angeläget. Men denna situation är enligt motionären knappast så särpräglad att uttrycket »synnerliga skäl» kan anses adekvat.

Enligt motionärens bedömning skulle såväl den uppfattning som departementschefen i sak uttrycker som lagrådets understrykande av situationen vid skador, som en arbetstagare vållar en arbetskamrat eller i vissa fall sin arbetsgivare, kunna bäst täckas genom någon av de två formuleringar som lagrådet föreslår. För den formulering som lagrådet i huvudsak hämtat från skadeståndskommitténs förslag talar härjämte att den, såsom lagrådet enligt vad som nämnts framhåller, tydligt utsäger att arbetstagaransvaret inte alltid skall avse fullt skadestånd utan skall kunna jämkas efter skälighetsprövning, anför motionären avslutningsvis.

I motionen 1972:1489 av fru Kristensson m. fl. (m) erinrar motionärerna om att arbetsgivaren enligt lagförslaget övertar arbetstagarens skadeståndsskyldighet i förhållande till tredje man och att kostnaden i allmänhet förutsättes skola stanna på arbetsgivare, t.o.m. i sådana skadeståndsfall där uppsåt eller grov vårdslöshet kan läggas arbetstagaren till last. Att arbetstagaren i princip skall gå fri från ansvar t.o.m. i situationer som står sabotaget nära, ter sig stötande för den allmänna rättskänslan och är i hög grad ägnat att

undergräva arbetsmoral och känslan av ansvar för ett anförtrott arbete, framhåller motionärerna.

Motionärerna hänvisar härefter till att lagrådet för sin del inte funnit det påkallat att begränsa arbetstagares ansvar i så hög grad som kravet på »synnerliga skäl» för utkrävande av ansvar innebär samt att lagrådet i varje fall ansett att paragrafen bör ändras på så sätt att »synnerliga skäl» ersättes med »särskilda skäl». Vidare erinrar motionärerna om att departementschefen i slutprotokollet med anledning av lagrådets utlåtande i denna fråga anfört att meningsbrytningen huvudsakligen avser endast en lagtek-nisk fråga eller närmast frågan vilken innebörd som här skall tilläggas uttrycket »synnerliga skäl». Motionärerna förklarar att de inte kan dela departementschefens uppfattning i frågan utan de förordar att formuleringen »särskilda skäl» kommer till användning för att markera att det i fall av uppsåt eller grov vårdslöshet skall vara normalt att ansvar kan utkrävas av arbetstagaren även om arbetsgivaren i förhållande till tredje man svarar primärt.

I motionen 1972:1490 av herr Larsson i Luttra m.fl. (c) förklarar motionärerna att de ansluter sig helt till principen i 4 kap. 1 § men att de finner lagtexten alltför snävt formulerad. Orden »synnerliga skäl föreligger» bör enligt deras mening ersättas med ett mindre begränsande uttryck, t.ex. »det är påkallat». Försättningen anger vilka omständigheter som skall beaktas, och där är någon ändring inte motiverad, anför motionärerna.

Lagstiftningens ikraftträdande

A. Lagrådet. Lagrådet uttalar följande beträffande genomförandet av den föreslagna lagen (prop. s. 619—621).

I högre grad än inom andra rättsområden av större betydelse har rättsutvecklingen på skadeståndsrättens område överlämnats till rättspraxis. På grund av skadeståndsmålenas frekvens föreligger ett stort antal avgöranden av principiell betydelse. Rättspraxis har belysts icke blott genom referat i NJA av högsta domstolens domar utan även genom andra rättsfallssamlingar och i rättsfallsöversikter. Av samma värde för utvecklingen som domstolarnas praxis har varit den uppmärksamhet som den juridiska doktrinen ägnat åt sammanställning och analys av rättspraxis och de principer som gjort sig gällande. Tack vare denna samverkan mellan rikhaltig praxis och doktrin har utvecklingen lett till att skadeståndsrätten vunnit avsevärd stadga och nyansering. Att utvecklingen fått fortgå utan lagstiftning annat

än på specialområden framstår ingalunda såsom beklagansvärt. I större utsträckning än som varit möjligt om tidigt lagfästa grundsatser funnits har ändrade samhällsförhållanden och åsikter kunnat få inverka på rättstillämpningen. Möjligheten härtill är emellertid i vissa hänseenden begränsad. Det kan exempelvis svårigen antagas att utvecklingen på försäkringsområdet utan stöd av lagstiftning kan bli tillbörligt beaktad. Ehuru det är påkallat att en lagreglering kommer till stånd, kan ställas frågan huruvida det bör ske just nu.

Det föreliggande förslaget innebär vissa nyheter som i och för sig framstår såsom önskvärda. Detta är fallet med utvidgningen av skadeståndsansvaret för arbetsgivare och det allmänna samt begränsningen för arbetstägare ävensom hänsynstagande vid skadeståndsansvar för barn m. fl. till försäkringar och andra ekonomiska omständigheter. Om vad nu sagts talar för genomförande av lagen, föreligger andra skäl som talar i motsatt riktning.

I en intresseväckande inledning till förslaget har departementschefen skisserat hur han tänker sig att i framtiden skadeståndsrätten skall gestaltas i samordning med social och enskild försäkring. Han framhåller emellertid att en sådan utveckling är en fråga på lång sikt.

Mera näraliggande torde vara de reformer på vissa områden som kan bli följderna av pågående eller förestående utredningsarbete. För närvarande pågår utredning om ersättning till oskyldigt dömda m. fl. och det är att förvänta att trafikskadecansvaret inom ej alltför lång tid upptages till behandling. Det är icke uteslutet att reformer på dessa områden kan föranleda följdändringar i den nu föreslagna lagen.

Av större betydelse är det utredningsarbete som utföres av skadeståndskommittén. Dess uppdrag omfattar att utarbeta förslag till regler om ersättning för personskada och enligt tilläggsdirektiv har kommittén nyligen framlagt förslag till en allmän regel om jämkning av skadestånd och angående vissa därmed sammanhängande frågor. Därefter skall kommittén upplaga spörsmål om försäkringsgivares regressrätt. Införandet av en allmän jämkningsregel inverkar på utformningen av vissa bestämmelser i lagförslaget varför dessa får anses vara av provisorisk natur. Ändringar i fråga om regressrätten har stor betydelse för tillämpningen av regler om verkan av försäkring på skadeståndsansvaret i vissa fall. För lagrådet har upplysts att proposition beträffande jämkningsregeln avses skola framläggas inom kort, möjligen till och med innan den nu föreslagna lagen kan träda i tillämpning. Nämda förhållanden innefattar vägande skäl till uppskov med förevarande lagstiftning. Härvid är också att uppmärksamma vikten av att skadeståndsregler icke ofta ändras, till olägenhet för rättstillämpningen vid domstolarna och skaderegleringen inom försäkringsväsendet.

Å andra sidan måste beaktas värdet av allt det förtjänstfulla arbete som

under lång tid ägnats de frågor förslaget avser inom utredningarna och vid departementsbehandlingen. Ett uppskov kan medföra att detta värde skulle kunna mer eller mindre bli tillspillogivet. Trots förut antydda betänkligheter anser sig lagrådet icke böra avstyrka att den föreslagna lagstiftningen genomföres. För den händelse en allmän jämningsregel kan införas inom närmare tid, förordar lagrådet att det får anstå med skadeståndslagens ikraftträdande så att jämningsregeln och vad därmed sammanhänger dess förinnan kan inarbetas däri. Ett visst anstånd kan också vara motiverat för att bereda myndigheter och försäkringsanstalter tillfälle att sätta sig in i lagens bestämmelser, som delvis icke ingått i de grundläggande utredningsförslagen, samt de utförliga motiv och kommentarer som departementschefen knutit till desamma.

B. Departementschefen i slutprotokollet. Departementschefen anför i slutprotokollet följande rörande ikraftträdandet (prop. s. 647).

Förslaget till skadeståndslag utgör resultatet av ett mångårigt lagstiftningsarbete. Som jag har framhållit vid remissen till lagrådet föreligger ett starkt behov av reformer på skadecersättningsområdet. Reformarbetet är emellertid omfattande och måste bedrivas i etapper. De förslag som nu läggs fram utgör en på lämpligt sätt avgränsad första etapp och svarar mot reformönskemål som vid åtskilliga tillfällen under senare år har förts fram från riksdagens sida och i den allmänna debatten. Även lagrådet har be-tecknat reformerna som önskvärda. Det möter tekniskt sett inte hinder att förelägga riksdagen förslagen i sådan tid att skadeståndslagen kan sättas i kraft den 1 juli 1972. Ett ytterligare uppskov med genomförandet av reformerna kan under dessa förhållanden försvaras endast om mycket starka sakskaäl kan anföras. Att pågående utredningsarbete redan har resulterat och inom kort kommer att resultera i förslag som innebär ändringar i eller tillägg till det lagförslag som nu föreligger till bedömande utgör inte i och för sig ett sådant skäl. Det ligger i sakens natur att de enskilda etapperna i ett långsiktigt reformarbete av detta slag inte kan representera slutgiltiga lösningar utan till en del får karaktären av kortsiktiga provisorier i avvaktan på nya delresultat av pågående utredningsarbete. Redan vid remissen till lagrådet förutskickade jag f. ö. att skadeståndslagen kunde komma att successivt underkastas justeringar och kompletteringar. Lagen har också fått en teknisk uppbyggnad och utformning som är direkt avsedd att underlätta framtida lagändringar och göra det möjligt att vidta önskvärda ändringar utan större ingrepp i lagkomplexet.

När det gäller behovet av anstånd för att bereda myndigheter och försäk-

ringsinrättningar tillfälle att sätta sig in i den nya lagstiftningen vill jag framhålla, att de reformer som föreslås har varit kända i snart ett år och att lagrådsgranskningen inte föranleder några sakliga ändringar av betydelse. De förändringar i ansvarsförsäkringsvillkoren som påkallas av de nya reglerna om barns och psykiskt abnormas skadeståndsansvar och av bestämmelserna om utvidgat principalansvar för arbetsgivare är föga genomgripande och tekniskt enkla att genomföra. Eftersom den nya lagen blir tillämplig bara i fråga om skadefall som inträffar efter ikraftträdandet torde de myndigheter som berörs av bestämmelserna om utvidgat skadeståndsansvar för det allmänna i verkligheten få avsevärd tid på sig även efter ikraftträdandet, innan de behöver ta ställning till konkreta tillämpnings- och tolkningsfrågor.

På nu anförda skäl förordar jag att den nya skadeståndslagen får träda i kraft den 1 juli 1972.

C. Motion. I motionen 1972:1489 av fru Kristensson m. fl. (m) erinrar motionärerna om den diskussion som lagrådet fört rörande frågan om det i nuläget över huvud taget är ändamålsenligt att besluta om en skadeståndslag. Vidare påpekar motionärerna att skadeståndskommitténs förslag om en allmän regel om jämkning av skadestånd nu föreligger (Skadestånd III; SOU 1971:83). Såvitt man kan bedöma kommer detta förslag att föranleda icke obetydliga ändringar i den nu föreslagna lagen, framhåller motionärerna.

Motionärerna anför att de — med hänsyn till det anförda och då ett förslag på grundval av skadeståndskommitténs betänkande Skadestånd III innebär principiella ändringar i förhållande till föreliggande lagförslag — förordar att behandlingen av propositionen senarelägges så att en samordnad bedömning av det nu aktuella lagförslaget med ett blivande ändringsförslag kan äga rum.

Vinner denna synpunkt ej gehör anser motionärerna att i vart fall ikraftträdandet av skadeståndslagen bör uppskjutas till den 1 januari 1973. Här för talar enligt motionärerna framför allt den information som behövs om det utvidgade principalansvaret som är en följd av den nya lagen. Att egentliga arbetsgivare i viss utsträckning kan förmodas känna till de nya lagreglerna och hinner vidtaga de försäkringsmässiga åtgärder som bedömes erforderliga är en sak för sig, anför motionärerna. Men, fortsätter de, det kan inte förutsättas som normalt att unga familjer inser att de är arbetsgivare i skadeståndslagens mening och med dess konsekvenser med avseende på skada vållad av t. ex. en barnvakt eller en tillfällig hemhjälp. Inte heller äldre människor sägs inse att de kommer att belastas med samma arbetsgivaransvar för t. ex. en vårdarinna. Med hänsyn till att även dessa enskilda småprincipaler bör få tillfälle att orientera sig om sitt nya ansvar

och om möjligheterna att möla detta bör ikraftträdandet anstå till den 1 januari 1973, anför motionärerna avslutningsvis.

D. Skrivelse från Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folksam. I skrivelse den 4 april 1972 erinrar Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folksam, ömsesidig sakförsäkring, inledningsvis bl. a. om vad departementschefen i slutprotokollet anförts om behovet av anstånd för att bereda myndigheter och försäkringsinrättningar tillfälle att sätta sig in i den nya lagstiftningen. Härefter anføres följande i skrivelsen.

Några förändringar i försäkringsvillkoren, vilka idag ger försäkringstagaren skydd för det ansvar han har *enligt gällande rätt*, avses inte att genomföras. Däremot kan förslagets inverkan på behövlig premienivå inte antas bli obetydlig utan röra sig om 15 à 25 procent, d. v. s. för hela branschen i storleksordningen 10 milj. kronor för ett halvt år. Osäkerheten i denna bedömning sammanhänger främst med att förslaget innebär — förutom en utvidgning av principalansvaret — att föreliggande försäkringsförhållanden, i synnerhet förefintligheten av ansvarighetsförsäkringar, i större utsträckning än hittills skall beaktas vid skadefall. Den inverkan på behövlig premienivå som denna nyhet kan medföra är vanskelig att mer exakt beräkna.

Det tidsödande och komplicerade arbetet med utarbetande av nya tariffer samt därav föranledda ändringar i praktiserade ADB-rutiner kan som ovan antylts endast förberedas till en viss gräns så länge endast reformplaner föreligger. Åtskilligt tidsödande arbete måste återstå den dag lagförslaget blir definitivt antaget, så att juridiskt relevanta meddelanden om premiehöjning kan expedieras till försäkringstagarna.

Härtill kommer — och detta är det mest väsentliga — det besvärande faktum att beslutade premiehöjningar, när de slutligen kan effektueras, får faktisk effekt först vid nästkommande premieförfallodag för respektive försäkringar.

Som framgår av det anförda skulle det — för att försäkringsbolagen skall kunna få täckning för den ökade ansvarsrisk som förslaget kan antas medföra — behövas att tiden för ikraftträdandet bestäms till drygt ett år efter det ett definitivt riksdagsbeslut föreligger. Försäkringsbolagen skulle dock i detta fall kunna acceptera att anstånd bereds med ikraftträdandet till den 1/1 1973, vid vilken tidpunkt måhända även förslaget om värdesäkring av skadeståndslivräntor kommer att träda i kraft. Även detta förslag kommer att kräva premiehöjningar.

Utskottet

Inledning

Utskottet vill till en början erinra om att ett omfattande utredningsarbete under mer än två decennier har bedrivits i samverkan med de nordiska länderna i avsikt att reformera skadeståndsrätten. Efter det att resultatet av en förberedande utredning om lagstiftning redovisats år 1950 (SOU 1950: 16) har under 1950—1960-talen flera utredningsförslag lagts fram på den allmänna skadeståndsrättens område bl. a. rörande skadestånd i offentlig verksamhet, försäkringsgivares regressrätt, trafikskadeansvaret, barns och föräldrars skadeståndsansvar samt arbetsgivares och arbetstagares skadeståndsansvar. Helt nyligen har vidare 1966 års skadeståndskommitté lagt fram förslag till en allmän regel om jämkning av skadestånd m. m. (Skadestånd III; SOU 1971: 83) samt till bestämmelser om värdesäkring av skadeståndslivräntor (Skadestånd IV; SOU 1972: 12). Kommitténs utredningsarbete fortsätter och framdeles kan väntas förslag rörande skadestånd vid personskada samt försäkringsgivares regressrätt.

Till grund för de nu framlagda lagförslagen ligger tre betänkanden, nämligen *dels* kommitténs (tillkallad 1952) angående det allmännas skadeståndsansvar betänkande med förslag till lag om skadestånd i offentlig verksamhet (SOU 1958: 43), *dels* 1959 års skadeståndskommittés betänkande "Skadestånd I" med förslag till lag om allmänna bestämmelser om skadestånd (SOU 1963: 33), avsedd att ersätta 6 kap. strafflagen (SL) och innehållande nya bestämmelser om barns och föräldrars skadeståndsansvar, *dels* samma kommittés betänkande "Skadestånd II" med förslag till lag med vissa bestämmelser om arbetsgivares och arbetstagares skadeståndsansvar (SOU 1964: 31).

De tre lagförslagen, som vid remissbehandlingen fick ett i allt väsentligt gynnsamt mottagande av remissinstanserna, sammanfördes under behandlingen i justitiedepartementet till ett enda lagförslag, kallat skadeståndslagen. Förslaget till skadeståndslag och därav föranledda följdändringar i annan lagstiftning remitterades till lagrådet i mars 1971. Lagrådet, som avgav yttrande den 16 december 1971, godtog i allt väsentligt det remitterade förslaget. Med hänsyn till bl. a. pågående skadeståndsrättsligt reformarbete hyste dock lagrådet, som närmare framgår av innehållet i nästa avsnitt, vissa betänkligheter mot att lagstiftningen genomförs nu.

Beträffande det huvudsakliga innehållet i förslaget till skadeståndslag hänvisar utskottet till den på s. 2 intagna redogörelsen. Utskottet vill dock i detta sammanhang kortfattat redovisa huvudpunkterna i lagförslaget. Den huvudregel på vilken svensk skadeståndsrätt vilar, näm-

ligen culparegeln, innebärande att den som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar annan person skada är skyldig att ersätta skadan, föreslås nu bli lagfäst. Det ännu gällande 6 kap. — om skadestånd — i 1864 års strafflag föreslås upphävt i samband med att skadeståndslagen träder i kraft. Bestämmelserna i detta kapitel, som tillämpats analogt även på annan utomobligatorisk skadegörelse än den som är brottslig, överförs till skadeståndslagen med sakliga ändringar av betydelse endast såvitt gäller barns skadeståndsansvar. I övrigt har endast en modernisering och systematisk omarbetning skett av bestämmelserna i 6 kap. SL. Förslaget upptar vidare bestämmelser som innebär att skadeståndsansvar för offentliga och privata arbetsgivare i fråga om arbetstagares culpa (s. k. principalansvar) utvidgas till att utöver vållande av drifts- och arbetsledning och av arbetare med särskilt ansvarsfull syssla omfatta vållande av alla anställda oberoende av ställning och uppgift. Bestämmelserna gäller inte blott i ekonomisk verksamhet utan också i annan verksamhet — t. ex. sådan som utövas av ideella föreningar — samt i privata förhållanden. Förslaget innehåller också bestämmelser om skadestånd i offentlig verksamhet innebärande att staten eller kommun — med vissa inskränkningar — skall ersätta person- eller sakskada eller direkt tillfogad allmän förmögenhetsskada — s. k. ren förmögenhetsskada — som vållas genom fel eller försummelse vid utövning av offentlig myndighet. Föreskrifterna saknar motsvarighet i gällande rätt. Slutligen upptar förslaget en bestämmelse som begränsar arbetstagares skadeståndsansvar. Den saknar också motsvarighet i gällande rätt och innebär att en arbetstagare skall vara skyldig att ersätta skada som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten endast i den mån det med hänsyn till omständigheterna föreligger synnerliga skäl.

Det är inte avsett att man genom den föreslagna lagen skall lösa alla skadeståndsfrågor. I den praktiska tillämpningen måste, framhålls i propositionen, ett stort antal frågor — om adekvat kausalitet, om passiv identifikation, om skadevärdering m. m. — besvaras med utgångspunkt i allmänt erkända skadeståndsrättsliga grundsatser, vilka alltså supplerar de bestämmelser som den nya lagen innehåller. Denna har sålunda karaktären av en ramlagstiftning. Efter hand som ett fortsatt reformarbete på skadeståndsrättens område ger resultat i form av nya eller mer detaljerade skadeståndsregler av allmän natur avses dessa kunna införlivas med den nu föreslagna lagen. Med tanke härpå har varje kapitel separat numrering av paragraferna varigenom en bestämmelse som i framtiden fogas in i lagen endast behöver förskjuta paragrafnumreringen inom det kapitel där den placeras.

Fråga om uppskov med behandlingen av propositionen

Som ovan antytts sätter lagrådet i fråga om det är ändamålsenligt att nu genomföra den föreslagna lagstiftningen. Härvid erinrar lagrådet om det pågående utredningsarbetet i skadeståndskommittén. Lagrådet pekar på att införandet av en allmän jämningsregel inverkar på utformningen av vissa bestämmelser i lagförslaget varför dessa får anses vara av provisorisk natur. Vidare framhåller lagrådet att ändringar i fråga om försäkringsgivares regressrätt har stor betydelse för tillämpningen av regler om verkan av försäkring på skadeståndsansvaret i vissa fall. Lagrådet anför att det har upplysts om att proposition beträffande jämningsregeln avses skola framläggas inom kort, möjligen till och med innan den nu föreslagna lagen kan träda i tillämpning. Nämda förhållanden innefattar enligt lagrådet vägande skäl till uppskov med förevarande lagstiftning. Härvid, tillägger lagrådet, är också att uppmärksamma vikten av att skadestandsregler icke ofta ändras, till olägenhet för rättstillämpningen vid domstolarna och skaderegleringen inom försäkringsväsendet.

Å andra sidan, framhåller lagrådet, måste beaktas värdet av allt det förtjänstfulla arbete som under lång tid ägnats de frågor förslaget avser inom utredningarna och vid departementsbehandlingen. Ett uppskov kan medföra att detta värde skulle kunna mer eller mindre bli tillspillogivet. Trots förut antydda betänkligheter anser sig lagrådet icke böra avstycka att den föreslagna lagstiftningen genomförs.

I motionen 1972: 1489 av fru Kristensson m. fl. (m) ansluter sig motionärerna till de av lagrådet framförda betänkligheterna och yrkar att riksdagen skall uppskjuta behandlingen av propositionen så att en samlad bedömning av förslagen i denna och väntade kompletteringsförslag till skadeståndslagen kan komma till stånd.

Utskottet vill inledningsvis framhålla att de med anledning av propositionen väckta motionsyrkanden som hänför sig till förslaget till skadeståndslag till övervägande del berör detaljer i detta. I den mån man i motionerna uttalar sig rörande lagstiftningen i dess helhet uttalas tillfredsställelse med att de områden som omfattas av lagen nu blir reglerade. Också utskottet ansluter sig till denna bedömning och liksom lagrådet vill utskottet framhålla värdet av allt det förtjänstfulla arbete som inom utredningarna och vid departementsbehandlingen ägnats de frågor förslaget avser.

De viktigaste nyheterna i det föreliggande förslaget gäller utvidgningen av skadeståndsansvaret för arbetsgivare och det allmänna, begränsningen av ansvaret för arbetstagare samt hänsynstagandet till ansvarsförsäkring vid prövning av skadeståndsansvaret för barn m. fl. Genomförandet av dessa förslag tillgodoser enligt utskottets mening

sedan lång tid erkända reformbehov. Sålunda kan förväntas att de i nämnda hänseenden föreslagna bestämmelserna kommer att medföra stora förbättringar av de skadelidandes ställning samtidigt som de skapar ökade möjligheter att göra rimliga avvägningar mellan de skadeståndsskyldigas och de skadelidandes intressen. Dessutom kan den föreslagna lagstiftningen antas komma att undanröja åtskilliga oklarheter i rättsläget, t. ex. i fråga om gränsdragningen mellan arbetstagare, för vilka en arbetsgivare svarar, och arbetstagare, vilkas vållande inte medför skadeståndsansvar för arbetsgivaren, samt beträffande räckvidden f. n. av det allmännas skadeståndsansvar.

Utskottet anser det för sin del vara angeläget att ifrågakvarande reformer snarast genomförs. Ett uppskov skulle — som lagrådet påpekar — kunna medföra att värdet av allt arbete som nedlagts på förslagen skulle bli mer eller mindre tillspillogivet. Det av motionärerna åberopade förhållandet att pågående utredningsarbete redan har resulterat och inom kort kommer att resultera i förslag som innebär ändringar i eller tillägg till det lagförslag som nu föreligger till bedömande utgör enligt utskottets mening inte ett skäl av sådan styrka att man trots det anförda bör skjuta på behandlingen av propositionen. Såsom departementschefen framhållit ligger det i sakens natur att de enskilda etapperna i ett långsiktigt reformarbete av det slag, som omdaning av skadeståndsrätten utgör, inte kan representera slutgiltiga lösningar utan till en del får karaktären av kortsiktiga provisorier i avvaktan på nya delresultat av pågående utredningsarbete. Lagen har också, som ovan nämnts, fått en teknisk uppbyggnad och utformning som är direkt avsedd att underlätta framtida lagändringar och göra det möjligt att vidta önskvärda ändringar utan större ingrepp i lagkomplexet.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet bifall till yrkandet (1) i motionen 1972: 1489 om uppskov med behandlingen av propositionen.

Huvudlinjer i reformarbetet

Huvudregeln i svensk skadeståndsrätt är — som ovan anförts (s. 124 f.) — att skadeståndsansvar förutsätter att den skadeståndsskyldige har handlat uppsåtligt eller av vårdslöshet (culparegeln). Skadeståndsansvar helt oberoende av vållande — strikt eller objektivt ansvar — har i vårt land genom lagstiftning endast föreskrivits på speciella områden, såsom inom kommunikationsväsendet, för vissa delar av den energiproducerande industrin och på miljövårdens område. I rättstillämpningen har sådant ansvar statuerats huvudsakligen i vissa särpräglade fall på grannelagsrättens område, bl. a. vid omfattande grävnings- och sprängningsarbeten, samt vid vissa särskilt riskfyllda militärövningar.

Culparegeln — liksom nutidens skadeståndsregler över huvud taget — brukar sägas ha en dubbel funktion, den avskräckande och moralbildande, dvs. att avhålla medborgarna från handlingar som orsakar skada för andra medborgare, och den reparativa, dvs. att bereda den skadelidande i det enskilda fallet ekonomisk gottgörelse för den lidna skadan. Utgångspunkten vid regelns tillämpning är, att den reparativa effekten skall vara hundraprocentig. Den skadelidande skall sålunda ha full ersättning för den förlust han har lidit, såvida han inte själv har medverkat till skadan genom eget vållande — då kan det bli fråga om jämkning av skadeståndet.

De lagförslag som läggs fram i propositionen utgör i huvudsak inte några radikala nydaningar på skadeståndsrättens område utan rör sig väsentligen om reformer på det beståendes grund.

Under senare år har emellertid skadeståndets betydelse förändrats och förskjutits när det gäller att bereda ersättning för de skador, som uppkommer i samhället. Främst må erinras om den snabba expansion av offentligt och enskilt försäkringsväsen, som ägt rum. Bl. a. med hänsyn härtill ägnar departementschefen ett avsnitt i propositionen (prop. s. 74—100, ovan s. 22—46) åt frågan om skadeståndsrättens ställning vid sidan av andra ersättningsanordningar. Därvid finner han bl. a. anledning att ifrågasätta skadeståndsreglernas betydelse när det gäller att förebygga skador eller verka moralbildande. Han formulerar vidare en rättspolitisk målsättning för reformarbetet på skadeståndsrättens område i den närmaste framtiden (prop. s. 83, ovan s. 28). Utgående från denna målsättning granskar departementschefen härfter olika metoder för att tillgodose behovet av ersättning för personskada. Efter att ha pekat på olika brister när det gäller skadeståndsrättens möjligheter att åstadkomma ett ekonomiskt skydd vid skadefall, kommer han fram till att det kan ifrågasättas om inte reformarbetet bör bedrivas i en riktning, som snarare minskar än ökar skadeståndsrättens betydelse. Närmast tänker han sig då en utveckling, som innebär att ersättning i allt större utsträckning skall tillgodoses genom social och enskild försäkring. Han framhåller emellertid att en sådan utveckling är en fråga på lång sikt.

Departementschefen kommer också in på frågan om grundsatsen om full ersättning bör upprätthållas. Utgår man från att det i första hand är de socialt och samhällsekonomiskt motiverade ersättningsbehoven som bör tillgodoses genom generellt verkande ersättningssystem är det inte självklart, framhåller departementschefen, att ersättning alltid skall utgå för hela den ekonomiska förlusten. Han tänker sig därför möjligheten att i den allmänna skadeståndsrätten införs bestämmelser om att vid beräkning av ersättning för förlorad arbetsförtjänst eller av

ersättning till efterlevande hänsyn skall tas endast till inkomster upp till en viss nivå.

Departementschefen framhåller att med den syn på skadeersättningsfrågorna i stort, som han gett uttryck åt, man måste vara mycket återhållsam när det gäller reformer som innebär att det skadeståndsrättsliga systemet byggs ut och förstärks. Han anser därför bl. a. att det inte bör komma i fråga att införa nya regler om objektivt ansvar för person- och sakskada, om inte socialt motiverade ersättningsbehov på ett visst område är så trängande, att den successiva utbyggnaden av försäkringsmässiga anordningar inte kan avvaktas.

I motionen 1972: 1489 av fru Kristensson m. fl. (m) och i motionen 1972: 1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) anförts att det med beaktande av att den nu föreslagna lagstiftningen angivits utgöra blott en etapp i den skadeståndsrättsliga lagstiftningen finns anledning att redan nu noggrant pröva departementschefens intentioner för den framtida utvecklingen. I motionen 1972: 1489 yrkas (yrkande 2 a) att riksdagen ger Kungl. Maj:t till känna vad i motionen principellt anförts om grunderna för det fortsatta lagstiftningsarbetet på skadeståndsrättens område. Motionens innehåll i förevarande hänseende redovisas på s. 46. Bl. a. förklarar sig motionärerna som utgångspunkt för sin rättspolitiska målsättning vilja — på culparegelns grund — fastslå följande fundamentala principer, nämligen dels att skadeståndet skall medföra att de skadelidande ekonomiskt försätts i samma ställning som om skadan inte inträffat, dvs. skadeståndet skall täcka skadans hela värde, dels att skadeståndet har en allmän samhällsfostrande, moralbildande karaktär. Motionärerna anför vidare att en av de slutsatser som kan dras av departementschefens formulering av den rättspolitiska målsättningen är att han uppfattar den förmögenhetsminskning som uppkommer genom skador som en sorts allmän belastning på samhället, en oundviklig samhällsutgift för vilken kostnaderna skall täckas efter någon sorts fördelningsprincip i den ekonomiska utjämningens tjänst. Motionärerna anser att fortsatt lagstiftning på skadeståndsrättens område inte får präglas av fördelningspolitiska värderingar. Lagstiftningen får, framhåller de, inte ge underlag åt bedömningar huruvida den ene samhällsmedborgarens, ”höginkomsttagarens”, ekonomiska situation är sådan att han bör förvägras ersättning för en liden skada medan ersättning däremot skulle utgå till en annan medborgare i ett något sämre ekonomiskt läge men under eljest analoga förhållanden.

I motionen 1972: 1490 yrkas (yrkande 2) att riksdagen tillkännager för Kungl. Maj:t som sin mening vad som anförts i motionen om rätts-sociologiska undersökningar på skadeståndsområdet samt om redovisning av riktlinjerna för en översyn av försäkringslagstiftningen. Motionens innehåll i förevarande hänseenden redovisas på s. 47 f. Motio-

närerna framhåller bl. a. att det ligger mycket i resonemangen om ökat försäkringsskydd. Motionärerna förklarar sig dock, i vart fall i dagens läge, inte vara beredda att godta departementschefens slutsats att man skall begränsa eller mjuka upp skadestandsreglerna som en konsekvens av utvecklingen på försäkringsområdet. Särskilt två omständigheter talar enligt motionärerna starkt för att man bör hålla fast vid att ett väl utbyggt skadeståndsrättsligt system bör utgöra grundvalen för regleringen på detta område. Den ena är att det saknas rättssociologiska undersökningar som belyser skadeståndets preventiva effekt och förhållandet mellan skadestånd och försäkring. Det är enligt motionärerna angeläget att sådana undersökningar kommer till utförande så att resultatet av dem framdeles kan utnyttjas för lagstiftningsarbetet och därigenom ge ökad trygghet åt de reformförslag som läggs fram. Den andra omständigheten, som enligt motionärerna talar för bibehållande av ett skadeståndsrättsligt system, är att ett försäkringssystem aldrig kan bli täckande. Oavsett försäkringsanordningar kommer man också i framtiden att ha behov av ett väl utbyggt skadeståndsrättsligt system, anför motionärerna och framhåller att detta bör syfta till att påverka handlingsmönstret i samhället samt vara väl förankrat i det allmänna rättsmedvetandet. Propositionens principiella resonemang kan enligt motionärerna leda till en alltför långt gående nedvärdering av skadeståndsrätten. Utvecklingen på försäkringsområdet och resultatet av sådana vetenskapliga undersökningar som ovan nämnts bör enligt motionärerna inte föregripas genom ställningstaganden nu. Slutligen påtalar motionärerna att departementschefen inte lämnat några närmare upplysningar rörande den grundliga översyn av försäkringslagstiftningen som enligt denne torde få ske inom en nära framtid. Motionärerna anför att, eftersom det gäller en lagstiftningsfråga av central betydelse, det är önskvärt att riksdagen får närmare uppgifter om arbetets tänkta inriktning innan det påbörjas.

Utskottet vill till en början erinra om att redan i 1950 års betänkande (s. 124) rörande riktlinjerna för reformarbetet på skadeståndsrättens område framfördes tankar om att skadeståndsrätten i stor utsträckning skulle ersättas med försäkring i en eller annan form åtminstone i fråga om personskador. Dessa idéer har i väsentlig mån inverkat på de senaste årens skadeståndsrättsliga diskussion. Det må dock framhållas att meningarna i denna diskussion ofta gått starkt isär. En åsiktslinje ansluter sig till de synpunkter som kom till uttryck i nämnda betänkande. En annan åsiktsriktning, som i praktiken blivit den dominerande, hävdar att reformarbetet bör gå ut på partiella ändringar i och tillägg till den bestående skadeståndsrätten och att man därmed bör utnyttja de möjligheter att förbättra de skadelidandes ställning som försäkring i olika former erbjuder. Den tredje linjens anhängare, som en-

ligt uppgift i propositionen (prop. s. 67) är i klar minoritet, anser att tiden inte är mogen för lagstiftning på den allmänna skadeståndsrättens område och att man i stället bör under ännu någon tid avvakta utvecklingen inom doktrin och praxis.

De lagförslag som läggs fram i förevarande proposition får anses följa den i det föregående angivna andra åsiktsriktningen medan departementschefen när det gäller det framtida reformarbetet synes vilja närma sig den första åsiktslinjen. Trots att den på culparegeln byggda skadeståndsrätten obestriddligen har brister när det gäller att erbjuda dem som drabbas av skador i olika hänseenden ett tillfredsställande ekonomiskt skydd — något som talar för att nämnda behov i ökad utsträckning bör tillgodoses genom försäkringar av olika slag — har utskottet viss förståelse för den tvekan som kommer till uttryck i förevarande motioner inför tankarna att låta den på gamla anor byggda skadeståndsrätten avsevärt minska i betydelse. Sålunda är det först under senare tid som den allmänt utbredda uppfattningen om skadeståndsreglernas betydelse i preventivt hänseende satts i fråga. Inte heller departementschefen anser sig helt kunna bortse från att regler om ersättning i förevarande hänseenden bör ha en preventiv funktion, och när han formulerar sin rättspolitiska målsättning tillfogar han att en given utgångspunkt för det framtida reformarbetet måste vara att ersättningssystemet utformas så att det främjar strävandena att förebygga skador och att nedbringa antalet skadefall. Departementschefen framhåller också att bedömningar i vad mån skadeståndsrätten fyller en avskräckande och moralbildande funktion vilar på osäker grund.

Vår kunskap är också bristfällig i fråga om samspelet mellan skadeståndsrätten och olika former av offentlig och enskild försäkring. Departementschefen framhåller att vi inte vet vilken social eller ekonomisk roll skadestånd respektive försäkring i olika former spelar eller på vilket sätt de olika regelsystemen inverkar på varandra. Därmed saknar vi, fortsätter han, i väsentlig mån också möjligheter att göra säkra förutsägelser om verkningarna av den ena eller den andra förändringen i regelsystemen.

De brister i vår kunskap om hur den nuvarande ordningen faktiskt fungerar gör — såsom departementschefen framhåller (prop. s. 83, ovan s. 28) — att det inte är lämpligt att nu slutgiltigt lägga fast riktlinjerna för ett långsiktigt reformprogram. Innan så sker bör i enlighet med vad som anförs i motionen 1972: 1490 rättssociologiska undersökningar av hithörande frågor lämpligen komma till stånd på grundval av den förberedande utredning rörande möjligheterna att genomföra en rättssociologisk undersökning av bl. a. förhållandet mellan skadestånd och försäkring som nyligen har slutförts (SOU 1969: 56). Framhållas må i detta sammanhang att departementschefen inte heller hemställt

att riksdagen skall yttra sig över de tankar han gett uttryck åt rörande riktlinjerna för det framtida reformarbetet. Utskottet har därför inte funnit anledning att taga ställning till vad departementschefen anfört i propositionen under rubriken "Huvudlinjer i reformarbetet". Rätts-sociologiska undersökningar av det slag som ovan åsyftas torde komma att utföras utan initiativ från riksdagens sida. Utskottet vill härvidlag peka på att departementschefen framhåller att sådana undersökningar skulle kunna bli av betydelse för det fortsatta reformarbetet och att det enligt hans mening är önskvärt att sådana undersökningar i någon form kommer till stånd.

Vad beträffar det i motionen 1972: 1489 framförda önskemålet att den grundsats om full kompensation för lidna förluster, som våra nuvarande skadeståndsregler bygger på, skall bibehållas, vill utskottet erinra om att 1966 års skadeståndskommitté överväger frågor som hänför sig till denna grundsats. Med hänsyn till att kommitténs ställningstagande inte bör föregripas synes riksdagen inte nu böra uttala sig i denna fråga eller i den härmed sammanhängande frågan huruvida det i viss omfattning bör ankomma på den enskilde medborgaren att själv sörja för det ekonomiska skyddet.

Departementschefen har — som framhålls i motionen 1972: 1490 — i samband med att han diskuterar frågor som sammanhänger med ersättning för sakskada anfört att det inom en nära framtid torde bli nödvändigt att göra en grundlig översyn av försäkringslagstiftningen. Departementschefen har härvid framhållit att framtida reformer på detta område generellt sett bör syfta till att stärka försäkringstagarnas ställning men i övrigt inte närmare gått in på vilka åtgärder som kan vara påkallade. Uppgifter i detta hänseende torde med hänsyn till lagstiftningens centrala betydelse komma att delges riksdagen i lämpligt sammanhang. Något riksdagens initiativ i enlighet med yrkandet 2 b kan därför inte anses påkallat.

På grund av vad sålunda anförts kan syftet med de i motionerna 1972: 1489 och 1972: 1490 framställda yrkandena under respektive 2 a och 2 anses i huvudsak tillgodosedda. Med hänsyn härtill bör yrkandena inte vinna bifall.

Skador genom brott

Fr. o. m. budgetåret 1971/72 har under justitiedepartementets huvudtitel inrättats ett anslag från vilket betalas ersättning av statsmedel för vissa personskador på grund av brott, som har begåtts efter årsskiftet 1970—1971. De närmare förutsättningarna för rätt till ersättning från anslaget, som är ett förslagsanslag på 1 000 000 kronor, har angivits i

kungörelsen (1971: 505) om ersättning av allmänna medel för personskada på grund av brott. Enligt kungörelsen utgår ersättning efter prövning av sökandens behov. Därvid tas hänsyn till skadestånd eller annan ersättning som tillkommer honom med anledning av skadan. Ersättning utgår ej i vidare mån än som följer av allmänna regler om skadestånd vid personskada. Sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men gottgörs endast om särskilda skäl föreligger. Om sökandens behov av gottgörelse befinns böra skattas till lägre belopp än 300 kronor, utgår inte ersättning. I den mån ersättning utbetalas övertar staten den skadelidandes krav mot den skadeståndsskyldige. Ärendet om ersättning prövas av Kungl. Maj:t.

I motionen 1972: 1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) yrkas (yrkande 3 b) att riksdagen skall hemställa hos Kungl. Maj:t att skadeståndskommittén får i uppdrag att utarbeta förslag till lagregler om ersättning för skada på grund av brott. Till grund för yrkandet anför motionärerna att starka skäl talar för att staten genom lagstiftning garanterar den skadelidande ersättning. Huvudprinciperna bör enligt motionärerna vara, att ersättning från det allmänna skall utgå vid alla typer av brott och att regressrätten mot gärningsmannen bör utformas på ett sätt som tillgodoser kriminalpolitiska hänsyn. Vidare anser motionärerna att också egendomsskada och ideell skada skall kunna ersättas.

Utskottet vill i likhet med motionärerna erinra om att liknande krav framfördes i motioner, bl. a. en partimotion från centerpartiet, 1971: 329, som väcktes vid föregående års riksdag med anledning av förslaget att inrätta ifrågavarande anslag. Då anslaget behandlades vid innevarande års riksdag hade riksdagen också att ta ställning till motionsyrkanden — från folkpartiet och moderata samlingspartiet — om utredning och förslag angående statlig ersättning vid skada genom brott (1972: 315 och 1972: 316). Bl. a. framfördes önskemål om att staten bör ta på sig ett generellt ansvar för att personskador i samband med brott blir ersatta samt att man bör överväga att låta ersättningen omfatta andra skador än personskador.

Justitieutskottet uttalade i samband med anslagets inrättande föregående år i sitt av riksdagen godkända betänkande i ämnet (JuU 1971: 5 s. 5) att ersättningsordningen borde i viss mån ses som en försöksverksamhet, vilken, om erfarenheterna visade sig goda, borde kunna utvecklas vidare. De begränsningar och den restriktivitet som vidlåder systemet borde enligt utskottets mening bedömas med hänsyn härtill. Utskottet ansåg vidare att anledning inte förelåg att förordna tillsättande av en ny utredning rörande frågan om ersättning av allmänna medel åt brottsoffer innan erfarenheter vunnits av den föreslagna ordningen. Vid frågans behandling under innevarande år ansåg justitieut-

skottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1972: 3 s. 2) att de erfarenheter, som vunnits under den korta tid som anslaget funnits till, inte är tillräckliga för ett annat ståndpunktstagande än det som 1971 års riksdag fann lämpligast. Utskottet avstyrkte därför framförda krav på en utredning rörande ersättningsordningens grundläggande principer.

Lagutskottet finner för sin del ej anledning att inta annan ståndpunkt i förevarande hänseende än den som riksdagen tidigare i år intagit. Utskottet vill i detta sammanhang understryka att enligt villkoren i de vanliga s. k. hemförsäkringarna, som har mycket stor spridning bland befolkningen, ersätts skadestånd — intill vanligen högst 200 000 kronor — som försäkrad eller hans efterlevande är berättigade till enligt lag på grund av personskada som utomstående tillfogar honom.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet bifall till yrkandet 3 b i motionen 1972: 1490.

Skador i yrkeslivet

Utskottet har att behandla motioner som syftar till förbättringar av det ekonomiska skyddet vid skadefall som inträffar i yrkeslivet. Motionerna avser *dels* införande av objektiva skadeståndsansvar för alla arbetsgivare, *dels* förslag till bestämmelser om ersättning till polismän för personskador som de åsamkas vid tjänsteutövning. Sålunda yrkas i den vid 1971 års början väckta motionen 1971: 720 av herr Olsson i Stockholm m. fl. (vpk), *dels* (1.) att riksdagen måtte uttala sig för att ett strikt arbetsgivaransvar för inträffade skadefall införs, *dels* (2.) att olycksfall i arbetslivet med kroppsskada som följd skall bli föremål för rättslig prövning beträffande personligt ansvar i likhet med vad som är fallet i samhället i övrigt, *dels* (3.) att bevisbördan vid inträffade olycksfall därvid vänds, så att skyldigheten åligger arbetsgivaren att bevisa sig vara fri från ansvar för olycksfallen i fråga. Till grund för yrkandet anför motionärerna — efter omfattande argumentering (ovan s. 57) — bl. a. att ett strikt företagaransvar handlar om trygghet för individerna och om social rättvisa, eftersom arbetare i manuell produktion löper större risk än t. ex. tjänstemän att skadas. Om företagen skulle stå för alla kostnader som olycksfallen orsakar skulle arbetarskyddet väsentligt förbättras, framhåller motionärerna, och tillägger att företag med effektivt arbetarskydd skulle få lägre försäkringspremier.

I de vid riksdagens början väckta motionerna 1972: 13 av herr Wiklund i Stockholm m. fl. (fp) och 1972: 435 av herr Bohman m. fl. (m) samt i den med anledning av propositionen väckta motionen 1972: 1490 (yrkande 3 c) av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) hemställs att riks-

dagen hos Kungl. Maj:t skall begära förslag till regler om ersättning för kroppsskada som polismän ådrar sig vid tjänsteutövning. I sistnämnda motion föreslås att skadeståndskommittén får i uppdrag att utarbeta förslag till de begärda lagreglerna. I motionen 1972: 13 framhålls bl. a. att polismännen hör till en särskilt utsatt grupp av yrkesutövare i fråga om risken att utsättas för personskador i tjänsten. Under återopande av statistiska uppgifter, som redovisats i rikspolisstyrelsens petita för budgetåret 1972/73, framhåller motionärerna att ökningen under senare år av antalet våldsbrott mot polismän under tjänsteutövning är oroväckande och att det därför är angeläget att polismännen genom särskilda bestämmelser tillförsäkras rätt till ekonomisk ersättning för kroppsskada i tjänsten. Det år 1971 inrättade allmänna ersättnings-systemet för personskador på grund av brott (se föregående avsnitt) är enligt motionärerna helt otillräckligt för att ge polisen ett tillfredsställande ekonomiskt rättsskydd. I motionerna 1972: 435 och 1972: 1490 anföras liknande skäl till stöd för yrkandena.

I propositionen prövas tanken att införa ett objektivet skadeståndsansvar för alla arbetsgivare med anledning av tidigare gjorda framställningar om införande av sådant ansvar bl. a. för staten i fråga om personskada som åsamkas polisman under tjänsteutövning och för arbetsgivare i stuverifacket med avseende på personskada, som drabbar anställd i stuveriverksamheten.

Departementschefen framhåller bl. a. att införande av objektivet skadeståndsansvar för alla arbetsgivare skulle innebära att man bröt den utvecklingslinje som har följts ända sedan början av detta sekel, då man just på yrkesskadornas område övergick från ett ersättningssystem byggt på objektivet ansvar för arbetsgivare till ett av arbetsgivarna bekostat försäkringssystem, som därefter successivt har byggts ut och förstärkts. Det måste enligt departementschefen kunna anföras mycket starka skäl för en sådan omläggning av kursen och han avvisar därför tanken på rent objektivet skadeståndsansvar för arbetsgivare.

Utskottet delar den uppfattning som departementschefen gett uttryck åt. Utskottet vill härjämte tillägga att det skulle vara onödigt dyrbart och innebära slöseri med tillgängliga resurser att för reglering av ersättning för olycksfall i arbetet ha två system, ett skadeståndsrättsligt byggt på objektivet ansvar och ett system byggt på yrkesskadeförsäkringen. I likhet med departementschefen anser utskottet att det behov av förbättringar av skyddet som kan föreligga på detta område i stället bör tillgodoses genom en fortsatt utbyggnad av yrkesskadeförsäkringen och genom kompletterande ersättningsanordningar i form av kollektiva försäkringar. Vidare är det — som också framhålls i motionen 1971: 720 — av största betydelse att åtgärder vidtas för att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetslivet.

I fråga om yrkesskadeförsäkringen har under senare år genomförts väsentliga förbättringar av yrkesskadeskyddet. Betydelsefulla ändringar i yrkesskadeförsäkringslagen genomfördes år 1967 och innebar inte bara en höjning av inkomstunderlaget och därmed av ersättningsnivån utan också en värdesäkring av yrkesskadelivräntorna. Ytterligare förbättringar är att vänta. Sålunda har under år 1971 tillsatts en utredning med uppgift att göra en översyn av yrkesskadeförsäkringens förmåner. Syftet med denna utredning är bl. a. att förstärka det ekonomiska skyddet för de anställda vid olycksfall i arbetet. I direktiven (riksdagsberättelsen 1972, S: 32, s. 148 f.) pekas bl. a. på önskvärdheten av att lösa ersättningsfrågan när det gäller icke-ekonomisk skada (lyte eller annat framtida men).

Departementschefen anför (prop. s. 103, ovan s. 54) att i den mån föreliggande önskemål om förbättringar inte kan tillgodoses genom en utbyggnad av yrkesskadeförsäkringen behoven enligt hans mening bör täckas genom att arbetsmarknadsparterna gemensamt inrättar kollektiva försäkringssystem till arbetstagarnas förmån. Sådana grupp-försäkringsanordningar kan, framhåller han, i fråga om grunderna för beräkning av ersättningarna åtminstone delvis anpassas till vad som gäller inom skadeståndsrätten, och arbetstagarna kan därigenom beredas ett skydd som är i stort sett likvärdigt med det skydd som regler om objektivt skadeståndsansvar skulle ge. I flera hänseenden kan skyddet i själva verket bli bättre, tillägger departementschefen och påpekar att den skadelidandes medvållande normalt inte beaktas som grund för nedsättning av de ersättningar som utgår ur olycksfallsförsäkring. Vidare kan skaderegleringen göras avsevärt billigare och snabbare än i ett skadeståndsrättsligt system genom att vissa ersättningar, bl. a. för sveda och värk o. d., särskilt i mindre komplicerade fall fastställs att utgå enligt på förhand bestämda schabloner. Slutligen erinrar departementschefen också om de möjligheter till en differentiering av ersättningsnivån efter skiftande behov och resurser som försäkringsanordningar av detta slag inrymmer och som saknar motsvarighet i ett skadeståndsrättsligt system.

Utskottet — som instämmer i vad departementschefen anfört — vill upplysa om att det på arbetsmarknaden pågår arbete med att skapa sådana försäkringssystem som denne åsyftar. Sålunda har Transportarbetareförbundet och Sveriges stuvareförbund efter utredning i samarbete med två försäkringsbolag träffat avtal som innebär att arbetstagare som skadas genom olycksfall i arbete bl. a. skall få full ersättning för förlorad arbetsinkomst efter nu gällande skadeståndsrättsliga regler samt i förekommande fall också ersättning för sveda och värk samt för lyte och men. Åtagandena i avtalet har arbetsgivarna säkrat genom en ny form av ansvarighetsförsäkring, kallad trygghetsförsäkring. En liknande

försäkring har nyligen fått giltighet inom bleck- och plåtslagerifacket, och — som ovan nämnts — undersökningar pågår i motsvarande syfte på andra områden. Utskottet finner det mycket tillfredsställande att arbetsmarknadsparterna tar initiativ till att skapa kollektiva försäkrings-system av ifrågavarande slag. Särskilt må pekas på att förekommande behov av ersättning för icke-ekonomisk skada kan tillgodoses på detta sätt.

I fråga om önskemålet om ett förbättrat arbetarskydd vill utskottet erinra om att en utredning — efter hemställan från riksdagen (2LU 1969: 58, rskr 273) — tillsatts för att företa en allmän översyn av arbetarskyddslagstiftningen. Enligt direktiven (riksdagsberättelsen 1971, S: 29, s. 137) skall den översyn som utredningen — vilken antagit benämningen arbetsmiljöutredningen — skall verkställa syfta till en lagstiftning som svarar mot en breddad målsättning för arbetarskyddet. Allmänt sett, framhålls det, bör lagstiftningen ge ett tillfredsställande underlag för vidgade insatser mot hälsofarliga arbetsmiljöer. En grundtanke måste vara att arbetstagarnas fysiska och psykiska hälsa skall kunna skyddas effektivt i varje led av produktionen. Arbetarskyddets krav måste bättre än f. n. kunna göra sig gällande redan i samband med planeringen av arbetslokaler, maskiner och arbetsmetoder. Det är också nödvändigt med ökade möjligheter till en fortlöpande kontroll av den arbetshygieniska situationen på arbetsplatserna. Goda möjligheter måste dessutom finnas till ingripande i sådana fall då missförhållanden i skyddshänseende kunnat konstateras, framhålls det i direktiven.

Avslutningsvis vill utskottet framhålla att de bestämmelser om oinskränkt arbetsgivaransvar som föreslås i propositionen inom skadeståndsrättens ram medför en förbättring av situationen för en skadelidande arbetstagare. Sålunda skall arbetsgivaren svara för skador som t. ex. en arbetstagare vållar en arbetskamrat. Ansvarighet skall kunna åläggas arbetsgivare också vid s. k. anonym culpa och vid kumulerade fel, vilket bl. a. betyder att arbetsgivaransvar skall kunna tillämpas även om en skadevällande arbetstagare på grund av brister i det subjektiva rekvisitet inte kan åläggas personligt skadeståndsansvar.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet bifall till det i motionen 1971: 720 framställda yrkandet under 1 angående införande av objektivt ansvar för alla arbetsgivare. I fråga om yrkandet under punkt 2 vill utskottet uttala att olycksfall i arbetslivet med kroppsskada som följd självfallet kan bli föremål för rättslig prövning beträffande personligt ansvar i likhet med vad som är fallet i samhället i övrigt. Yrkandet bör därför inte föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet vill med anledning av yrkandet under punkt 3 framhålla att, om man inför omvänd bevisbörda, man i realiteten uppnår samma

skadeståndsansvar för arbetsgivaren som om ett rent objektivt skadeståndsansvar gällde. De invändningar som i enlighet med det förut sagda kan riktas mot ett objektivt ansvar äger följaktligen giltighet också beträffande ett ansvar med omvänd bevisbörda. Yrkandet under punkt 3 om att bevisbördan i mål om olycksfall i arbetet skall vändas, så att skyldighet åligger arbetsgivaren att bevisa sig vara fri från ansvar för olycksfallen i fråga, bör därför avslås.

Utskottet övergår härafter till att behandla frågan om ersättning till polismän för personskador som åsamkas dem vid tjänsteutövning. Som anføres i föreliggande motioner i ämnet har riksdagen tidigare behandlat denna fråga. Första lagutskottet underströk år 1968 (1LU 1968: 43) angelägenheten av att frågan om ersättning för kroppsskada på polisman, innefattande gottgörelse för sveda och värk samt framtida men, snarast möjligt fick sin lösning. Riksdagen gav i skrivelse till Kungl. Maj:t till känna vad utskottet anfört (rskr 1968: 329). Vid 1970 års riksdag då frågan ånyo aktualiserades avslogs motioner i ämnet med hänvisning till att det förslag till ersättningsanordning för brottsoffer som under år 1970 utarbetats inom justitiedepartementet också omfattade ersättning till polismän för personskador samt att spörsmålet också skulle komma att behandlas i kommande förslag till skadeståndslag (1LU 1970: 67). Slutligen behandlades frågan i anledning av en motion i samband med att 1971 års riksdag fattade beslut om inrättande av anslaget för utbetalning av ersättning för personskador på grund av brott (se ovan s. 132 f.). Justitiekommittén uttalade härvid i sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1971: 5 s. 5) bl. a. att den föreslagna ersättningsordningen också omfattar kroppsskador som polismännen åsamkas. Även det s. k. rymlingsanslaget under femte huvudtiteln kan, framhöll utskottet, utnyttjas för att ersätta vissa dylika skador. Med hänsyn till det sagda och till att frågan skulle komma att behandlas i lagrådsremissen angående lagstiftning om skadestånd ansåg utskottet att någon åtgärd inte erfordrades från riksdagens sida.

Lagutskottet har ovan uttalat sig för att objektivt ansvar för alla arbetsgivare inte bör införas. Fråga uppkommer nu om det, främst med hänsyn till de risker som polismän obestridligen utsätts för under tjänsteutövning, föreligger speciella skäl att ålägga staten som arbetsgivare att tillförsäkra polismännen rätt till ekonomisk ersättning för kroppsskador i tjänsten. Såsom ovan anförts (s. 135) har departementschefen prövat framställningar om förbättrat ersättningsskydd på vissa begränsade yrkesområden (prop. s. 101 f., ovan s. 52), nämligen för polismän samt anställda i järnvägens tjänst och i stuveriverksamhet. Departementschefen framhåller att oavsett i vad mån det här rör sig om så trängande behov att särskilda åtgärder är omedelbart påkallade, dessa ersättningsproblem måste ses i ett större sammanhang. Liknande

önskemål om förstärkt ekonomiskt skydd vid yrkesskadefall kan, framhåller han, med fog resas av andra yrkesgrupper, vilkas ersättningsbehov socialt sett är lika ömmande. Angelägenhetsgraden kan inte mätas uteslutande på grundval av frekvensen av skadefall inom olika verksamhetsområden. Med få undantag, fortsätter departementschefen, kan det inte heller påstås att arten av de yrkesskador som inträffar i ett visst slag av verksamhet motiverar en särbehandling av dessa fall. I båda dessa hänseenden representerar framställningarna ett godtyckligt urval. I fråga om järnvägsanställda och poliser lär det i själva verket förhålla sig så att olycksfallsfrekvensen statistiskt sett är låg, framhåller departementschefen och tillägger att det inte heller finns belägg för att de skador som drabbar dessa kategorier typiskt sett är allvarligare än andra yrkesskador.

Utskottet delar den uppfattning som departementschefen gett uttryck åt. I likhet med denne anser utskottet vidare att det över huvud taget inte är möjligt att välja ut vissa yrkesgrupper och ge dem en förmånligare ställning än andra genom att införa regler om objektivi ansvar för berörda arbetsgivare. I den mån man anser det önskvärt och lämpligt att särskilt genomföra förbättringar av det ekonomiska skyddet vid yrkesskadefall bör det därför, såsom departementschefen framhåller, i möjligaste mån ske genom gencrell a åtgärder, som verkar likformigt för alla yrkesgrupper. Härvidlag är det en fortsatt utbyggnad av yrkesskadeförsäkringen och kompletterande ersättningsanordningar i form av kollektiva försäkringar som kommer i fråga. Utskottet hänvisar till den redogörelse som utskottet i det föregående lämnat i dessa hänseenden.

Utskottet vill i detta sammanhang upplysa om att en kollektiv försäkring gäller från och med den 1 januari 1969 för samtliga medlemmar i Svenska polisförbundet. Försäkringen omfattar förutom ansvarsförsäkring och rättsskyddsförsäkring också skadeståndsförsäkring. Detta skydd innebär att försäkringsbolaget lämnar ersättning för sveda och värk med anledning av kroppsskada som tillfogas polisman under tjänsteutövning genom våld, misshandel eller annan brottslig gärning. Självrisken utgör 300 kronor vid varje skada.

På grund av vad sålunda anförts finner utskottet att motionerna 1972: 13 och 1972: 435 samt det i motionen 1972: 1490 framställda yrkandet under 3 c bör avslås.

Skador vid medicinsk behandling

Genom den tekniska utveckling, som diagnostiken och terapin framför allt på sjukhusen undergått under de senaste decennierna, har

riskerna ökat för oförutsedda, allvarliga skador i samband med medicinsk behandling. Då sådana skador inträffat — vilket också skett i fall som inte sammanhänger med det vidgade användandet av tekniska hjälpmedel — har det i flera fall visat sig att det skedda inte kunnat läggas vederbörande läkare eller sjukvårdspersonal till last såsom fel eller försummelse. Skadelidande patienter har därmed inte kunnat tillerkännas skadestånd. (Se t. ex. NJA: 1960: 589. Ersättning utgick inte för amputation av underben som föranletts av att artären i stället för venen på grund av blodkärlsanomali avskurits vid åderbråcksoperation.)

I motioner vid 1966, 1967 och 1970 års riksdagar har understrukits att det är otillfredsställande att patientens möjlighet att utfå skadestånd är beroende av det från hans synpunkt slumpmässiga förhållandet om sjukvårdspersonalen gjort sig skyldig till något som kan läggas läkare eller annan sjukvårdspersonal till last. Förslag har därför väckts om objektivt ansvar för skador genom medicinsk behandling. Även beträffande misslyckade tandbehandlingar har framförts förslag om objektivt ansvar.

Vid 1967 års riksdag remissbehandlades en motion (1967: II: 31) med förslag om objektivt ansvar på förevarande område. Motionen tillstyrktes av Svenska landstingsförbundet och Sveriges läkarförbund. Medicinalstyrelsen uttalade sig för ett objektivt skadeståndsansvar av viss begränsad omfattning på sjukvårdsområdet. Även justitiekanslern och Sveriges advokatförbund var positiva till tanken på ökat objektivt ansvar men antog att de genom motionen väckta frågorna kom att beaktas utan särskild framställning från riksdagen. Första lagutskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända utlåtande i ärendet (1LU 1967: 49) att många skäl talade för att man inom sjukvårdens område i vissa hänseenden tillämpar skadeståndsansvar oberoende av vållande. Det samma torde enligt utskottet även gälla tandvården. Spörsmålet var emellertid av sådan art att det krävde ingående och omsorgsfulla överväganden. Utskottet utgick från att frågan prövades vid pågående lagstiftningsarbete på skadeståndsrättens område och fann därför någon framställning från riksdagens sida inte vara påkallad. Motioner i samma ämne väcktes vid 1970 års riksdag (I: 107 samt I: 396 och II: 442). I motionerna I: 840 och II: 583 vid samma riksdag föreslogs, att det allmänna tar på sig skadeståndansvaret för oförutsedda, allvarliga skador vid medicinsk behandling. Första lagutskottet förutsatte att dess uttalanden vid 1967 års riksdag skulle beaktas och att den väntade lagrådsremissen angående skadeståndsrättslig lagstiftning skulle redovisa erforderligt grundmaterial för de komplicerade överväganden som motionsspörsmålen kräver (1LU 1970: 66). Riksdagen avslog motionerna på utskottets hemställan.

Vid början av 1971 års riksdag väcktes sju motioner med förslag som syftar till att förbättra situationen för dem som skadas i samband med sjukvård. Behandlingen av motionerna har uppskjutits till innevarande riksdagssession. De upptas nu till prövning tillsammans med två motionsförslag i samma ämne, vilka väckts med anledning av förevarande proposition. I föreliggande motioner förekommer dels yrkanden som avser införande av objektivet ansvar eller begäran om utredning härav, dels yrkanden om utredning i syfte att tillskapa olycksfallsförsäkring för patienter som felbehandlats m. m.

Yrkande om att riksdagen skall besluta införa objektivet skadeståndsansvar avseende personskador "för det allmännas verksamhet liksom för den verksamhet som bedrivs av fria yrkesutövare inom vårdområdet" framställs i motionen 1972: 1492 av herr Ullsten (fp). I motionen 1971: 657 av fru Kristensson m. fl. (m, c, fp) hemställs att riksdagen skall hos Kungl. Maj:t begära utredning och förslag rörande införande av sådant skadeståndsansvar. I motionen 1971: 660 av fru Nordlander m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen i skrivelse till regeringen begär sådan ändring av nuvarande lagstiftning att patient vid skada åsamkad under sjukvård erhåller rättmätig ekonomisk ersättning, oavsett om skadan beror på försummelse eller ej, och att arbetsgivaren åtar sig skadeståndsskyldighet. I motionen 1972: 1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) yrkas (yrkande 3 a) att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer att skadeståndskommittén får i uppdrag att utarbeta förslag till lagregler om ersättning för skada genom medicinsk behandling och i följd av misslyckad tandbehandling. Av innehållet i motionen framgår att strikt ansvar åsyftas. I motionen 1971: 656 av herr Johansson i Skärstad m. fl. (c) förslås att samhället ikläder sig ansvar för skador vid medicinsk behandling.

I motionen 1971: 57 av herr Hedin m. fl. (m, s, c, fp) yrkas att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär utredning och förslag till åtgärder syftande till att patient som i samband med sjukvård drabbas av olycksfall genom det allmänna erhåller ekonomisk gottgörelse även om någon ej kan anses vara vållande till olycksfallet. Gottgörelse skall enligt motionen kunna ske genom försäkringsskydd eller på annat sätt. Av innehållet i motionen framgår vidare att motionärerna inte enbart åsyftar felaktig behandling utan också sådana skador som uppkommer genom att en patient t. ex. halkar omkull eller faller ned från en säng. I motionen 1971: 333 av herr Helén m. fl. (fp) hemställs att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att förslag framläggs om inrättandet av en patientförsäkring med syfte att göra patienten skadelös vid felaktig behandling, och i motionen 1971: 663 av herr Zachrisson m. fl. (s) yrkas att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär en utredning om att införa obligatorisk olycksfallsförsäkring för sjukvårdshuvudmän respektive privatpraktiserande läkare och tandläkare. Slutligen hemställs i motionen 1971: 1185 av fru Eriksson i Stockholm (s) och fru Gradin (s) att riksdagen hos

Kungl. Maj:t föreslår, att en utredning tillsätts om patientens ställning inom sjukvården med särskilt sikte på tillskapandet av en olycksfallsförsäkring för patienter som felbehandlats m. m.

Till grund för motionsyrkandena anføres — utöver det tidigare anförda skälet, att det är otillfredsställande att patientens möjlighet att er-hålla skadestånd skall vara beroende av det från hans synpunkt slump-mässiga förhållandet om läkare eller sjukvårdspersonal gjort sig skyldig till vållande — bl. a. att tillämpning av culparegeln på förevarande om-råde får olyckliga följder för både vårdpersonal och skadelidande pa-tient. Genom att patienten måste vända sig mot t. ex. sin läkare för att få honom övertygad om fel eller försummelse uppkommer en konflikt-situation som kan bryta förtroendet mellan dem. Ett förtroendefullt förhållande mellan patient och yrkesutövare på sjukvårdsområdet är, framhålls det i flera motioner, en förutsättning för att vården skall bli framgångsrik. (En redogörelse för innehållet i motionerna finns intagen på s. 59—67.)

Utskottet vill inledningsvis peka på att företrädare för samtliga par-tier i riksdagen finns representerade bland motionärerna. Utskottet an-sluter sig till det krav som genomgående reses i motionerna och som innebär att patient skall kunna tillerkännas gottgörelse för skada som han lidit i samband med sjukvård inom den allmänna sektorn eller hos privata yrkesutövare utan att det skall behövas ledas i bevis att någon varit vållande till skadan. Skaderegleringen bör med hänsyn till de skadelidandes intresse kunna ske snabbt och genom ett enkelt förfaran-de. Utskottet är — i likhet med första lagutskottet — medvetet om att förevarande spörsmål är av sådan art att det kräver ingående och omsorgsfulla överväganden. Trots detta vill utskottet starkt understryka angelägenheten av att förekommande problem snarast lösas.

I motionerna har, som ovan nämnts, framförts olika förslag om vil-ken metod som bör användas för att komma till rätta med de problem som uppkommer då patient åsamkas skada vid medicinsk behandling. I propositionen tar departementschefen upp frågan till diskussion med anledning av de förslag om objektivt ansvar som framlagts i de tidigare väckta motionerna. Såsom närmare framgår av den i det föregående intagna redogörelsen (s. 55) ifrågasätter departementschefen om skador-na i samband med medicinsk behandling typiskt sett är av så speciell karaktär att en skadeståndsrättslig särreglering är motiverad. Han be-tonar att, om det förslag till oinskränkt principalansvar för arbetsgivare som läggs fram i propositionen genomförs, full ersättning enligt skade-ståndsrättsliga regler kommer att utgå i alla de fall då skadan beror på fel eller försummelse av någon bland vårdpersonalen på en sjuk-vårdsinrättning. Han anför vidare att rätt till full ersättning kommer att föreligga också när en privatpraktiserande läkare eller tandläkare

eller någon av hans anställda har förfarit oaktsamt, och, framhåller han, i flertalet fall är detta ansvar täckt av frivillig ansvarsförsäkring.

Departementschefen förklarar dock att han med bl. a. det anförda inte vill ge uttryck för uppfattningen att önskemålen om förbättrat skydd på förevarande område inte skulle förtjäna uppmärksamhet från det allmännas sida. Men dessa behov tillgodoses enligt hans mening bäst genom försäkringsanordningar som verkar direkt till förmån för de potentiellt skadelidande, dvs. patienterna inom den allmänna sjukvården och folktandvården och hos privatpraktiserande läkare och tandläkare. Departementschefen framhåller att såväl sjukvårdens och folktandvårdens huvudmän som de privatpraktiserande läkarna och tandläkarna genom sina organisationer har förklarat sig beredda att ta initiativ till på lämpligt sätt utformade försäkringssystem eller andra likvärdiga ersättningsanordningar på detta område. Med hänsyn härtill anser han det inte finnas skäl att ta upp frågan om ingripande genom lagstiftning till säkerställande av att dessa ersättningsproblem blir lösta.

Utskottet vill i anslutning till vad departementschefen sålunda anført till en början peka på att, som också tidigare anförts (s. 137), det oinskränkta principalansvar varom förslag läggs fram i propositionen inte förutsätter att personligt skadeståndsansvar föreligger för viss befattningshavare. Talan om skadestånd kan nämligen grundas på anonyma fel — skadevållaren kan inte utpekas — eller kumulerade fel — flera mindre fel som inte vart för sig uppfyller kravet på culpa. Redan med hänsyn härtill uppkommer ett i förhållande till gällande rätt förbättrat läge för skadelidande patienter.

Enligt vad utskottet inhämtat pågår arbete med att utforma ett sådant försäkringssystem som departementschefen åsyftar. Sålunda utreder Landstingsförbundet tillsammans med en arbetsgrupp från olika försäkringsbolag sedan något år tillbaka möjligheterna att utforma en försäkringsanordning som tillgodoser behovet av ett förbättrat skydd för patienter som skadas i samband med sjukvård. Förslag till lösning har utarbetats. Det må dock framhållas att Landstingsförbundets ställningstagande i fråga om föreslagen försäkringsanordning bara kan få formen av en rekommendation till landstingen, som sedan, vart för sig, har att besluta om det vill ansluta sig till anordningen. Utskottet har också upplysts om att de privatpraktiserande läkarna och tandläkarna genom sina organisationer är angelägna att ansluta sig till det system som Landstingsförbundet i samarbete med försäkringsbolagen kan komma fram till. Det har också framkommit att Kommunförbundet är intresserat av en anslutning med avseende på den vård som kommunerna har att svara för. Därmed skulle också bl. a. åldringsvård vara uppmärksammas.

I detta sammanhang vill utskottet erinra om att det också förekom-

mer statlig sjukvård. Utskottet förutsätter att staten med avseende på denna vård gör åtaganden som svarar mot det ersättningssystem som kan komma att gälla beträffande vården inom den kommunala sektorn.

I samband med utskottets behandling av förevarande motioner har företrädare för Landstingsförbundet och ifrågavarande arbetsgrupp varit närvarande och lämnat upplysningar rörande förslaget till ersättningsanordning. Förslaget förväntas innehålla att landstingen bl. a. skall åta sig att utge ersättning för kroppsskada som uppkommer genom en misslyckad operation, även om ingreppet gjorts på vedertaget sätt. Ersättning skall vidare utgå för skador genom felaktig medicinering eller felaktiga injektioner. Även rena olycksfall, t. ex. om en patient skadas vid fall ur sängen, skall ersättas. Ersättningen skall i huvudsak följa gällande skadeståndsrättsliga regler och således bl. a. innefatta gottgörelse för sveda och värk samt för lyte eller annat framtida men.

Åtagandena enligt den sålunda tänkta anordningen föreslås landstingen täcka genom ansvarighetsförsäkring. Eftersom ersättning till den som lidit skada skall betalas ut efter objektiva normer kan skaderegleringen förväntas ske snabbt och enkelt.

Man räknar med att det skall dröja 1—1,5 år innan ifrågavarande ersättningssystem kan börja tillämpas.

Utskottet anser det tillfredsställande att Landstingsförbundets arbete med att tillskapa ett ersättningssystem på förevarande område nått så långt att man nu kan skönja riktlinjerna för hur systemet bör utformas. Självfallet återstår åtskilliga svårigheter att övervinna, bl. a. vissa kvarstående gränsdragningsproblem. — Som exempel må nämnas ansvaret för att bristfällig diagnos leder till skador. — Viss tidsutdräkt torde därför vara ofrånkomlig. Med hänsyn till kravet på trygghet för patienterna vill utskottet emellertid uttrycka förhoppningen om att det fortsatta utrednings- och förhandlingsarbetet bedrivs med skyndsamhet.

Utskottet vill också peka på att hela sjukvårdsområdet inte täcks genom åtaganden från landstingen eller staten. Kvar står den vård som bedrivs av privata läkare — t. ex. i läkarhus — och som åtminstone i storstäderna är av stor omfattning. Härjämte förekommer i intåringa utsträckning vård på sjukhus och i sjukhem, som drivs av organisationer eller enskilda personer. Som ovan nämnts har det upplysts att också de privata yrkesutövarnas organisationer är angelägna om att få till stånd ett ersättningssystem av samma slag som Landstingsförbundet håller på att utarbeta. Utskottet vill betona vikten av att dessa intentioner förverkligas.

Såsom framgår av vad utskottet har anfört föreligger för närvarande vissa oklarheter beträffande det tänkta ersättningssystemet. Utskottet anser sig dock kunna hysa förhoppningar om att kvarstående problem skall kunna lösas allteftersom utredningsarbetet fortskrider. Enligt ut-

skottets mening finns det därför skäl att avvakta resultatet av utredningen. Skulle tidsutdräkten bli större än avsett eller visar det sig att räckvidden av föreslagen ersättningsanordning blir otillräcklig eller denna anordning inte fyller de krav på säkerhet och snabbhet, som man med hänsyn till patienternas trygghet måste ställa, bör man dock enligt utskottets mening allvarligt överväga att tillgripa lagstiftning eller andra åtgärder för att åstadkomma önskvärda lösningar.

Vad utskottet sålunda anfört bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Förslaget till skadeståndslag

Inledning

I det följande behandlar utskottet de lagrum i förslaget till skadeståndslag som berörs i motionerna. Övriga lagrum föranleder ingen erinran från utskottet.

2 kap. 2 och 3 §§

2 kap., som har rubriken "Skadeståndsansvar på grund av eget vållande", innehåller paragrafer som nu motsvaras av 6 kap. 1 och 6 §§ SL. I 2 kap. 1 § lagfästs culpapregeln såvitt avser person- eller sakskada och förmögenhetsskada som är följdskada. Sålunda föreskrivs i paragrafen att var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta den om annat inte följer av lagens bestämmelser. Med den sistnämnda föreskriften åsyftas de inskränkningar som följer av bl. a. de särskilda regler om barns och psykiskt abnorma personers skadeståndsansvar som tas upp i 2 kap. och 2 och 3 §§. I 2 kap. 2 § föreskrivs att om någon som ej fyllt aderton år vållar person- eller sakskada, han skall ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, *föreliggande ansvarsförsäkring* och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Enligt 2 kap. 3 § skall den som vållar person- eller sakskada under inflytande av sinnessjukdom eller sinnesslöhet ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans sinnestillstånd, handlingens beskaffenhet, *föreliggande ansvarsförsäkring* och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. Detsamma gäller om någon vållar sådan skada under inflytande av annan rubbning av själsverksamheten och rubbningen inte är självförvållad och tillfällig.

I motionen 1972: 1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) yrkas (yrkande 1 a och 1 b) att riksdagen skall anta 2 kap. 2 och 3 §§ med den ändringen att hänvisningarna till "föreliggande ansvarsförsäkring" utgår. Motionärerna hänvisar till det resonemang som i motionen anförts

om skadestånd och försäkring (se ovan s. 47 f.). Det synes tillräckligt att lagtexten hänför sig till föreliggande omständigheter, anför motionärerna.

2 kap. 2 § innehåller motsvarigheter till de bestämmelser om barns skadeståndsansvar som finns i 6 kap. 6 § SL. I förhållande till gällande rätt innebär förslaget vissa ändringar. Sålunda har bl. a. den övre åldersgränsen för de regler och grundsatser som bör gälla för bestämmande av barns skadeståndsansvar höjts från 15 till 18 år. En annan viktig nyhet är att man i högre grad än tidigare skall ta hänsyn till om barnet skyddas av ansvarsförsäkring.

Betydelsen av ansvarsförsäkring på det skadevållande barnets sida har i hittillsvarande rättspraxis kommit till klart uttryck. Vid bedömande av skadeståndets ekonomiska verkningar för barnet har det sålunda ansetts, att man skall beakta om barnets ansvar är täckt av sådan försäkring. Försäkringen har emellertid inte medfört att man underlåtit den allmänna skälighetsbedömning som enligt gällande rätt skall göras med hänsyn till handlingens beskaffenhet, barnets ålder och utveckling samt övriga omständigheter vid skadans uppkomst. Men en sådan ytterligare nedsättning av skadeståndet som kan vara motiverad för att hindra att detta blir alltför betungande för barnet har ansetts inte böra ske inom ramen för ansvarsförsäkringssumman.

Det nu framlagda förslaget innebär — som närmare framgår av den på s. 68—81 intagna redogörelsen — att om handlingen över huvud taget kan grunda skadeståndsansvar fullt skadestånd i regel skall dömas ut om och i den mån skadan täcks av ansvarsförsäkring. Som motiv för denna ståndpunkt anför departementschefen att det inte kan göras gällande att det ens i fråga om små barn skulle vara oskäligt från barnets synpunkt att låta en föreliggande ansvarsförsäkring träda till så långt försäkringssumman förslår. För en sådan ordning talar också, framhåller han vidare, att den skadelidandes intresse av att hållas skadeslös bör tillgodoses så långt som möjligt.

Av det sagda följer att skälighetsprövning i de hänseenden som i övrigt föreskrivs i paragrafen blir onödig om det finns ansvarsförsäkring på det skadevållande barnets sida. Full ersättningsskyldighet inom försäkringens ram kan således komma att åläggas en 5-åring. I fråga om de minsta barnen anför departementschefen att han utgår från att dessa knappast någonsin skall kunna åläggas skadeståndsansvar ens om de skyddas av ansvarsförsäkring. Departementschefen framhåller att själva existensen av en ansvarsförsäkring uppenbarligen inte får påverka den grundläggande bedömningen av barnets handlande, så att ett försäkrat barn anses ersättningsskyldigt med anledning av ett beteende som över huvud taget inte skulle ha medfört skadeståndsansvar för ett oförsäkrat barn.

Också i fråga om psykiskt abnorma personer är avsikten att fullt skadestånd skall dömas ut inom ramen för en föreliggande ansvarsförsäkring, under förutsättning att skadevållaren anses över huvud taget vara ansvarig för skadan.

I det förslag till skadeståndslag som remitterades till lagrådet kom tankegången om betydelsen av föreliggande ansvarsförsäkring inte till uttryck i lagtexten vare sig i 2 kap. 2 § eller 2 kap. 3 §. Att en föreliggande ansvarsförsäkring på barnets sida skall tillmätas särskild vikt vid skälighetsbedömningen borde enligt lagrådets mening dock komma fram i själva lagtexten på ett tydligare sätt än genom hänvisning blott till de föreliggande ekonomiska förhållandena. Lagrådet, som i likhet med departementschefen framhöll att existensen av en ansvarsförsäkring inte får inverka på den grundläggande bedömningen av om skadeståndsskyldighet alls föreligger, förordade därför ett tillägg i lagtexten i 2 kap. 2 §.

I slutprotokollet instämde departementschefen i lagrådets förslag. Departementschefen ansåg vidare att ett tillägg rörande ansvarsförsäkringen också borde göras i den likartat uppbyggda 2 kap. 3 § för att undgå oberättigade motsatsslut. Lagrummen fick härefter den lydelse de har i lagförslaget.

Ett bifall till förevarande motionsyrkanden (1 a och 1 b) i motionen 1972: 1490 skulle innebära en återgång till den lagtext som lades fram i lagrådsremissen. Enligt utskottets mening är det emellertid av vikt att den i förhållande till gällande rätt ökade betydelse, som enligt vad ovan anförts skall tilläggas förekomsten av ansvarsförsäkring, kommer till uttryck i lagtexten i 2 kap. 2 § och 3 §. Utskottet anser därför att motionsyrkandena bör avslås.

3 kap. 1 och 2 §§

3 kap. innehåller de nya reglerna om skadeståndsansvar för arbetsgivare och för det allmänna. Huvudbestämmelserna finns i de båda inledande paragraferna. Övriga paragrafer reglerar tillämpningen av bestämmelserna. I 3 kap. 1 § första stycket föreskrivs att den som har arbetstagare i sin tjänst skall ersätta person- eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. Motsvarande gäller i fall då arbetstagare i tjänsten vållar ren förmögenhetsskada genom brott. Enligt 2 § skall staten eller kommun ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållas genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. Vad som sålunda sägs om kommun gäller också landstingskommun, kommunalförbund, församling och kyrklig samfällighet.

I motionen 1972: 1489 (yrkande 2 b) av fru Kristensson m. fl. (m) anfördes att formuleringen fel och försummelse i nämnda paragrafer är nära besläktad med sådana tjänstefelsbeskrivningar i arbetsrätten som föranleder disciplinära åtgärder eller straffansvar. Det torde inte ha varit departementschefens mening, framhåller motionärerna, att rättslig prövning av frågan om någon viss arbetstagare i offentlig tjänst gjort sig skyldig till tjänstefel skall föregå en skadereglering från myndighets sida vid skadeståndsanspråk framställda med stöd av 3 kap. 2 §. Enligt motionärerna kan dock användningen av uttrycket fel eller försummelse i tjänsten i en "ny" bemärkelse till en början befaras leda till vissa missförstånd i skaderegleringsproceduren på så sätt att skaderegleraren som underlag för sin bedömning anser sig behöva en dom som fastställer att tjänstemannen begått tjänstefel i lagteknisk mening. Med hänsyn härtill yrkar motionärerna att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall hemställa att statlig och kommunal skaderegleringsverksamhet nogta följes och att åtgärder vidtages mot onödig tidsutdräkt i skaderegleringssammanhang.

Genom att i lagtexten i 3 kap. 1 och 2 §§ ange att skada skall ha vållats genom "fel eller försummelse" avser departementschefen — som närmare framgår av den föregående redogörelsen (s. 82 och 83) — att markera att skadeståndsansvar för respektive arbetsgivare och det allmänna förutsätter att culparegelns handlingsnormer objektivt sett åsidosatts. Skadestånd skall emellertid också, sägs det vidare, kunna utgå på grund av anonyma eller kumulerade fel liksom i fall då skadevållaren kan åberopa sådana subjektiva ursäkter för sitt objektivt culpösa handlingssätt som fritar honom från personligt skadeståndsansvar. I fråga om det allmännas skadeståndsansvar lär det, påpekar departementschefen, många gånger vara omöjligt att konstatera subjektiv culpa hos en bestämd befattningshavare även om man kan konstatera att det brustit i en myndighets handläggning av ett visst ärende. Det allmänna bör det oaktat kunna åläggas att utge ersättning, framhåller departementschefen och tillägger att det med denna utgångspunkt är tydligt att det inte bör komma i fråga att begränsa ansvarigheten till fall då någon befattningshavare kan ådömas ansvar för ämbetsbrott — en reglering som han f. ö. anser olämplig också med tanke på en eventuell avkriminalisering av tjänstefelen.

Av departementschefens sålunda gjorda uttalanden, mot vilka utskottet inte finner anledning till erinran, framgår att skadestånd — med de begränsningar som framgår av övriga paragrafer i 3 kap. — skall utgå när det konstaterats att skada uppkommit genom fel eller försummelse i en myndighets handläggning och oberoende av om någon bestämd skadevållare kan utpekas. Med hänsyn härtill torde inte behöva befaras att — vid den frivilliga skadereglering som enligt de

i propositionen (s. 382 f.) närmare anvisade riktlinjerna bör äga rum — skaderegleraren som underlag för sin bedömning skall anse sig behöva en dom som fastställer att tjänstefel i lagteknisk mening begåtts av någon befattningshavare. Av sådan anledning synes därför ingen onödig tidsutdräkt behöva uppkomma. De nya ansvarsreglerna medför emellertid att det kan bli fråga om ersättningskrav inom verksamhetsområden där sådana företeelser hittills varit okända och där man alltså saknar erfarenhet av skaderegleringsfrågor. På dessa områden kan dröjsmål uppkomma innan erforderliga rutiner utarbetats. Med hänsyn till den skadelidandes intresse av att få sina anspråk reglerade på ett snabbt och enkelt sätt bör därför skaderegleringsverksamheten följas med uppmärksamhet. Utskottet förutsätter att så kommer att ske utan särskilt initiativ från riksdagen. På grund av vad sålunda anförts bör förevarande yrkande (2 b) i motionen 1972: 1489 inte vinnna bifall.

3 kap. 6 §

I 3 kap. 6 § föreskrivs att skadestånd enligt 1 eller 2 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

I motionen 1972: 1489 av fru Kristensson m. fl. (m) yrkas i första hand (yrkande 2 c) att 3 kap. 6 § skall utgå ur skadeståndslagen. Om yrkandet inte bifalles yrkar motionärerna (i motionstexten) i andra hand att hänvisningen till 2 § skall utgå.

Till grund för förstahandsyrkandet åberopar motionärerna att frågan om jämkning av skadestånd utretts av skadeståndskommittén i en senare etapp och att remissbehandlingen av utredningsförslaget "Skadestånd III" (se ovan s. 124) nu torde vara avslutad. Motionärerna anför att det strider mot vedertagen praxis i lagstiftningsarbetet att utan tillgång till allt utredningsmaterial besluta i ett ärende. På grund härav och då departementschefen enligt deras mening inte förebragt någon omständighet av sådan vikt att det är motiverat att inta en annan standpunkt anser de att 6 § bör utgå såsom varande ofullständigt beredd.

Till grund för andrahandsyrkandet anför motionärerna att det förefaller mindre väl grundat att föreskriva att skadestånd skall kunna jämkas beroende på den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden även i sådana arbetsgivarfall som avses med 3 kap. 2 §. Eftersom sådana jämningsfall är tämligen osannolika anser motionärerna att lagstiftningen inte bör betungas med regler därom lika litet som lag-

tolkaren skall förledas att fundera på om det kan antagas föreligga några motiveringar för att nedsätta det skadestånd som kan komma att åläggas staten eller en kommunal samfällighet.

Som framgår av vad utskottet tidigare anfört (s. 127) kan ett förslag till en allmän jämningsregel komma att föreläggas riksdagen inom kort, kanske redan under höstsessionen av innevarande riksdag. Enbart av den omständigheten att en allmän jämningsregel sålunda är att vänta bör man emellertid inte känna sig hindrad att nu införa jämningsregler för enskilda skadevällare eller för speciella skadefall. Men, såsom departementschefen framhåller, måste varje förslag om en speciell jämningsregel bedömas efter en noggrann prövning av det föreliggande behovet samt de olägenheter det kan föra med sig att på detta sätt föregripa en kommande allmän reglering av frågan.

Många skäl talar obestriddligen för en regel som möjliggör jämning när skadeståndet skulle bli oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige arbetsgivaren med hänsyn till dennes ekonomiska förhållanden. Bland de skäl som departementschefen åberopar (se ovan s. 84 f.) vill utskottet särskilt peka på att det oinskränkta principalansvaret kommer att omfatta alla arbetsgivare, alltså också arbetsgivare i rent privata förhållanden och i icke-ekonomisk verksamhet. Fullt skadeståndsansvar utan jämningsmöjligheter för skador, som en arbetstaggare kan vålla i vissa sådana situationer skulle kunna medföra en oskälig ekonomisk belastning. Som departementschefen anfört bör sålunda en pensionär eller en ung familjeförsörjare i små omständigheter, som blir ansvarig för vållande av en vårdarinna eller barnvakt, kunna få skadeståndet jämkat.

Den omständigheten att det är första gången som det i svensk lagstiftning införs generella regler om ett skärpt skadeståndsansvar — oberoende av eget vållande — som för åtskilliga fall inte kan motiveras utifrån sådana risksynpunkter som traditionellt bär upp speciella regler om objektivt ansvar ger vidare anledning att gå fram med viss försiktighet genom att skapa möjlighet till jämkning.

Härjämte är det — som departementschefen framhåller — skäligt att ersättning för sakskada skall kunna sättas ned med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter. Vad som här främst åsyftas är att en arbetsgivares principalansvar skall kunna begränsas om en sakskada är eller normalt hade bort vara täckt av objektförsäkring. Å andra sidan bör nedsättning av skadeståndet inte ske i den mån skadan täcks eller hade bort vara täckt av en sedvanlig ansvarsförsäkring på arbetsgivarens sida.

På grund av vad sålunda anförs bör yrkandet (2 c) i motionen 1972: 1489 att 3 kap. 6 § skall utgå ur skadeståndslagen inte vinna bifall.

Vad beträffar andrahandsyrkandet har — som motionärerna fram-

håller — tillämpningen av den del av jämkningsregeln som tar sikte på fall då skadeståndet blir oskäligt betungande inte något större intresse inom den offentliga sektorn, eftersom inte ens mycket stora skadestånd annat än i rena undantagsfall kan sägas bli oskäligt betungande för de offentligrättsliga subjekten. Av större betydelse är emellertid bestämmelsen i paragrafens andra punkt om jämkning av skadeståndsansvar på grund av föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter. Såsom departementschefen anför finns det t. ex. vid skador på transportmedel som inträffar till följd av fel eller försummelse vid myndighetsutövning — exempelvis trafikledningsverksamheten vid flygplatser — vägande skäl att låta förlusten till stor del stanna på den skadelidande, dvs. bäras av den som har meddelat försäkring beträffande transportmedlet (kaskoförsäkring).

Av det anförda framgår att den i paragrafens andra punkt upptagna regeln bör tillämpas på sakskador som vållas genom offentlig myndighetsutövning. Lagtekniska skäl bör emellertid föranleda att också första punkten som tar sikte på fall då skadeståndet blir oskäligt betungande görs tillämplig på myndighetsutövningens område. Även om ifrågavarande del av paragrafen endast i undantagsfall kommer att tillämpas på nämnda område — något som ju för övrigt blir fallet också då det allmänna ansvarar enligt bestämmelsen i 3 kap. 1 § om arbetsgivaransvar — kan svårigheter i lagtolkningshänseende inte antas uppkomma. På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet också det i motionstexten upptagna andrahandsyrkandet om att hänvisningen till 3 kap. 2 § skall utgå.

Obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivare

Principalansvaret omfattar också skador som drabbar någon av arbetsgivarens egna arbetstagare (prop. s. 218). Vid remissbehandlingen av skadeståndskommitténs förslag i detta hänseende hemställde, som närmare framgår av den föregående redogörelsen (s. 98), några remissinstanser, bl. a. Landsorganisationen (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Statstjänstemännens riksförbund (SR), att frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivare skulle tas upp till samtidig prövning.

Departementschefen tar med anledning härav upp frågan till behandling i propositionen. Innan man har närmare utrett möjligheterna att lösa ersättningsproblemen genom direkta försäkringsanordningar på de skadelidandes sida, anser han emellertid att ett system med obligatorisk försäkring bör övervägas endast om tvingande skäl kan åberopas. Att sådana skäl skulle kunna anföras för ett generellt verkande obligatorium för samtliga arbetsgivare kan departementschefen inte

finna. Han pekar på att frivillig ansvarsförsäkring redan nu har mycket stor spridning. En utvidgning av principalansvaret att omfatta vållande av samtliga arbetstagare innefattar i och för sig ett starkt tryck på de arbetsgivare som i dag saknar försäkring att skaffa sig ett försäkringsskydd, framhåller han och tillägger att det f. ö. enligt hans mening saknas praktiska förutsättningar att f. n. genomföra ett obligatorium, som skulle kräva en utomordentligt omfattande administrativ kontrollapparat.

I motionen 1972: 1491 av herr Nilsson i Kalmar m. fl. (s) anförs att vad sålunda anförts i propositionen inte innefattar tillräckligt starka skäl för att avvisa det krav på utredning i förevarande hänseende som ställts från en i det närmaste total majoritet av landets löntagare. Motionärerna anför bl. a. att även om den för närvarande arbetande sjukpenningutredningen och yrkesskadeförsäkringskommittén kommer att förbättra de skadelidandes direkta försäkringsanordningar, man dock kan räkna med att i framtiden stora ekonomiska förluster drabbar de i arbetet skadade arbetstagare som inte kan utfå sina berättigade skadeståndersättningar på grund av att deras arbetsgivare ej haft ansvarsförsäkring. Motionärerna pekar också på att man inte vet hur stor spridning frivillig ansvarsförsäkring har, eftersom detta förhållande aldrig utretts. Motionärerna ifrågasätter vidare om den utvidgning av principalansvaret som föreslås kommer att medföra att arbetsgivarna i ökad grad skaffar sig ett försäkringsskydd. Snarare finns det enligt motionärerna anledning att misstänka att den premieökning som kommer till stånd genom de förbättringar som genomförs får motsatt effekt. Denna negativa effekt kan för övrigt effektivast motverkas genom ett obligatorium, då detta ger en bättre riskutjämning med lägre premienivå som följd, framhåller motionärerna. Med hänsyn bl. a. till vad sålunda anförts hemställer motionärerna att riksdagen hos Kungl. Maj:t begär att skadesåndskommittén får i uppdrag att utreda och komma med förslag till en straffsanktionerad obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivaren.

I den vid föregående riksdags början väckta motionen 1971: 720 av herr Olsson i Stockholm m. fl. (vpk) anförs att det är en svaghet i nuvarande lagstiftning att företagen inte är skyldiga att ha ansvarighetsförsäkring. Detta innebär, anför motionärerna, att tryggheten är mindre för anställda i små företag eftersom dessa kan sakna tillgångar att täcka stora skadestånd med. Motionärerna yrkar (del av yrkandet under punkt 1) därför att riksdagen skall uttala sig för att ansvarighetsförsäkring blir obligatorisk för arbetsgivare.

Utskottet vill i förevarande hänseende — liksom i fråga om det ovan behandlade förslaget att införa objektivet skadeståndsansvar för arbetsgivare (ovan s. 136) — erinra om att två utredningar har till uppgift

att utarbeta förslag som syftar till att förbättra arbetstagarnas ställning när det gäller skador som drabbar dem i yrkeslivet. Sålunda har arbetsmiljöutredningen enligt direktiven att överse arbetarskyddslagstiftningen i syfte att starkt bredda målsättningen för arbetarskyddet. På yrkesskadeförsäkringens område åter genomfördes vissa förbättringar år 1967, och f. n. arbetar den år 1971 tillsatta utredningen om en översyn av yrkesskadeförsäkringen m. m. på en ytterligare utbyggnad av dennas förmåner. I princip skall en fullständig genomgång göras av hela yrkesskadeförsäkringen, varvid samråd skall ske med 1966 års skadeståndskommitté. Vidare har — såsom också redovisats tidigare — på några områden inrättats kollektiva försäkringar, s. k. trygghetsförsäkringar, genom överenskommelser mellan arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. På andra områden pågår arbete med att tillskapa sådana "direkta försäkringsanordningar på de skadelidandes sida".

Utskottet anser det tillfredsställande att arbete i enlighet med det anförda pågår för att åstadkomma ett förbättrat skydd i fråga om skador som uppkommer i arbetslivet. Det torde emellertid dröja några år innan arbetstagarnas krav på trygghet blivit tillfredsställande tillgodosedda genom olika försäkringsanordningar. Intill dess är det av största betydelse för de anställdas trygghet att arbetsgivarna har försäkringskydd i form av ansvarsförsäkringar. Som framhålls i motionen 1972: 1491 vet man inte med bestämdhet hur stor spridning frivillig ansvarsförsäkring nu har. Vidare är det enligt utskottets mening vanskligt att förutsäga om utvidgningen av principalansvaret kommer att medföra att de arbetsgivare som nu saknar försäkring skaffar sig ett försäkringskydd eller om den premiehöjning som blir följden av det ökade ansvaret får motsatt effekt. Utskottet anser med hänsyn till det anförda att det skulle vara av mycket stort värde att få spridningen av den frivilliga ansvarsförsäkringen kartlagd. En sådan undersökning, vars utförande synes böra anförtros åt skadeståndskommittén, bör enligt utskottets mening lämpligen företas en viss tid efter det att lagen trätt i kraft. Visar undersökningen att ansvarsförsäkringens spridning inte är godtagbar bör kommittén utarbeta förslag som syftar till att nå ökad utbredning av försäkringsskyddet. Härvid kan naturligtvis införande av obligatorisk ansvarsförsäkring komma under prövning. Såsom departementschefen anfört torde dock ett obligatorium kräva en omfattande administrativ kontrollapparat. Utskottet vill peka på att det oinskränkta principalansvaret inte bara gäller för företagare utan också i icke-ekonomisk verksamhet och i rent privata förhållanden, varför man t. ex. bara i begränsad omfattning synes kunna, såsom föreslagits i motionen 1972: 1491, använda riks-försäkringsverkets på avgiftsdebiteringar till den allmänna försäkringen baserade uppgifter i kontrollerande syfte.

Skulle emellertid kommittén anse det nödvändigt förorda en lagstadgad plikt att teckna ansvarsförsäkring synes möjligheten att avgränsa skyldigheten till vissa kategorier arbetsgivare, exempelvis ned till ett bestämt minsta antal arbetstagare, böra undersökas.

Betydelsefulla faktorer vid en bedömning av frågan blir f. ö. graden av de förbättringar som kan åstadkommas inom yrkesskadeförsäkringen samt utvecklingen och spridningen av de kollektiva trygghetsförsäkringarna inom arbetslivet.

Vad utskottet sålunda anfört bör ges Kungl. Maj:t till känna.

Skador vid användning av ADB-teknik i offentlig verksamhet

I motionen 1972: 1488 av fru Anér (fp) framhålls att det av skadeståndslagen måste uttryckligen framgå att skadestånd skall kunna utgå också i de fall då en medborgare drabbats av en myndighets åtgärd utan att den direkt kan hänföras till fel eller försummelse hos en enskild tjänsteman, t. ex. då felet uppkommit i samband med användning av en dator. Motionären anger som exempel nedan uppräknade skador samt anför att det allmännas ansvar bör kunna innefatta dessa och liknande skador.

1. Skador som åstadkommit av att felaktiga uppgifter lämnats av en myndighet till en annan eller till utomstående. Exempelvis finns i dag mycket dåliga garantier för att de uppgifter som finns i riksdatasystemet för exekutionsväsendet är riktiga — indata är behäftade med en hel del fel på grund av myndigheters eller arbetsgivares försummelser.

2. Skador som åstadkoms av att felräkningar, feltryck o. d., som beror på den mänskliga faktorn, får starkt förstörade följder på grund av ADB-tekniken.

3. Skador som beror på att det fysiska dataskyddet är dåligt eller obefintligt, så att obehöriga personer har kunnat kopiera band eller på annat sätt manipulera uppgifterna i datorerna.

4. Skador som beror på att datorerna varit fel eller illa programmerade, så att t. ex. felmarkering av någon art inte kunnat rättas i tid eller över huvud taget inte kan rättas annat än med orimliga kostnader och besvär.

5. Skador som beror på att sekretessbestämmelserna myndigheterna emellan eller mellan myndigheterna och utomstående inte varit tillräckligt exakt definierade för att kunna tillämpas av datorerna.

Med hänvisning till bl. a. det anförda yrkar motionären att riksdagen beslutar att skadestånd skall kunna utgå för skador av angivet slag i samband med användning av ADB-teknik i offentlig verksamhet samt hos Kungl. Maj:t begär förslag till motivskrivning i enlighet härmed.

Utskottet vill inledningsvis framhålla att statens eller kommuns ansvar enligt 3 kap. 2 § i lagförslaget för skador som vållas genom fel eller

försummelse vid myndighetsutövning — i likhet med vad som gäller för principalansvaret enligt 3 kap. 1 § — inte förutsätter att personligt ansvar för viss befattningshavare föreligger. Som anförts i tidigare sammanhang (se t.ex. s. 137) kan skadestånd nämligen grundas på anonyma fel eller på kumulerade fel. Av vad sålunda anförts framgår enligt utskottets mening att i vart fall sådana skador som motionären anger i exemplen 1—4 i stor utsträckning kan antas komma att omfattas av det allmännas skadeståndsskyldighet enligt 3 kap. 2 § i lagförslaget. Någon riksdagens åtgärd i förevarande hänscenden kan därför inte anses påkallad.

Det under 5 angivna exemplet synes främst gälla följder av eventuella brister inom sekretesslagstiftningen. Om erfarenheterna visar att sådana brister förekommer måste de undanröjas genom ändrad lagstiftning.

I detta sammanhang vill utskottet erinra om att det i direktiven för den år 1970 tillsatta offentlighets- och sekretesslagstiftningskommittén (se 1970 års riksdagsberättelse Ju 49 och 1972 års riksdagsberättelse Ju 38) behandlas flera problem med anknytning till automatisk databehandling. Sålunda uppmärksammas bl. a. de risker för ingrepp i den personliga integriteten som ADB-teknikens användning kan medföra. I detta hänseende pekas på möjligheten av en utbyggnad av sekretessskyddet.

Eftersom frågor om sekretesskyddet vid användning av ADB-teknik sålunda torde komma att behandlas av nämnda kommitté kan något initiativ från riksdagens sida inte anses påkallat med anledning av det spörsmål som upptas under punkten 5 i de av motionären angivna exemplen.

På grund av vad sålunda anförts bör motionen 1972: 1488 avslås.

4 kap. 1 §

I 4 kap. 1 § föreskrivs att arbetstagare är ansvarig för skada, som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

Förevarande bestämmelse om möjligheter att lindra arbetstagares skadeståndsansvar är en av de viktigaste nyheterna i lagförslaget. Huvudregeln vid tillämpningen av paragrafen bör enligt propositionen vara att skada som arbetstagare vållar i tjänsten skall stanna på arbetsgivaren, som kan bära utgiften som en kostnad i rörelsen, närmast i form av försäkringspremier. Enligt paragrafen förutsätts att synnerliga skäl skall föreligga för att arbetstagaren helt eller till någon del skall göras ansvarig för skada som han vållar. Det måste, framhåller departementschefen, i det särskilda fallet ha förekommit omständigheter som

med betydande styrka talar för att arbetstagaren rimligen bör utge ersättning för skadan. I specialmotiveringen till paragrafen (se ovan s. 108 f.) redovisar han olika fall för att belysa när synnerliga skäl för att göra arbetstagare ansvarig kan anses föreligga.

Frågan om betydelsen av uttrycket ”synnerliga skäl” i förevarande sammanhang uppmärksammades vid lagrådsbehandlingen. Lagrådet anslöt sig till förslaget i fråga om vad som skall beaktas vid tillämpning av paragrafen, dvs. den skadegörande handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och omständigheterna i övrigt. Lagrådet ansåg sig däremot inte kunna tillstyrka att skadeståndsansvar skall föreligga endast i den mån synnerliga skäl föreligger. Lagrådets överväganden redovisas i den föregående redogörelsen på s. 114—116. Utskottet vill här blott peka på att lagrådet bl. a. anförde att den tveksamhet, som med fog kan hysas om lämpligheten av att arbetsgivare skall ansvara för sakskada som en arbetstagare i tjänsten vållar en annan arbetstagare, synes innefatta skäl att icke i så hög grad som förslaget innebär inskränka den vållandes ansvar. I dylika fall inverkar också preventionssynpunkten, men i lika grad bör denna beaktas i andra fall, framhöll lagrådet. I likhet med departementschefen anförde lagrådet härjämte att en strängare bedömning av en arbetstagares ansvar kan vara påkallad i fråga om hans direkta skadeståndsansvar mot arbetsgivaren, särskilt vid bristande redovisning av anförtrödda medel och vårdslöshet i fråga om verktyg o. d. Lagrådet erinrade också om att det i motiven till kravet på synnerliga skäl uttalats, att vid en avvägning mellan å ena sidan arbetstagarens behov av skydd mot bördan av ett skadeståndsansvar och å andra sidan den skadelidandes intresse att få ersättning för skadan arbetstagarens skyddsbehov ofta bör lämnas företräde samt att undantag dock kan tänkas, när förhållandena på den skadelidandes sida är särskilt ömmande eller när arbetstagaren har särskilt god ekonomisk bärkraft. Sistnämnda uttalande, anförde lagrådet, synes icke innebära tillbörlig hänsyn till att skadevållaren och den skadelidande ej sällan befinner sig i ungefär samma ställning och i samma ekonomiska omständigheter och att i dylikt fall bedömningen snarast borde bli motsatt den som antytts i motiven. De exempel som departementschefen anför och vad han i övrigt uttalat i anslutning till förevarande paragraf samt vad lagrådet erinrat om kan, framhöll lagrådet, knappast anses innebära, att det för skadeståndsansvars åläggande alltid bör fordras synnerliga skäl om detta uttryck tillägges den mening som eljest åsyftas i lagstiftningen, eller i hög grad särpräglade fall.

Bl. a. på grund av det anförda hemställde lagrådet, att paragrafen i nu ifrågavarande hänseende avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslogs av skadeståndskommittén och får innehålla, att arbetstagare är ansvarig endast om och i den mån det med hänsyn till i

paragrafen angivna omständigheter är skäligt. I varje fall bör paragrafen ändras på det sätt att "synnerliga skäl" ersättes med "särskilda skäl", framhöll lagrådet.

Med anledning av lagrådets hemställan anför departementschefen i slutprotokollet (se ovan s. 116—117) bl. a. att, när lagrådet säger sig inte kunna tillstyrka att skadeståndsansvar för arbetstagare skall föreligga endast i den mån synnerliga skäl föreligger och i stället förordar att ansvarigheten skall bestämmas på grundval av en allmän skälighetsprövning eller att i varje fall "synnerliga skäl" ersätts med "särskilda skäl", meningsbrytningen huvudsakligen förefaller avse endast en lagteknisk fråga eller närmare bestämt frågan vilken innebörd som här skall tilläggas uttrycket "synnerliga skäl". Departementschefen erinrar om att han i remissprotokollet anfört att utgångspunkten bör vara, att en arbetstagare normalt inte skall drabbas av personligt skadeståndsansvar med anledning av vållande i tjänsten. Även om åtskilliga undantagsfall — i enlighet med vad som angivits i remissprotokollet — kan tänkas där full eller jämkad ersättningsskyldighet bör åläggas lär dessa fall bli relativt sett mycket få och i det stora hela komma att framstå som klara undantagssituationer, framhåller departementschefen och tillägger att det i alla händelser enligt hans mening skall föreligga omständigheter som entydigt och med särskild styrka talar för att skadeståndsansvar åläggs arbetstagaren. Det är visserligen riktigt, fortsätter departementschefen, att alla dessa situationer knappast kan karakteriseras som "i hög grad särpräglade fall". Det är snarare fråga om att omständigheterna i det särskilda fallet — utan att nödvändigtvis vara speciellt särpräglade — tillsammantagna skall innefatta särskilt starka skäl för att ersättningsskyldighet åläggs, anför departementschefen. Detta åskådliggörs emellertid enligt departementschefens mening bättre genom uttrycket "synnerliga skäl" än genom någon av de formuleringar lagrådet har föreslagit. Det är f. ö. inte ovanligt och i viss mån oundvikligt att uttryck av detta slag ges en något varierande innebörd beroende på i vilket rättsligt sammanhang de används, påpekar departementschefen och framhåller att sådana skillnader inte minst framträder mellan straffrättslig och civilrättslig lagstiftning.

Den genom lagrådets uttalande sålunda uppkomna frågan om förutsättningarna för att arbetstagare som vållat skada i tjänsten fullt ut eller till någon del skall åläggas att ersätta denna behandlas i tre med anledning av propositionen väckta motioner.

I motionen 1972: 1487 av herr Ernulf (fp) anför motionären bl. a. att han inte helt kan dela den mening som departementschefen gett uttryck åt beträffande innebörden av uttrycket "synnerliga skäl". I varje fall, fortsätter han, måste det väl vara en angelägen strävan för lagstiftaren att ge ofta använda uttryck i lagtexten såvitt möjligt enhetlig

betydelse i de olika sammanhangen vari de förekommer. Ett självklart syfte — bland andra — med skadestandsreglerna är också att i görlig mån tjäna som ett avhållande moment mot skadevållande handlingar, framhåller motionären och tillägger att i den situation som lagrådet anger som exempel, nämligen när det gäller skador som en arbetstagare vållar en arbetskamrat, detta syfte enligt hans mening är särskilt angeläget. Men denna situation är enligt motionären knappast så särpräglad att uttrycket "synnerliga skäl" kan anses adekvat. Motionären anser att såväl den uppfattning som departementschefen i sak uttrycker som lagrådets understrykande av situationen vid skador, som en arbetstagare vållar en arbetskamrat eller i vissa fall sin arbetsgivare, bäst täckes genom någon av de två formuleringar som lagrådet föreslår. För den formulering som lagrådet i huvudsak hämtat från skadeståndskommitténs förslag talar enligt motionären härjämte att den, såsom lagrådet framhållit, tydligt utsäger att arbetstagaransvaret inte alltid skall avse fullt skadestånd utan skall kunna jämkas efter skälighetsprövning.

Med hänvisning till vad sålunda anförts hemställer motionären att riksdagen för sin del antar 4 kap. 1 § i den föreslagna skadeståndslagen med följande lydelse: "För skada, som arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, är han ansvarig endast om och i den mån det är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter."

I motionen 1972: 1489 av fru Kristensson m. fl. (m) pekar motionärerna bl. a. på att kostnaden för skada som arbetstagare vållar i tjänsten i allmänhet förutsättes skola stanna på arbetsgivare, t. o. m. i sådana skadeståndsfall där uppsåt eller grov vårdslöshet kan läggas arbetstagaren till last. Att arbetstagaren i princip skall gå fri från ansvar t. o. m. i situationer som står sabotaget nära, ter sig stötande för den allmänna rättskänslan och är i hög grad ägnat att undergräva arbetsmoral och känslan för ansvar för ett anförtrött arbete, framhåller motionärerna. Motionärerna förklarar att de inte kan dela departementschefens uppfattning i frågan om vad som skall fordras för att kunna ålägga arbetstagare ansvar utan de förordar att formuleringen "särskilda skäl" kommer till användning för att markera att det i fall av uppsåt eller grov vårdslöshet skall vara normalt att ansvar kan utkrävas av arbetstagaren även om arbetsgivaren i förhållande till tredje man svarar primärt. De yrkar därför (yrkande 2 d) att riksdagen beslutar att i 4 kap. 1 § orden "synnerliga skäl" utbyts mot "särskilda skäl".

I motionen 1972: 1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) förklarar motionärerna att de ansluter sig helt till principen i 4 kap. 1 § men att de finner lagtexten alltför snävt formulerad. Orden "synnerliga skäl föreligger" bör enligt deras mening ersättas med ett mindre begränsande uttryck, t. ex. "det är påkallat". Försättningen anger vilka omständig-

heter som skall beaktas, och där är någon ändring inte motiverad, anför motionärerna. De yrkar (yrkande 1 c) därför att riksdagen antar 4 kap. 1 § med den ändringen att orden "synnerliga skäl föreligger" ersätts med ett mindre begränsande uttryck, t. ex. "det är påkallat".

Utskottet delar departementschefens uppfattning att utgångspunkten vid tillämpningen av förevarande paragraf bör vara att en arbetstagare normalt inte skall drabbas av personligt skadeståndsansvar med anledning av vållande i tjänsten. Självfallet kan det dock — om än undantagsvis — förekomma fall där anledning förekommer att ålägga arbetstagare full eller jämkad ersättningsskyldighet. Såsom departementschefen framhållit måste dock i det särskilda fallet ha förekommit omständigheter som med betydande styrka talar för att arbetstagaren rimligen bör utge ersättning för skadan. Att föreliggande omständigheter tillsammans skall innefatta skäl av sådan styrka som sålunda avses åskådliggöras bättre genom uttrycket "synnerliga skäl" än genom någon av de formuleringar som föreslagits i motionerna.

Utskottet vill i sammanhanget också erinra om att det enligt rådande praxis hör till sällsyntheterna att enskild arbetsgivare riktar skadeståndskrav mot sina arbetstagare, vilket får anses tala till förmån för ett förslag om en även formellt långtgående begränsning av arbetstagares skadeståndsansvar. Denna praxis måste ses som ett uttryck för att parterna på arbetsmarknaden numera ansluter sig till uppfattningen att skadeståndsansvar på grund av vållande i tjänsten normalt inte bör utkrävas av en arbetstagare. Det skulle då, såsom departementschefen framhåller, närmast te sig anmärkningsvärt och överraskande om lagstiftaren inför regler som synes ge uttryck för att sådant ansvar bör utkrävas i större utsträckning än arbetsmarknadsparterna hittills ansett påkallat. Utskottet delar departementschefens uppfattning att det naturliga i stället synes vara att lagstiftningen reellt och formellt anpassas till de värderingar som allmänt omfattas av berörda parter.

På grund av vad sålunda anförts bör motionen 1972: 1487 samt yrkandena 2 d i motionen 1972: 1489 och 1 c i motionen 1972: 1490 avslås.

Naturkatastrofer

I motionen 1972: 1490 av herr Larsson i Luttra m. fl. (c) yrkas (yrkande 3 d) att riksdagen hemställer hos Kungl. Maj:t att skadeståndskommittén får i uppdrag att utarbeta förslag till lagregler om ersättning för skador på grund av naturkatastrofer m. m.

Lagstiftning i det hänseende som avses med förevarande yrkande synes inte böra inordnas i skadeståndslagen, som har civilrättslig ka-

raktär. På grund härav och då yrkandet ej heller på annat sätt kan anses falla inom ramen för propositionen bör det avslås.

Övriga lagförslag

Utskottet har intet att erinra mot övriga lagförslag.

Ikraftträdandet

Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1972.

Lagrådet har som framgår av vad som anförts i avsnittet "Fråga om uppskov med behandlingen av propositionen" (s. 126), trots vissa betänkligheter med hänsyn till bl. a. pågående skadeståndsrättsligt reformarbete, inte ansett sig böra avstyrka att den föreslagna lagstiftningen genomförs nu. I fråga om ikraftträdandet framhöll lagrådet bl. a. att ett visst anstånd kan vara motiverat för att bereda myndigheter och försäkringsanstalter tillfälle att sätta sig in i lagens bestämmelser, som delvis icke ingått i de grundläggande utredningsförslagen, samt de utförliga motiv och kommentarer som departementschefen knutit till desamma.

Med anledning av vad lagrådet sålunda uttalat om myndigheters och försäkringsinrättningsars behov om anstånd framhåller departementschefen i slutprotokollet (s. 121 f.) att de reformer som föreslås har varit kända i snart ett år och att lagrådsgranskningen inte föranleder några sakliga ändringar av betydelse. De förändringar i ansvarsförsäkringsvillkoren som påkallas av de nya reglerna om barns och psykiskt abnormas skadeståndsansvar och av bestämmelserna om utvidgat principalansvar för arbetsgivare är, fortsätter departementschefen, föga genomgripande och tekniskt enkla att genomföra. Han anser slutligen att eftersom den nya lagen blir tillämplig bara i fråga om skadefall som inträffar efter ikraftträdandet de myndigheter som berörs av bestämmelserna om utvidgat skadeståndsansvar för det allmänna i verkligheten torde få avsevärd tid på sig även efter ikraftträdandet, innan de behöver ta ställning till konkreta tillämpnings- och tolkningsfrågor. På nu anförda skäl förordar departementschefen att den nya skadeståndslagen får träda i kraft den 1 juli 1972.

I motionen 1972: 1489 av fru Kristensson m. fl. (m) anförts att framför allt den information som behövs om det utvidgade principalansvaret talar för ett uppskov med ikraftträdandet. Motionärerna framhåller bl. a. att det inte kan förutsättas som normalt att unga familjer inser att de är arbetsgivare i skadeståndslagens mening eller att de är införstådda med lagens konsekvenser med avseende på skada vållad av t. ex. en barnvakt eller en tillfällig hemhjälp. Inte heller äldre människor

kan enligt motionärerna väntas inse att de kommer att belastas med arbetsgivaransvar för t. ex. en vårdarinna. Med hänsyn till att även dessa enskilda "småprincipaler" bör få tillfälle att orientera sig om sitt nya ansvar och om möjligheterna att möta detta bör ikraftträdandet anstå till den 1 januari 1973, anför motionärerna. De yrkar därför (yrkande 2 d) att skadeståndslagen skall träda i kraft vid nämnda tidpunkt.

Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folksam har i en den 4 april 1972 daterad skrivelse — redovisad ovan på s. 122 — till utskottet bl. a. anført att förslagets inverkan på behövlig premienivå kan antas bli inte obetydlig utan röra sig om 15 à 25 procent, dvs. för hela branschen i storleksordningen 10 miljoner kronor för ett halvt år. I skrivelsen anføres bl. a. att arbetet med utarbetande av nya tariffer och därav föranledda ändringar i praktiserade ADB-rutiner är tidsödande och komplicerat. Vidare åberopas som ett besvärande faktum att beslutade premiehöjningar, när de slutligen kan effektueras, får faktisk effekt först vid nästkommande premieförfallodag för respektive försäkringar. Med hänsyn till bl. a. det anförda framhölls i skrivelsen att det för att försäkringsbolagen skall kunna få täckning för den ökade ansvarsrisk som förslaget kan antas medföra skulle behövas att tiden för ikraftträdandet bestäms till drygt ett år efter det ett definitivt riksdagsbeslut föreligger. Försäkringsbolagen skulle dock i detta fall kunna acceptera att anstånd bereds med ikraftträdandet till den 1 januari 1973. I skrivelsen anføres avslutningsvis att vid denna tidpunkt måhända även förslaget om värdesäkring av skadeståndslivräntor kommer att träda i kraft. Även detta förslag sägs komma att kräva premiehöjningar.

Utskottet noterar att i försäkringsbolagens skrivelse anføres, att det kommer att bli praktiska besvärigheter med att fastställa och debitera höjda premier, därest lagen träder i kraft den 1 juli i år.

Utskottet vill inte bortse från att det kan bli vissa problem men anser att dessa inte bör bli större än att de går att bemästra. Den erforderliga höjningen av premierna torde f. ö. inte närmare kunna preciseras innan lagen fått verka en tid.

Om lagens ikraftträdande den 1 juli 1972 skulle för andra halvåret föra med sig en premiehöjning upp till ett belopp av 10 miljoner kronor, måste det samtidigt betraktas som något synnerligen positivt, att ett jämförbart belopp i form av nya ersättningar kan komma att tillerkännas arbetstagare, som drabbats av skador under samma tid.

Efter övervägande i frågan och på de skäl som anförts i propositionen finner därför utskottet att lagstiftningen bör träda i kraft den 1 juli 1972.

Förevarande yrkande i motionen 1972: 1489 bör därför avslås.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

- A. att riksdagen avslår det i motionen 1972: 1489 under 1 framställda yrkandet att behandlingen av propositionen 1972: 5 skall uppskjutas;
- B. att riksdagen med avslag på yrkandena 1 a och 1 b i motionen 1972: 1490 antar 2 kap. 2 och 3 §§ i det genom propositionen framlagda förslaget till skadeståndslag;
- C. att riksdagen
 - 1. med avslag på de i motionen 1971: 720 framställda yrkandena under 1, med undantag av den del som avser obligatorisk ansvarsförsäkring, och 3 antar 3 kap. 1 § i förslaget till skadeståndslag;
 - 2. avslår det i nämnda motion under 2 framställda yrkandet;
- D. att riksdagen avslår det i motionen 1972: 1489 framställda yrkandet under 2 c att 3 kap. 6 § skall utgå ur förslaget till skadeståndslag;
- E. att riksdagen med avslag på det i motionen 1972: 1489 i motionstexten framställda yrkandet, att hänvisningen i 3 kap. 6 § i förslaget till skadeståndslag till 2 § i samma kapitel skall utgå, antar 3 kap. 6 § i den föreslagna lydelsen;
- F. att riksdagen med avslag på motionen 1972: 1487 samt på de i motionerna 1972: 1489 och 1972: 1490 under respektive 2 d och 1 c framställda yrkandena antar 4 kap. 1 § i förslaget till skadeståndslag;
- G. att riksdagen med undantag av bestämmelserna om tidpunkten för ikraftträdandet antar *dels* förslaget till skadeståndslag i de delar som inte omfattas av hemställan under B—F, *dels* de under 2—13 i propositionen framlagda lagförslagen;
- H. att riksdagen med avslag på det i motionen 1972: 1489 framställda yrkandet under 2 e antar propositionens förslag att de föreslagna lagarna skall träda i kraft den 1 juli 1972;
- I. att riksdagen avslår de i motionerna 1972: 1489 och 1972: 1490 framställda yrkandena under respektive 2 a och 2, allt rörande riktlinjerna för det framtida reformarbetet;
- J. att riksdagen avslår det i motionen 1972: 1490 framställda yrkandet under 3 b rörande ersättning för skada på grund av brott;
- K. att riksdagen avslår motionerna 1972: 13 och 1972: 435 samt det under 3 c i motionen 1972: 1490 framställda yrkandet, allt rörande ersättning till polismän för kroppsskada;

- L. att riksdagen med anledning av dels propositionen, dels motionerna 1971: 57, 1971: 333, 1971: 656, 1971: 657, 1971: 660, 1971: 663, 1971: 1185, det i motionen 1972: 1490 under 3 a framställda yrkandet samt motionen 1972: 1492 ger Kungl. Maj:t till känna vad som anförs i betänkandet rörande ersättning för skada genom medicinsk behandling;
- M. att riksdagen avslår det i motionen 1972: 1489 under 2 b framställda yrkandet att statlig och kommunal skaderegleringsverksamhet noga följs m. m.;
- N. att riksdagen med anledning av motionen 1972: 1491 och del av det i motionen 1971: 720 under 1 framställda yrkandet ger Kungl. Maj:t till känna vad utskottet i betänkandet anfört rörande utredning om obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivare;
- O. att riksdagen avslår motionen 1972: 1488 (ADB-teknik);
- P. att riksdagen avslår det i motionen 1972: 1490 under 3 d framställda yrkandet (naturkatastrofer).

Stockholm den 4 maj 1972

På lagutskottets vägnar

DANIEL WIKLUND

Närvarande: herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svedberg (s), Svanström (c)¹, Sundelin (s)², fröken Anderson i Lerum (s), herrar Lidgard (m), Börjesson i Falköping (c)³, fru Åsbring (s)⁴, fru Lundblad (s), fru Jonäng (c), herrar Andersson i Södertälje (s), Winberg (m)⁵, Israelsson (vpk), Olsson i Timrå (s) och Annerås (fp).

¹ Ersatt av herr Olsson i Sundsvall (c) vid behandlingen av de frågor som avses under B—E och J—O i utskottets hemställan.

² Ersatt av fru Nilsson i Sunne (s) vid behandlingen av den fråga som avses under A i utskottets hemställan.

³ Ej deltagit i behandlingen av den fråga som avses under A i utskottets hemställan.

⁴ Ersatt av fru Nilsson i Sunne (s) vid behandlingen av de frågor som avses under B—P i utskottets hemställan.

⁵ Ersatt av herr Söderström (m) vid behandlingen av den fråga som avses under A i utskottets hemställan.

Reservationer

Vid A i utskottets hemställan

1. beträffande frågan om uppskov med behandlingen av propositionen

av herrar Lidgard (m) och Söderström (m), vilka ansett

a) att det avsnitt av betänkandet som börjar på s. 126 med orden "Utskottet vill" och slutar på s. 127 med orden "av propositionen" bort ha följande lydelse:

Som anförts i motionen 1972: 1489 har skadeståndskommittén numera framlagt förslag om en allmän regel om jämkning av skadestånd. Kommittén har även i uppdrag att utföra ytterligare arbete för att reformera skadeståndsrätten. Då det, som lagrådet anmärkt, vidare har upplysts att proposition beträffande jämkningsregeln kommer att framläggas inom kort och detta sannolikt kommer att medföra att icke oötydliga ändringar måste ske i det nu framlagda förslaget till skadeståndslag, bör — eftersom det är av vikt att skadeståndsregler icke ändras alltför ofta — behandlingen av propositionen 1972: 5 uppskjutas så att en samlad bedömning av nu aktuella lagförslag kan äga rum.

b) att utskottet bort hemställa

A. att riksdagen med bifall till det i motionen 1972: 1489 under 1 framställda yrkandet beslutar att uppskjuta behandlingen av propositionen 1972: 5 samt de på s. 14—17 angivna motionerna till höstsessionen av innevarande års riksdag.

Vid C i utskottets hemställan

2. beträffande frågan om objektivt skadeståndsansvar för arbetsgivare

av herr Israelsson (vpk), vilken ansett

a) att det avsnitt i utskottets betänkande som börjar på s. 135 med orden "Utskottet delar" och slutar på s. 138 med orden "därför avslås" bort ha följande lydelse:

"Utskottet delar motionärernas mening att nu gällande lagstiftning angående rätt till skadestånd i anledning av olycksfall i arbetet är i högsta grad otillfredsställande. Någon obligatorisk prövning huruvida ersättning skall utgå till den som drabbats av olycksfall i arbetet sker sålunda inte. Ersättningar utöver dem som utbetalas av försäkringskassa eller riksförsäkringsverket såsom ersättning för inkomstbortfall, sveda och värk samt framtida men utgår icke. Olycksfall bedöms mestadels som s. k. ren olyckshändelse, vilket innebär att den skadade erhåller

sedvanlig ersättning från försäkringskassa och sedermera från riksförsäkringsverket om sjukskrivningsperioden varar längre än tre månader. Medför skadorna invaliditet fastställes graden av riksförsäkringsverket, och viss invaliditetsersättning utgår grundad på riksförsäkringsverkets bedömning. Skulle total arbetsoförmåga bli följden får den skadade förtidspension. Oavsett vad som händer kommer den som drabbats av olycksfall i arbetet med beteckningen *ren olyckshändelse* i ett väsentligt sämre ekonomiskt läge än före olycksfallet.

Företagens skadeståndsansvar prövas av domstolarna i huvudsak med utgångspunkt i tidigare domstolsutslag, främst i högsta domstolens. Hela bevisbördan åvilar den som yrkar skadestånd, vilken måste göra troligt att arbetsgivaren åsidosatt vad "som skäligen kan erfordras" i fråga om anordningar och föreskrifter i syfte att förebygga olycksfall i arbetet.

Utskottet anser det därför angeläget att bevisbördan vändes i mål av här förenämnt slag. Det skulle radikalt förbättra rättsläget för dem som drabbas av olycksfall och i sig innebära ett stort steg i riktning mot ett objektivt ansvar från arbetsgivarens sida.

Utskottet delar inte departementschefens mening att objektivt skadeståndsansvar från arbetsgivarnas sida skulle behöva innebära att man bröt utvecklingslinjen att yrkesskadorna skall ersättas via ett försäkringssystem. Den som säger sig vara motståndare till ett objektivt arbetsgivaransvar säger sig också vara motståndare till att de som drabbas av olycksfall i arbetet — och det kan förutsättas att ingen utsätter sig för olycksfall av fri vilja — skall få full ersättning i anledning av skadorna.

Införes ett objektivt skadeståndsansvar måste detta också kompletteras med obligatorisk ansvarighetsförsäkring för arbetsgivarna, av vilket följer att skaderegleringen likväl kommer att ske efter försäkringsmässigt system.

Utskottet anser inte heller att ett system med objektivt ansvar skulle leda till några orimliga kostnader. Den produktion som förorsakar olycksfallen måste också kunna bära kostnaderna för full ersättning till de människor som oförskyllt drabbas av olyckor i sitt arbete. Ett objektivt arbetsgivaransvar innebär trygghet för individen och en ökad social rättvisa för arbetare i manuell produktion, som löper större risk att skadas i sitt arbete än t. ex. tjänstemän. Förhållandet att företagen får stå för kostnader, som motsvarar det skadeståndsrättsliga begreppet "full ersättning", bör rimligen leda till vad även departementschefen säger sig vilja eftersträva, nämligen en väsentligt säkrare arbetsmiljö.

På grundval av vad sålunda anförts tillstyrker utskottet bifall till yrkande 1 i motionen 1971: 720 angående införande av objektivt ansvar för arbetsgivare. I fråga om yrkande 2 vill utskottet uttala att olycksfall

i arbetslivet med kroppsskada som följd självfallet kan bli föremål för rättslig prövning beträffande personligt ansvar i likhet med vad som är fallet i samhället i övrigt. Vad gäller yrkande 3 anser utskottet att detta bör bifallas med hänsyn till ovan anförda motivering.

b) att utskottet bort hemställa

C. *dels* att riksdagen — med förklaring att förslaget till skadeståndslag inte kunnat antas oförändrat — med bifall till de i motionen 1971: 720 framställda yrkandena under 1, med undantag av den del som avser obligatorisk ansvarsförsäkring, och 3 för sin del antar följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse av 3 kap. 1 § förslaget till skadeståndslag.

(Kungl. Maj:ts förslag)

3 KAP.

Skadeståndsansvar för arbetsgivare och det allmänna

1 § Den som har arbetstagare i sin tjänst skall ersätta person- eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. Motsvarande gäller i fall då arbetstagare i tjänsten vållar ren förmögenhetsskada genom brott.

I fråga om skadeståndsansvar för staten eller kommun vid myndighetsutövning gäller vad nedan i detta kapitel sägs.

(Utskottets förslag)

3 KAP.

Skadeståndsansvar för arbetsgivare och det allmänna

1 § Den som har arbetstagare i sin tjänst skall ersätta person- eller sakskada som arbetstagaren vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. Motsvarande gäller i fall då arbetstagare i tjänsten vållar ren förmögenhetsskada genom brott.

Den som bedriver näringsverksamhet skall ersätta personskada som arbetstagare i hans tjänst lidit oberoende av om skadan orsakats genom fel eller försummelse. Har arbetstagare, som ådragit sig skada, varit utsatt för olycksfall i arbetet skall orsaksamband anses föreligga mellan olycksfallet och skadan, såvida icke visas att sådant samband ej föreligger.

I fråga om skadeståndsansvar för staten eller kommun vid myndighetsutövning gäller vad nedan i detta kapitel sägs.

dels att riksdagen i anledning av yrkandet under 2 i motionen 1971: 720 uttalar att olycksfall i arbetslivet med kroppsskada som följd självfallet kan bli föremål för rättslig prövning beträffande personligt ansvar i likhet med vad som är fallet i samhället i övrigt.

Vid D i utskottets hemställan

3. beträffande förslaget att 3 kap. 6 § skall utgå
av herrar Lidgard (m) och Winberg (m), vilka ansett

a) att det avsnitt av betänkandet som börjar på s. 150 med orden "Som framgår" och slutar på samma sida med orden "vinna bifall" bort ha följande lydelse:

Som ovan under rubriken "Fråga om uppskov med behandlingen av propositionen" anförts förväntas en proposition angående hela frågan om jämkning av skadestånd framläggas inom kort. Denna fråga har varit föremål för utredning av skadeståndskommittén och behandlats i betänkandet "Skadestånd III". Någon bedömning av innehållet i detta betänkande har icke kunnat ske i nu förevarande sammanhang. Att nu utan tillgång till allt förefintligt utredningsmaterial fatta beslut torde icke överensstämma med vedertagen praxis, så mycket mera som införandet av en jämkningsregel inom skadeståndsrätten innebär fastställande av en helt ny princip. Det föreslagna stadgandet i 3 kap. 6 § förslaget till skadeståndslag bör därför utgå.

b) att utskottet bort hemställa

D. att riksdagen — med förklaring att förslaget till skadeståndslag inte kunnat antas oförändrat — med bifall till det i motionen 1972: 1489 framställda yrkandet 2 c för sin del beslutar *d e l s* att 3 kap. 6 § skall utgå ur förslaget, *d e l s* att efterföljande paragrafer i 3 kap. skall erhålla numren 6—9.

Vid E i utskottets hemställan

4. (under förutsättning att reservationen vid D. i utskottets hemställan inte vinner bifall) beträffande yrkandet att hänvisningen i 3 kap. 6 § i förslaget till skadeståndslag till 2 § i samma kapitel skall utgå

av herrar Wiklund i Stockholm (fp), Lidgard (m), Börjesson i Falköping (c), fru Jonäng (c), samt herrar Winberg (m), Olsson i Sundsvall (c) och Annerås (fp), vilka ansett

a) att det avsnitt i betänkandet som börjar på s. 150 med orden "Vad beträffar" och slutar på s. 151 med orden "skall utgå" bort ha följande lydelse:

Vad beträffar andrahandsyrkandet är det — som motionärerna framhåller — tämligen osannolikt med jämningsfall beroende på den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden när det gäller den offentliga sektorn. Lagstiftningen bör därför inte betungas med regler härom. Sådana regler skulle för övrigt vara ägnade att skapa förvirring i rättstillämpningen genom att förleda lagtolkaren till att fundera på om det kan antagas föreligga några motiveringar för att nedsätta det skadestånd som kan komma, att åläggas staten eller kommunal samfällighet. Också paragrafens andra punkt om jämkning av skadeståndsansvar på grund av försäkringar eller försäkringsmöjligheter torde komma att tillämpas bara i rena undantagsfall när det gäller myndighetsutövning. Med hänsyn härtill och av lagtekniska skäl bör ej heller i denna punkt hänvisning ske till 3 kap. 2 §.

På grund av vad sålunda anförts bör det i motionstexten upptagna andrahandsyrkandet, att hänvisningen i 3 kap. 6 § till 2 § i samma kapitel skall utgå, bifallas,

b) att utskottet bort hemställa

E. att riksdagen — med förklaring att förslaget till skadeståndslag inte kunnat antas oförändrat — med bifall till det i motionen 1972: 1489 i motionstexten framställda yrkandet, att hänvisningen i 3 kap. 6 § i förslaget till skadeståndslag till 2 § i samma kapitel skall utgå, för sin del antar följande såsom *utskottets förslag* betecknade lydelse av 3 kap. 6 § i lagförslaget.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

3 kap.

6 § Skadestånd enligt 1 eller 2 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

6 § Skadestånd enligt 1 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Vid F i utskottets hemställan

5. beträffande innebörden av uttrycket "synnerliga skäl" i 4 kap. 1 § förslaget till skadeståndslag

av herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svanström (c), Lidgard (m),

Börjesson i Falköping (c), fru Jonäng (c), herr Winberg (m) och herr Annerås (fp), vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets betänkande som börjar på s. 159 med orden "Utskottet delar" och slutar på samma sida med orden "1972: 1490 avslås" bort ha följande lydelse:

Utskottet anser för sin del att det måste vara en angelägen strävan för lagstiftaren att ge ofta använda uttryck i lagtexten såvitt möjligt enhetlig betydelse i de olika sammanhang vari de förekommer. Ett självklart syfte — bland andra — med skadestandsreglerna är också att i görlig mån tjäna som ett avhållande moment mot skadevällande handlingar. I den situation som lagrådet anger som exempel, nämligen när det gäller skador som en arbetstagare vållar en arbetskamrat, är detta syfte enligt utskottets mening särskilt angeläget. Men denna situation är knappats så särpräglad att uttrycket "synnerliga skäl" kan anses adekvat.

Enligt utskottets bedömning skulle såväl den uppfattning som departementschefen i sak uttrycker som lagrådets understrykande av situationen vid skador, som en arbetstagare vållar en arbetskamrat eller i vissa fall sin arbetsgivare, kunna bäst täckas genom orden "särskilda skäl".

På grund av vad sålunda anförts bör med anledning av motionen 1972: 1487 samt de i motionerna 1972: 1489 och 1972: 1490 under respektive 2 d och 1 c framställda yrkandena orden "synnerliga skäl" i 4 kap. 1 § utbytas mot orden "särskilda skäl",

b) att utskottet bort hemställa

F. att riksdagen — med förklaring att förslaget till skadeståndslag inte kunnat antas oförändrat — med anledning av motionen 1972: 1487 samt de i motionerna 1972: 1489 och 1972: 1490 under respektive 2 d och 1 c framställda yrkandena för sin del antar följande såsom *utskottets förslag* be-tecknade lydelse av 4 kap. 1 § i lagförslaget.

(Kungl. Maj:ts förslag)

4 KAP.

Arbetstagares skadeståndsansvar

1 § För skada, som arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, är han ansvarig endast i den mån *synnerliga skäl* föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

(Utskottets förslag)

4 KAP.

Arbetstagares skadeståndsansvar

1 § För skada, som arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, är han ansvarig endast i den mån *särskilda skäl* föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.

Vid H i utskottets hemställan

6. beträffande frågan om lagstiftningens ikraftträdande
av herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svanström (c), Lidgard (m),
Börjesson i Falköping (c), fru Jonäng (c), herr Winberg (m) och herr
Annerås (fp), vilka ansett

a) att det avsnitt av utskottets betänkande, som börjar på s. 161 med
orden "Utskottet noterar" och slutar på samma sida med orden "där-
för avslås" bort ha följande lydelse:

Såsom framhålls i motionen 1972: 1489 talar framför allt behovet av
all information om det utvidgade principalansvaret för att ikraftträ-
dandet av lagstiftningen skjuts upp. Sålunda kan det enligt utskottets
mening inte förutsättas att t. ex. ägare av mindre företag känner till de
nya bestämmelserna och hinner vidtaga de försäkringsmässiga åtgärder
som bedöms erforderliga. Än mindre kan det förutsättas som normalt
att unga familjer inser att de är arbetsgivare i skadeståndslagens me-
ning, med de konsekvenser detta kan få med avseende på skada vållad
av t. ex. en barnvakt eller en tillfällig hemhjälp. Inte heller inser äldre
människor att de kommer att belastas med samma arbetsgivaransvar
för t. ex. en vårdarinna. För att bl. a. berörda kategorier skall få till-
fälle att orientera sig om sitt nya ansvar och om möjligheterna att möta
detta bör enligt utskottets mening ikraftträdandet skjutas upp.

Man kan enligt utskottets mening ej heller bortse från de skäl för
ett uppskov som anförts i försäkringsbolagens skrivelse. Särskilt det
påtalade förhållandet att beslutade premiehöjningar, när de slutligen
kan effektueras, får faktiskt effekt först vid nästkommande premie-
förfallodag för respektive försäkringar gör det enligt utskottets mening
motiverat med ett visst anstånd.

Utskottet anser — i likhet med motionärerna — att lämplig tidpunkt
för lagstiftningens ikraftträdande är den 1 januari 1973.

b) att utskottet bort hemställa

H. att riksdagen — med förklaring att de framlagda lagförsla-
gen inte kunnat antas oförändrade — med bifall till det i mo-
tionen 1972: 1489 framställda yrkandet under 2 e för sin
del beslutar att de föreslagna lagarna skall träda i kraft den
1 januari 1973.

Vid J i utskottets hemställan

7. beträffande frågan om ersättning för skada på grund av brott
av herrar Wiklund i Stockholm (fp), Lidgard (m), Börjesson i Fal-
köping (c), fru Jonäng (c), herr Winberg (m), herr Olsson i Sundsvall
(c) och herr Annerås (fp), vilka ansett

a) att det avsnitt av betänkandet, som börjar på s. 133 med orden "Justitieutskottet uttalade" och slutar på s. 134 med orden "motionen 1972: 1490" bort ha följande lydelse:

I samband med inrättandet förra året av förevarande anslag framfördes mycket stark kritik mot ersättningsordningens utformning. Bland annat ifrågasatte LO i ett avstyrkande remissyttrande över det förslag som låg till grund för statsmakternas beslut, om förslaget i sin restriktiva form verkligen fyllde något egentligt syfte, och flertalet av övriga remissorgan uttalade att förslaget var för begränsat i olika avseenden. Härvidlag anfördes bl. a. att ersättningssystemet borde omfatta inte bara personskador utan också egendomsskador samt ideell skada i större utsträckning än som förutsattes i förslaget. Kritiken gällde också principen att den skadelidandes ekonomiska situation skall beaktas vid ersättningsprövningen samt att därvid skall tillgodoses endast socialt ömmande behov. Vidare framfördes önskemål att skadeståndsrättsliga principer i görligaste mån skulle tillämpas vid ersättningsbedömningen samt att prövningen borde anförtros domstol eller liknande organ.

Ersättningsordningen har hittills funnits till i endast drygt tio månader, och erfarenheterna är självfallet alltför begränsade för att några bestämda slutsatser skall kunna dras med ledning av tillämpningen. Att enligt vad utskottet inhämtat endast drygt 34 000 kr. utbetalats ur anslaget och att ersättning inte i något enda fall utgått med yrkat belopp ger emellertid visst stöd åt antagandet att invändningarna mot utformningen av reglerna inte saknat fog. En omarbetning av ersättningssystemet bör därför komma till stånd. I enlighet härmed tillstyrker utskottet förslaget i motionen 1972:1490 om att reglerna för statlig ersättning för skador genom brott överses samt att skadeståndskommittén får i uppdrag verkställa översynen. Några bestämda anvisningar bör inte här ges om hur de många, delvis komplicerade spörsmål som sammanhänger med ett vidgat statligt ersättningsansvar skall lösas. Riktpunkter för utredningen bör emellertid vara att även egendomsskada och skada av ideell natur skall kunna ersättas samt att ersättningsprövningen i görligaste mån bör ske med tillämpning av allmänna skadeståndsrättsliga regler och handhas av domstol eller domstolsliknande organ. Vidare bör den nuvarande begränsningen i tiden omprövas så att ersättning även skall kunna utgå för skada orsakad genom brott som förövats före den 1 januari 1971.

b) att utskottet bort hemställa

J. att riksdagen med bifall till det i motionen 1972: 1490 under 3 b framställda yrkandet hos Kungl. Maj:t hemställer

att skadeståndskommittén får i uppdrag att utarbeta förslag till lagregler om ersättning för skada på grund av brott i enlighet med vad utskottet anfört.

Vid K i utskottets hemställan

8. beträffande ersättning till polismän för kroppsskada som de åsamkas i tjänsten

av herrar Wiklund i Stockholm (fp), Lidgard (m), Börjesson i Falköping (c), fru Jonäng (c), herr Winberg (m), herr Olsson i Sundsvall (c) och herr Annerås (fp), vilka ansett

a) att det avsnitt ur betänkandet som börjar på s. 138 med orden "Utskottet övergår" och slutar på s. 139 med orden "bör avslås" bort ha följande lydelse:

Utskottet övergår härfter till att behandla frågan om ersättning till polismän för personskador som åsamkas dem vid tjänsteutövning. Som framhålls i föreliggande motioner i ämnet har riksdagen år 1968 understrukt angelägenheten av att frågan om ersättning för sådana skador, innefattande gottgörelse för sveda och värk samt framtida men snarast fick sin lösning. Särskilt med beaktande av den oroväckande ökning av antalet våldsbrott mot polisman under tjänsteutövning, som kunnat konstateras under senare år (ang. statistiska uppgifter se s. 56), framstår det som anmärkningsvärt att Kungl. Maj:t trots riksdagens sålunda uttalade önskemål ännu inte framlagt förslag i ämnet.

Det allmänna ersättningssystem för personskador på grund av brott som riksdagen antog år 1971 är enligt utskottets mening helt otillräckligt för att ge polisen ett tillfredsställande ekonomiskt ersättningsskydd. Sålunda utgår t. ex. ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men endast om särskilda skäl föreligger.

För icke-ekonomisk skada kan visserligen ersättning utgå enligt en kollektiv försäkring som gäller från och med den 1 januari 1969 för samtliga medlemmar i Svenska polisförbundet. Försäkringsskyddet avser kroppsskada som tillfogas polisman under tjänsteutövning genom våld, misshandel eller annan brottslig gärning. Alla de risker som polismän i övrigt utsätts för i sin tjänst — t. ex. vid räddningsaktioner — omfattas således inte av skyddet. Dessutom finns en självrisk på 300 kronor vid varje skada för vilken ersättning utgår.

Förutom att inte heller nämnda ersättningsanordning kan anses ge ett fullgott skydd för den i fråga om risk för skador särskilt utsatta grupp som polismännen obestridligen utgör, är det enligt utskottets mening principiellt felaktigt att polismännen själva genom sin fackliga organisation skall behöva bekosta ett försäkringsskydd i förevarande hän-

seenden. Det bör åvila staten att enligt automatiskt verkande regler utge ersättning för personskador som polismän åsamkas i tjänsten.

Yrkandena i förevarande motioner om förslag till regler om ersättning för kroppsskador som polismän ådrar sig vid tjänsteutövning bör därför bifallas

b) att utskottet bort hemställa

K. att riksdagen med anledning av motionerna 1972: 13 och 1972: 435 samt det under 3 c i motionen 1972: 1490 framställda yrkandet hos Kungl. Maj:t begär förslag till regler om ersättning för kroppsskada som polismän ådrar sig vid tjänsteutövning.

Innehållsförteckning

Propositionens huvudsakliga innehåll	2
Lagförslagen	4
Motionsyrkanden m. m.	14
Inledning	18
Motivering till förslagen m. m. Motionerna	22
Huvudlinjer i reformarbetet	22
Departementschefen i lagrådsremissen	22
Motioner	46
Reformönskemål som ej lett till lagstiftning	52
Departementschefen i lagrådsremissen	52
Motioner	56
Skador i yrkeslivet	56
Skador genom medicinsk behandling	59
Skador på grund av brott	67
Förslaget till skadeståndslag	68
2 kap.	68
Ansvarsförsäkringens betydelse för barns m. fl. skadeståndsansvar	68
Departementschefen i lagrådsremissen	68
Lagrådet	80
Departementschefen i slutprotokollet	80
Motion	81
3 kap.	
Uttrycket "fel och försummelse" i 3 kap. 1 och 2 §§	81
Uttrycket "vållande"	81
Beskaffenheten av den skadevållande handlingen	82
Motion	84
3 kap. 6 §. Jämkning av principalansvaret	84
Departementschefen i lagrådsremissen	84
Motion	97
Fråga om obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivare	98
Remissvaren över skadeståndskommitténs förslag	98
Departementschefen i lagrådsremissen	98
Motion	99
Skador vid användning av ADB-teknik i offentlig verksamhet ..	100
4 kap.	102
Innebörden av uttrycket "synnerliga skäl"	102
Departementschefen i lagrådsremissen	102
Lagrådet	114
Departementschefen i slutprotokollet	116
Motioner	118
Lagstiftningens ikraftträdande	119
Lagrådet	119
Departementschefen i slutprotokollet	121
Motion	122
Skrivelse från Svenska försäkringsbolags riksförbund och Folksam	123

Utskottet	124
Inledning	124
Fråga om uppskov med behandlingen av propositionen	126
Huvudlinjer i reformarbetet	127
Skador genom brott	132
Skador i yrkeslivet	134
Skador vid medicinsk behandling	139
Förslaget till skadeståndslag	145
Inledning	145
2 kap. 2 och 3 §§	145
3 kap. 1 och 2 §§	147
3 kap. 6 §	149
Obligatorisk ansvarsförsäkring för arbetsgivare	151
Skador vid användning av ADB-teknik i offentlig verksamhet	154
4 kap. 1 §	155
Naturkatastrofer	159
Övriga lagförslag	160
Ikraftträdandet	160
Utskottets hemställan	162
Reservationer	164

